T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

KÜLTÜREL İKTİSAT PERSPEKTİFİNDEN SÜRYANİLERİN EKONOMİK FAALİYETLERİ: MARDİN SÜRYANİLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ANALİZ

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Levent GÖKDEMİR

HAZIRLAYAN
İsa BUCAK

MALATYA-2025

T.C.

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

KÜLTÜREL İKTİSAT PERSPEKTİFİNDEN SÜRYANİLERİN EKONOMİK FAALİYETLERİ: MARDİN SÜRYANİLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ANALİZ

HAZIRLAYAN

İsa BUCAK

DANIŞMAN

Prof. Dr. Levent GÖKDEMİR

MALATYA-2025

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Levent GÖKDEMİR'in danışmanlığında doktora tezi olarak hazırladığım "**KÜLTÜREL İKTİSAT PERSPEKTİFİNDEN SÜRYANİLERİN EKONOMİK FAALİYETLERİ: MARDİN SÜRYANİLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ANALİZ**" başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımca yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

İsa BUCAK

ÖNSÖZ

"Kültürel İktisat Perspektifinden Süryanilerin Ekonomik Faaliyetleri: Mardin Süryanileri Üzerine Nitel Bir Analiz" adlı tezimin her aşamasında değerli görüş ve önerilerini esirgemeyen, her anlamda yol gösterici bilgilerini ve fikirlerini bana aktaran kıymetli tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Levent GÖKDEMİR' e teşekkürlerimi ve saygılarımı sunuyorum.

Tezimin ilerlemesinde ve gelişiminde yol gösterici akademik bilgilerini aktaran değerli tez jüri üyelerim olan Prof. Dr. Mehmet GÜNGÖR ve Dr. Öğretim Üyesi Şükrü İNAN, Prof. Dr. İzzet YAŞAR ve Prof. Dr. Mehmet ŞENTÜRK hocalarıma yürekten saygılar sunar ve teşekkür ederim.

Tez yazım sürecinde her daim değerli görüş ve önerileri ile bana yol gösteren Doç. Dr. Pınar ÇUHADAR ve Dr. Öğretim üyesi Cumali KILIÇ hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Tezin alan çalışmasında değerli görüş ve düşüncelerini aktaran, sorularıma içtenlikle cevap veren değerli kadim Mardin Süryani halkına şükranlarımı sunuyorum.

Tez çalışmam boyunca meşakkatli süreç boyunca her koşulda yanımda olan aileme ve ömür yoldaşım eşime ve kıymetli çocuklarıma yürekten teşekkür ederim.

İsa BUCAK

Malatya- 2025

ÖZET

Ekonomik faaliyetler yaşam mücadelesinde yıllardır insanoğlunu meşgul eden toplumsal konulardan biri olmuştur. Türkiye genelinde ve bölge özelinde Süryanilerin ekonomik faaliyetleri ile ilgili literatürde yer alan çalışmaların yetersiz olduğu göze çarpmaktadır. Kültürel iktisadın faaliyet alanı olan kültür ve kurumların etkileşimi insanoğlunun ekonomik faaliyetlerinin sürdürülebilirliği üzerinde önemli rol oynamaktadır. Çalışmanın temel amacı, kültürel iktisadın kapsamına giren kültürel farklılıkların Mardin ilindeki Süryanilerin ekonomik faaliyetlerinin nasıl etkilendiğinin ve oluştuğunun değerlendirilmesidir. Bu çalışma ile Mardin ilindeki Süryanilerden seçilmiş kuyumcu, gümüşçü, din görevlisi ve turizm rehberinden oluşan kişiler ile ilde yer alan ekonomik paydaşlardan olan kamu ve kamu kuruluşlarından uzman kişilerinde olduğu 15 katılımcı ile görüşmeler gerçekleştirilmiş ve nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada yapılan görüşmelerde elde edilen veriler MAXQDA 24 nitel analiz programında kodlanmış ve içerik analizine başvurulmuştur. Çalışma sonucunda katılımcılar Süryanilerin ekonomik faaliyetlerinin sürdürülebilirliği üzerinde göç, kültürel bağ ve destekleyici yardımların etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bağlamda çalışmada, Süryanilerin ekonomik faaliyetlerinin gelecek nesillere aktarılmasında ve devam ettirilmesinde göçlerin, kültürel farklılıkların ve mali yardımların önemi vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Süryaniler, Ekonomik Faaliyetler, Göç, Nitel Analiz.

ABSTRACT

Economic activities have long been one of the social issues that have occupied humankind in the struggle for survival. It is noteworthy that studies in the literature on the economic activities of the Syriacs, both across Türkiye and specifically in the region, are insufficient. The interaction between culture and institutions, which is the domain of cultural economics, plays an important role in the sustainability of human economic activities. The main objective of this study is to evaluate how cultural differences—falling within the scope of cultural economics—affect and shape the economic activities of the Syriacs in the province of Mardin. For this study, interviews were conducted with 15 participants, including selected Syriac jewelers, silversmiths, clergy, and tour guides, as well as experts from public institutions and organizations that serve as economic stakeholders in Mardin. The semi-structured interview method, one of the qualitative research methods, was employed. The data obtained from the interviews were coded using the qualitative analysis software MAXQDA 24, and content analysis was applied. The findings of the study revealed that migration, cultural ties, and supportive assistance have a significant impact on the sustainability of the Syriacs' economic activities. In this context, the study emphasizes the importance of migration, cultural differences, and financial support in ensuring the continuity and transmission of the Syriacs' economic activities to future generations.

Keywords: Syriacs, Economic Activities, Migration, Qualitative Analysis.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ iii

ÖNSÖZ iv

ÖZET v

ABSTRACT vi

İÇİNDEKİLER vii

KISALTMALAR LİSTESİ ix

TABLOLAR LİSTESİ x

ŞEKİLLER LİSTESİ xi

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi 5

1.3. Araştırmanın Yöntemi 6

1.4. Araştırmanın Hipotezleri 6

1.5. Araştırmanın Sunuş Sırası 7

İKİNCİ BÖLÜM KÜLTÜREL İKTİSAT KAVRAMI: TEORİK ÇERÇEVE

2.1. Kültürel İktisadın Genel Çerçevesi 8

2.2. Kültürel İktisatta Kurum Kavramı 13

2.3. Kültürel İktisatta Kültür Kavramı 15

2.4. Kültür ve İktisadi Faaliyetler İlişkisi 22

2.5. Kültürel İktisat ve Enformel Kurumlar İlişkisi 27

2.6. Kültürel İktisatta Amprik Çalışmalar 29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TARİHTE SÜRYANİLER

3.1. Süryanilerin Tarihi 66

3.2. Süryani Coğrafyası 71

3.3. Süryanilerin Ekonomik Faaliyetleri 74

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
MARDİN SÜRYANİLERİN EKONOMİK FAALİYETLERİ:
MARDİN SÜRYANİLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ANALİZ

4.1. Göçün Nedenlerinin Ana Temasına İlişkin Süryanilerin Görüşlerinin Dağılımının Kodlama Modelinin İncelenmesi 84

4.2. Kültürel Bağın Ana Temasına İlişkin Süryanilerin Görüşlerinin Dağılımının Kodlama Modelinin İncelenmesi 87

4.3. Süryani Mesleklerinin Ana Temasına İlişkin Katılımcıların Görüşlerinin Dağılımının Kodlama Modelinin İncelenmesi 91

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 102

KAYNAKÇA 105

EKLER…….126

KISALTMALAR LİSTESİ

ASREC **:** Association for the Study of Religion, Economics and Culture

BKZ : Bakınız

CMDP : Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı

CC : Culture's Consequences

CVS : Chinese Values Survey

DİKA : Dicle Kalkınma Ajansı

EBA : Extreme Bounds Analysis

EREL : Economics of Religion

GIL : Granato, Inglehart ve Leblang

JM : Jackman ve Miller

K : Katılımcı

KOSGEB : Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı

LFP : Labour Force Participation

MESOB : Mardin Esnaf ve Sanatkarlar Odalar Birliği

TCCC : The Chinese Culture Connection

SOGEP **:** Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı

RVS : Rokeach Value Survey

vb. : Ve Benzeri

vd. : Ve Diğerleri

WVS **:** World Values Survey

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Kültürel İktisatta Yapılan Amprik Çalışmalar 65

Tablo 4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri 85

Tablo 4.2. Göçün Nedenlerinin Ana Temasına İlişkin Katılımcıların Görüşlerinin Dağılımının Kod-Alt Kod Bölümler Modeli 87

Tablo 4.3. Göçün Nedenlerine İlişkin Katılımcılardan Bazılarının Kod Matrisi 87

Tablo 4.4. Kültürel Bağın Ana Temasına İlişkin Katılımcıların Görüşlerinin Dağılımının Kod-Alt Kod Bölümler Modeli..... 90

Tablo 4.5. Kültürel Bağın Ana Temasına İlişkin Katılımcılardan Bazılarının Kod Matrisi 91

Tablo 4.6. Süryani Mesleklerinin Ana Temasına İlişkin Katılımcıların Görüşlerinin Dağılımının Kod-Alt Kod Bölümler Modeli 94

Tablo 4.7. Mardin Esnaf ve Sanatkarlar Odalar Birliği Bünyesindeki Esnaf Dağılımı..... 104

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4.1. Göç Alt Temasına Ait Seçilmiş Kodlu Bölümler **86**

Şekil 4.2. Güçlükler Alt Temasına İlişkin Seçilmiş Kodlu Bölümler **93**

Şekil 4.3. Kural Koyma Alt Temasına İlişkin Kodlu Bölümler **95**

Şekil 4.4. Nesil Alt Temasına İlişkin Kodlu Bölümler **96**

Şekil 4.5. Destekleyici Yardım Alt Temasına İlişkin Seçilmiş Kodlu Bölümler .....

97

GİRİŞ

Sosyal bilimciler toplumun bir parçası olarak toplumsal sorunları gözlemleyerek ve derinlemesine çalışmalar yaparak toplumun içinde sürdürülebilir gözlemci olarak kalmaktadır. Sosyal bilimlerdeki temel amaç toplumun sorunlarını tespit etme ve bu sorunlara doğru teşhis koymak bakımından toplumsal ilişkilerin kökeninin analiz edilmesi büyük önem taşımaktadır. Diğer taraftan sosyal bilimciler toplumu gözlemleyen bakış açılarını toplumu içten değil dıştan kavraması kendini toplumun dışına yerleştirmesi toplumu anlama ve kavrama çabasını toplumsal ilişkilerine mesafe koyan bir gösterge olarak ortaya koymaktadırlar (Işık ve Pınarcıoğlu: 2011: 28). Bu bakımdan, bu çalışma toplumsal ilişkilerin kökeninde yer alan iktisadi davranışları anlama kapasitesini ortaya koyma ve problemin tanımlanması bakımından önem taşımaktadır. Bu çalışmanın temel ilgi konusu, Mardin Süryanilerinin ekonomik faaliyetlerini ve toplumsal ilişkilerindeki konumlarını sürdürmede geliştirdikleri stratejileri anlamaktır.

Her ne kadar basitlik adına iktisadı ihtiyaçların ne kadar ya da nasıl üretilip kime ve kimlere ne şekilde paylaştırma yapılacağı şeklinde tanımlasak da çoğumuz insanın kendi çıkarları doğrultusunda sosyal bir varlık olduğu konusunda hemfikir olduğumuz bilinmelidir. Ancak ekonomi meselelerini irdelemek için insanın sosyal doğasının ne şekilde ele alınması gerektiğini dikkate almamız gerekmektedir. Bu bakımdan kültürel farklılıkların insan doğasında ekonomik faaliyetleri ne şekilde etkilediği ve nasıl dönüştürdüğüne dair rolünü de araştırma konusu olarak ele almalıdır.

Toplumların geçmişten gelen iktisadi alışkanlıkları ve davranışları zamanla diğer toplumların etkileşimi ile değişime uğramıştır. Bu değişimdeki toplumların iktisadi gelişiminin ve büyümesinde etkili olan kültürel davranışları etkileşime sürükleyen nedenler arasında sermaye birikimi, coğrafi faktörler, teknolojik yenilikler, din-kültür farklılıkları gibi faktörler gelmektedir. Dolayısıyla kültürün iktisadi etkileri konu alan çalışmalar zamanla beklentiler, tercihler ve kararlar üzerine şekillenmiştir (Özbuğday, 2019: 9; Yay, 2021: 27).

İktisadi faaliyetlerde tercihlerin, kültürün, normların, aile yapısının, iş bölümünün, cins, ırk ve din kökenli davranış biçimlerindeki farklılıkların ekonomik açıdan ne derece

önemli olduğu davranışsal iktisatçılar tarafından kabul görmektedir. Gary Becker, iktisadi analizlere kültürel değişkenleri dahil ederek 1950'li yıllardan itibaren ailenin ekonomik yapısı, tercihlerin oluşumu ve bu tercihlerin doğurduğu davranış biçimleri üzerine birçok çalışma yayınladı. Oyun teorisinde meydana gelen gelişmelerin de etkili olduğu ve günümüzde kültür olarak nitelenen davranış kurallarının ortaya çıkışını bireysel/toplumsal rasyonel temellerle ilişkilendiren bir literatür iktisat dünyasında yerini almaya başlamıştır (Baç, 2007: 16).

Kültür kavramının ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisi ve yeri yadsınamaz bir unsur olarak insan hayatında önemli yer edinmektedir. Bunun yanında insanoğlunun kim olduğuna, ne istediğine ve hedeflerine ulaşmasında, kendilerini tanımlamasında dinamik süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Gündelik deneyimlerden resmi analize kadar kültürün hayatın her alanında gerçek ve etkili bir faktör olduğunun görülmesi ve dikkate alınması kalkınma ekonomisi analizlerinde kültüre ait bilgiler kullanılması gerekmektedir. Ayrıca ekonomik analizlerde kültürün etkisinin göz ardı edilmesinin ölçülebilir bazı sonuçlarının olacağı da vurgulanmaktadır (Fellner, 2008: 109).

Rao ve Sen'in (1997) ifade ettiği topluma ait olan değerler ekonomik faaliyetler sonucu oluşan iktisadi kalkınma sürecini etkileyeceğine işaret etmiştir. Bu bakımdan kültür ve iktisadi kalkınma arasındaki ilişkinin sürekli olarak analizlere konu olması olağan bir konudur. Bunun yanında sosyal bilimciler genellikle bir bölgenin ya da ülkenin ekonomik kalkınmasında kültürün etkisini görmezden gelmişlerdir. Dolayısıyla kültür, bir topluma ait olan sosyal ve ekonomik refahın oluşması için katkı sağlayan beceri, ürün, ifade biçimi ve içgörü gibi varlıkların üretilmesinde aktif rol oynamaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda ekonomik kalkınmayı şekillendiren iki önemli unsurun var olduğunu gözler önüne sermektedir. Bunlar kültür ve değerler kavramlarıdır (Fellner, 2008: 1).

Tarihsel literatürde yer alan tartışma konularından biri de kültür ve ekonomik gelişme arasında bulunan nedensellik yönüdür. Bu tartışmanın ana hattını, özellikle Karl Max ve Max Weber' in fikriyatı oluşturmuş ve Karl Max ekonomik gelişmenin kültürel değişimi harekete geçirdiğini savunmuştur. Marx, çalışmalarında kültür unsurunu açık ve net bir biçimde kullanmadığı görülse de hemen hemen toplumda bulunan bütün unsurların buna ortak inançlar ve değerlerde dahil olmak üzere ekonomik yapı kaynaklı olduğu

inancına sahipti. Karl Marx' ın dünya görünüşünde öncelikli olan şey ekonomik yapı yani üretim biçimiydi. Üretim biçimi sosyalden siyasete, dinden entelektüelliğe varana kadar bütün bakış açılarının belirleyicisidir (Marx, 1911; 1959). Marx, Das Kapital (1959) adlı çalışmasında: "Dini dünya, gerçek dünyanın bir yansımasından ibarettir" sözü ile din ile ilgili düşüncesini özetlemiştir. Kapitalist düzende soyut olan ekonomik ilişkilerin yapısı "soyut insan kültü" nü temel alan Protestanlık gibi dinlerin buna uyum sağlayan en iyi din biçimi olduğunu belirtmektedir (Marx, 1959, aktaran, Howard 2021: 6).

Geleneksel olarak, iktisatçılar ekonomik sonuçlardaki farklılıkları, belirli tercih ve inançlara sahip aktörlerin politika ortamı, kurumlar ve teknolojideki değişikliklere nasıl tepki verdiklerini inceleyerek açıklamaya çalışmışlardır. Başkalarına olan güven düzeyimiz, toplumdaki statümüzü belirleyen faktörler, verimlilik ve eşitlik arasındaki doğru dengeye ilişkin inançlarımız veya erkek ve kadınların "uygun" rolleri, toplumlar arasında ve zaman içinde farklılık gösteren inanç veya tercihlerin örnekleridir. Bu inanç ve tercihler, bireysel davranışları ve toplumun kıt kaynakları nasıl dağıttığını etkilemektedir. Her ne kadar genel düzeyde, yukarıda tartışılan türden tercihlerin, inançların veya değerlerin içsel olduğu ve bu nedenle toplumlar arasında farklılık gösterebileceği konusunda itirazlar olsa da bunların ekonomik sonuçlar üzerinde niceliksel olarak önemli bir etkisi olup olmadığı başka bir konudur. Coğrafi veya sosyal olarak birbirinden ayrılmış birey grupları arasında veya zaman içinde sistematik olarak değişen inanç ve tercih farklılıkları olan kültürün sonuçlardaki farklılıkları açıklamada önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, kültürün önemli olabileceğine inananların karşılaştığı temel zorluk, kültürün titizlikle incelenebileceğini ve özellikle de kültürün etkisini kurumlardan ve standart ekonomik değişkenlerden ayırmanın mümkün olduğunu ikna edici bir şekilde göstermek olmuştur. Bu anlamda, kültürün etkisini incelemek için, kültürel tutumları yansıttığı düşünülen değişkenler üzerinde çapraz ülke regresyonları yapmak, uzun süredir yetersiz kabul edilmesinin yanında ülkelerin ekonomik ortamlarındaki farklılıkları kontrol etmek için en iyi çabalar gibi gösterilse de kültürle ilgili kalıntıyı belirlemek nihayetinde kolay gözükmemektedir (Fernandez, 2008:1-2).

Bu çalışma kültürel iktisadın kapsamına giren kültürel farklılıkların ekonomik faaliyetleri nasıl etkilediğini ve oluşturduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmanın amacı, işgücünde var olan Mardin Süryanilerinin kültürel iktisat perspektifinden ekonomik

faaliyetleri irdelenmiştir. Bu nedenle çalışmada i) Göçlerin ekonomik faaliyetleri nasıl etkilediği, ii) Mardin'de yaşayan Süryanilerin ürettikleri ekonomik faaliyetlerin günümüze kadar nasıl devam ettiği? iii) Ekonomik faaliyetler bakımından Süryanileri diğer bölge insanlarından farklı kılan kendine has özelliklerinin neler olduğu? iv) Mardin İlinde bulunan Süryanilerin ekonomik faaliyetleri destekleyici yardımların ve teşviklerin ekonomik faaliyetlerini nasıl etkilediği? şeklindeki sorular üzerinde durulmuştur. Mardin bölgesindeki en eski kavimlerden olan Süryanilerin ekonomik yaşam biçimlerini inceleyen yeterli araştırma olmayışı çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada, Mardin Süryanilerinin ekonomik faaliyetleri kapsamında Mardin Süryanileri üzerine niteliksel bir analiz yapılarak işgücündeki Mardin Süryanilerinin ekonomik faaliyetleri irdelenmiştir. Mardin İlindeki seçilmiş bazı Süryani meslek erbapları, akademisyen, kamu kurum ve kuruluşları, din görevlisi ve turizm rehberi ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışmanın bölümlerinde kültürel iktisadın genel çerçevesi, tarihte Süryaniler ve ekonomik faaliyetleri ve Mardin Süryanilerin kültürel farklılıklarını kültürel iktisat bağlamında değerlendirmeler ve sonuçlar aktarılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

1.1. Araştırmanın Konusu

Bu araştırmanın konusu, "Kültürel İktisat Perspektifinden Süryanilerin Ekonomik Faaliyetleri: Mardin Süryanileri Üzerine Nitel Bir Analiz" olarak belirlenmiştir.

Toplumun parçası olan sosyal bilimciler toplumsal sorunları gözlemleyen ve irdeleyen çalışmalar yaparak toplumun içinde kalmaktadır. Sosyal bilimlerin toplumu anlayabilme arzusu ve toplumun sorunlarını ortaya çıkarma çabası toplumsal ilişkilerin kökenini irdelemekten geçmektedir. Sosyal bilimcilerin toplumu gözleyen kameralarını toplumun dışına yerleştirmesi dahil olduğu toplumu içten değil de dışarıdan anlama ve değiştirme çabasının sonucu olan ve ürettiği bilginin toplumsal gerçekliğini giderek yitirmesi toplumsal ilişkiler arasındaki mesafeyi ortaya koyan bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu: 2011: 28). Bu bakımdan, bu çalışma ile toplumsal ilişkilerin kökeninde yer alan iktisadi davranışları anlama kapasitesini ortaya koyma ve problem tanımlaması bakımından önem taşımaktadır. Bu çalışmanın temel ilgi konusu, Mardin Süryanilerinin ekonomik faaliyetlerini ve toplumsal ilişkilerindeki konumlarını sürdürmede geliştirdikleri stratejileri anlamaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmada kültürel iktisadın kapsamına giren kültürel farklılıkların ekonomik faaliyetleri nasıl etkilediğini ve oluştuğu ortaya konulacaktır. Bu çalışmanın amacı, işgücündeki Mardin Süryanilerin kültürel iktisat perspektifinden ekonomik faaliyetleri irdelenecektir. Bu nedenle çalışmada i) Göçlerin ekonomik faaliyetleri nasıl etkilediği, ii) Mardin'de yaşayan Süryanilerin ürettikleri ekonomik faaliyetlerin günümüze kadar nasıl devam ettiği? iii) Ekonomik faaliyetler bakımından Süryanileri diğer bölge insanlarından farklı kılan kendine has özelliklerinin neler olduğu? iv) Mardin İlinde bulunan Süryanilerin ekonomik faaliyetlerini destekleyici yardımların ve teşviklerin ekonomik faaliyetlerini nasıl etkilediği? şeklindeki sorular üzerinde durulmaktadır. Mardin bölgesindeki en eski kavimlerden olan Süryanilerin ekonomik yaşam biçimlerini inceleyen yeterli araştırma olmayışı çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada, Mardin Süryanilerinin ekonomik faaliyetleri kapsamında Mardin Süryanileri üzerine niteliksel bir analiz yapılarak işgücündeki Mardin Süryanilerinin

ekonomik faaliyetleri irdelenmiştir. Mardin İlinde yaşayan seçilmiş bazı Süryani meslek erbapları, akademisyen, din görevlisi ve turizm rehberinden oluşan kişiler ile ilde yer alan ekonomik paydaşlardan olan kamu ve kamu kuruluşlarında çalışan uzman kişiler ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır.

Bu çalışmada Mardin ilinde bulunan Süryanilerin ekonomik faaliyetlerinin kültürel iktisat bağlamında incelenmesi amaçlandığından nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın verilerinin elde edilmesinde yarı yapılandırılmış görüşme yöntemine başvurulmuştur. Bu görüşme yöntemi bireyin bilgilerini, duygularını ve görüşlerini ortaya koyma yöntemi olarak bilinmektedir (Bal, 2014). Elde edilen veriler bilgisayar destekli Maxqda 24 nitel veri analiz programına kodlanarak içerik analizi yapılmıştır. Maxqda analiz programı araştırmacıya elde ettiği verileri nitel analizinde sistematik bir şekilde değerlendirmesinde ve yorumlamasında yardımcı olacak bir bilgisayar yazılım programıdır (Creswell, 2013: 203). İçerik analiz türü ise, elde edilen verilerin derinlemesine analiz edilmesiyle ifade edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 227). Bu bakımdan Maxqda 24 veri programına görüşme sonucu elde edilen veriler kodlanarak ve kodlama uygun temalar belirlenmiştir. Bu temalar, göçün nedenleri, kültürel bağ ve Süryani meslekleri olarak belirlenmiştir.

1.4. Araştırmanın Hipotezleri

Çalışma kapsamında aşağıdaki hipotezler ortaya konularak test edilmiştir:

H1: Göçler göç alan bölgenin ekonomik faaliyetlerini olumlu etkiler.

H2. Göçler göç veren bölgenin ekonomik faaliyetlerini olumsuz etkiler.

H3: Göçler nitelikli işgücü temininde bölge ekonomisine olumlu katkı sağlar.

H4: Süryanilerin ekonomik faaliyetleri ile kültürel bağları arasında pozitif ilişki vardır.

H5: Kültürel farklılıkların ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesi ve sürdürülebilir olması arasında pozitif ilişki vardır.

H6: Ekonomik faaliyetleri destekleyici yardımların ve teşviklerin Süryanilerin ekonomik etkinliği üzerinde olumlu etkisi vardır.

H7: Ekonomik faaliyetleri destekleyici yardımların ve teşviklerin Süryanilerin ekonomik etkinliği üzerinde sınırlı etkisi vardır.

1.5. Araştırmanın Sunuş Sırası

Çalışma dört bölüm şeklinde oluşturulmuştur. Çalışmanın birinci bölümünde araştırma hakkında açıklamalar yapılmıştır. Bu bölümde araştırmanın konusu, amacı ve önemi, hipotezleri, yöntemi ve sunuş sırası biçiminde yazılmıştır. İkinci bölümünde kültürel iktisadın genel çerçevesi üzerinde durulmuştur. İkinci bölümün devamında kültürel iktisatta kurum ve kültür kavramları açıklanmıştır. Ayrıca bu bölümde kültür ve iktisadi faaliyetler ilişkisi, kültürel iktisat ve enformel kurumlar ilişki ve kültürel iktisatta yapılan ampirik çalışmalar üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise Süryanilerin tarihsel konumu, coğrafyası ve ekonomik faaliyetleri açıklanmıştır. Dördüncü bölümde kültürel iktisat perspektifinden Süryanilerinin ekonomik faaliyetleri: Mardin Süryanileri üzerine nitel bir analiz kapsamında Mardin Süryanilerinin sorulan sorulara karşılık olarak verdiği cevaplar değerlendirilmiştir. Bu sorular: i) göçlerin ekonomik faaliyetleri nasıl etkilediği ile ilgili katılımcıların fikirlerini değerlendirilmesi, ii) dini inançlar ve ekonomik faaliyetler arasında ilişki var mı? sorusuna yönelik katılımcıların fikirlerinin değerlendirilmesi, iii) Süryanileri diğer bölge insanlarından ekonomik faaliyetleri bakımından farklı kılan özellikleri hakkında katılımcıların fikirlerinin değerlendirilmesi, iv) bölge kapsamında ekonomik faaliyetleri destekleyici yardımlar ve teşvikler ekonomik etkinliği nasıl etkiliyor? şeklinde katılımcıların fikirlerinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Son olarak sonuç bölümünde literatür ve bulgular üzerinde genel değerlendirme yapılarak çalışma tamamlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜREL İKTİSAT KAVRAMI: TEORİK ÇERÇEVE

2.1. Kültürel İktisadın Genel Çerçevesi

İktisat dünyasında düşünce tarihi boyunca birçok önemli iktisatçı ve sosyal bilimcinin gündeminde yer almasına rağmen yerleşik iktisatçıların/egemen iktisat ekollerinde ihmal ettiği kültür ve insan faktörlerinin, kültürel farklılıkların iktisadi davranışlar üzerindeki evrimsel etkisinin analiz edildiği kültürel iktisat çalışmaları son yıllarda yoğunluk kazanmıştır.

İktisadi düşünce tarihinde insanı rasyonel bireye indirgeyen, kültürel alt yapıları ve sosyo-kültürel yönleri ile hesaplarına dahil etmeyen neoklasik iktisat akımının genel geçerlilik iddiasına karşı duran Thornstein Veblen, Max Weber ve özellikle Joseph Shumpeter analizlerinde kültür ve iktisat arasındaki ilişkiye yer vermişlerdir. Kültürel iktisat varsayımlarında iktisadi davranışlarda kültür farklılıklarının evrimsel etkisinin analizini yaparken iktisadi davranışların mekâna bağlı olarak değişkenlik gösterebileceği varsayılmaktadır (Baç, 2007: 15).

İktisat yazınında kültürel iktisat, "*toplumların nesiller arası değerlerini, inançlarını ve tercihlerini ya da davranış kalıplarını kapsayan kültür ile şimdiki ya da geçmişten gelen kurumların birbirleriyle olan ilişkisinden kaynaklı ekonomik gelişmeyi araştırma alanı*" olarak tanımlanır (Yay, 2021: 27)

Günümüz dünyasında, kültür-iktisat etkileşiminin kesişim alanında yoğunlaşan birçok araştırma grubu bulunmakta ve bu grupların varlığı, dini kurum, inanç ve davranışların iktisadi bakış açısı ve yöntemler vasıtasıyla ABD'de ne kadar yaygın hale geldiğinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu araştırma grupları, George Mason Üniversitesinde Mercatus Center din, ekonomi ve kültür odaklı yıllık araştırma konferansları düzenlemektedir. Bu araştırma grupları:

- James M. Buchanan Center for Political Economy,
- ERel (Economics of Religion)

- ASREC (Association for the Study of Religion, Economics and Culture) olarak din, ekonomi ve kültür çalışmaları üzerine disiplinler arası çalışmaları destek amacıyla kurulmuştur (Baç, 2007: 16).

İktisat sosyolojisi, Neoklasik iktisadi kuramın temelinde yatan aşırı matematiksel, soyutlamalara ve rasyonaliteye dayanan metodolojik bireyselci yaklaşımına karşın iktisadi tercih ve davranışların sosyo-kültürel hayattan ayrı tutulamayacağını, bireylerin iktisadi değişim süreçleri içerisinde toplumdan soyutlanmış bir biçimde davranışlar sergilemelerinin mümkün olmadığını vurgulamaktadır. İktisadi olaylar bulunulan mekâna ve zamana bağlı olarak gelişim ve değişim gösterdiği için kültür, değer ve sosyal normlar gibi karmaşık unsurların iktisadi alandaki etkilerinin incelenmesi gerekmektedir (Kitapçı, 2018:24).

Guiso vd. (2006), çalışmalarında yakın zamana kadar ekonomistlerin ekonomik olguların belirleyicisi olarak kültüre dayanma konusunda isteksiz olduklarını ifade etmişlerdir. Bunun sebebini kültür kavramındaki belirsizliğin, test edilebilirliğin ve hipotez kurmanın zorluğuna dayandırmaktadırlar. Son gelişmelerle beraber daha iyi tekniklerin ortaya çıkması ve daha çok verinin elde edilmesi insanların tercihlerindeki ve inançlarındaki farklılıkları ortaya koyarak kültürü ekonomik olgularla ilişkilendirmek mümkün kılınmıştır. Böylelikle test edilen ve hipotez kurulabilen kültürel farklılıkların ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisini ortaya koymuştur.

Fernandez (2008) araştırmalarında neoklasik ekonomi, kültürün ekonomik sonuçlarındaki çeşitliliği açıklamadaki potansiyeli göz ardı etmesinin arka planında kültürün etkilerini kurumlardan ve ekonomik değişkenlerden ayırmanın zorluğunu ortaya koymuştur. Kültürün ekonomik sonuçlar üzerinde etkilerini ampirik olarak belirleme ve "kültür önemli ise ne kadar önemlidir" sorusunu tartışmaya açmıştır. Bu bakımdan kültür ve kurumların birbirinden bağımsız değişkenler olmadığını, kurumları düşünmenin bir diğer yolunun da kültürle birlikte ele alınmasının gerektiğini aktarmıştır. Dolayısıyla hangi kurumların nasıl kurulduğuna ve dönüştüğüne dair sadece toplumun yaşanılan sorunlarıyla değil, aynı zamanda o dönemin inançlara, tercihlere ve kültüre bağlı olduğunu göstermiştir.

Douglas North (1990) çalışmalarında kurumları tanımlarken; "insanların ilişkilerini şekillendiren insan eliyle tasarlanmış kısıtlamalar" ya da "toplumda oyunun kuralları" ifadelerini kullanmış ve kapsam olarak da formel kurumlar (kurallar, yasalar, anayasalar) ve informel kurumlar (davranış kalıpları, gelenek, kendi-kendine dayatılan davranış kodları) şeklinde sıralayarak bu kurumların uygulama özelliklerinin bütünü olarak kabul etmektedir. North'a göre devletin belirlediği kurumlar formel kurumlar olarak görülürken enformel kurumlar ise geçmişten beri süregelen mirasın bir parçası olarak kabul edilen kültürün belirlediği kurumlardır (Yay: 2021: 28).

North'un düşüncesinde kurallar, *"formel"* ve *"informel"* olmak üzere iki kategoride ele alınır. Organizasyonların oluşturduğu ve genellikle sınırlamaları yazılı formel kurallardan oluşturmaktadır. Formel kuralların karşısında bulunan informel kuralların gerisinde North'a göre toplumsal olarak aktarılan bilginin, yani kültürün olduğuna işaret eder. North'un söylemiyle devletin veya formel kuralların olmaması durumunda, mevcut toplumsal ağ ciddi bir istikrara sahip olan informel yapıların ortaya çıkmasını ve gelişmesini sağlamaktadır (North, 2002: 54; Aktan ve Yay, 2018: 69).

Kültürel iktisat (cultural economics) sosyal sermaye iktisadı ile birlikte şekillenen ve iktisadın yeni bir yaklaşımı olmasının yanında, kültürün iktisadi yaşam üzerindeki etki ve sonuçlarını ele alır. Dolayısıyla kültürel iktisadın temel konusu özetle, kültür ve iktisat ile ilişkisi[1] olarak göze çarpmaktadır. Kültürün iktisadi analizi son yıllarda büyük ilgi gören çalışma konuları olarak göze çarpmaktadır. Söz konusu çalışmalar kültürün iktisadi yaşamı ve birçok iktisadi değişkeni etkilemesinin yanında iktisadi büyüme ve kalkınma hızını arttırması bakımdan ulusların zenginliğini etkilediği görülmüştür[2] (Aktan vd., 2021: 165).

Diğer taraftan Profesör Ahmet Güner Sayar'ın çalışma alanına baktığımızda; "kültür iktisadı" ya da "kültürel iktisat" (economics of culture/cultural economics) göze çarpmaktadır. Toplumsal kültürün (informel kurumlar olarak da adlandırılan gelenek, inanç ve değerlerin) ve iktisadi/sosyal (formel) kurumların, insan yaşamındaki, insanın

[1] Kültürel iktisat konusunda detaylı araştırma için başlıca kaynaklar: Throsby, 2001; Einarsson, 2016. [2] Bu konudaki kapsamlı iki araştırma için bkz.: Guiso, Sapienza & Zingales, 2006; Fernandez, 2008.

iktisadi davranışlarındaki ve toplumların gelişimindeki önemini irdeleyerek akademik hayatını şekillendirmiştir (Yay, 2021: 28).

Profesör Sabri Ülgener, insan davranışları ve bu davranışların belirleyici unsurlarından hareketle toplumların iktisadi ve kültürel değişim tarihini açıklamaktadır. (Ülgener, 1981, aktaran, Yay, 2021: 39).

> *"İktisadi yaşayış, nerede ve hangi yüzyılda olursa olsun, yalnız dış verilerin bir araya gelişinden ibaret bir madde dünyası değildir. Bütün o yığınların altında ve gerisinde kendine has tavır ve davranışları ile insan gerçeği yatar. Kapitalizmi, söz gelişi, kapitalizm yapan yalnız dış görünüşü ile para, sermaye akımı, ya da o akımların gövdeleştiği kuruluşlar değil, aynı zamanda ve belki daha önemli ölçüde çağın tipik insanının davranış biçimi, tercihleri ve bütün bunların toplam ifadesi olan yaşayış normlarıdır."*

Ekonomi disiplini içerisinde başlangıçta inanç ve değer önemli görülmesine rağmen kültür kavramının etkisinin kabul görmesi yıllar geçtikçe değişim göstermiştir. Klasik iktisatçılardan Adam Smith ve John Stuart Mill ekonomik teorilerinde kültüre yer vermiş ve yaptıkları analizlerde ekonomik olguları açıklayabilmek adına kültürü vazgeçemeyecekleri bir unsur olarak kabul etmişlerdir. Ancak zaman içerisinde iktisadi disiplini analiz etmek için yöntem değişiklikleri olmuş ve 20. Yüzyılın başları ile beraber analizler daha bilimsel yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılmıştır. İstatiksel ve matematiksel temelli yaklaşımlar iktisadi disiplin içerisinde önemini artırmış ve saf teorinin ötesine geçiş yapmıştır. Buradan yola çıkarak bazı iktisatçılar kültür kavramını ölçülemez ve takip edilmesi zor bir unsur olarak görmeye başlayarak ekonomik sonuçların olası belirleyicisi olmadığı kanısına varmışlardır (Howard, 2008: 5).

Klasik ekonomistler ekonomik olgular için kültürel açıklamaları kullanma konusunda rahat davranmışlardır. Adam Smith, Ahlaki Duygular Kuramı adlı eserini "Ulusların Zenginliği" nin ayrılmaz bir parçası olarak görmüştür. John Stuart Mill ise kültürel kısıtlamaları bazen kişisel çıkar arayışlarından bile daha önemli görmüştür. Karl Marx bu nedensellik yönünü tersine çevirmiştir. Kültürün ekonomik ilişkileri belirlemesinden ziyade, altta yatan teknolojinin hâkim toplumsal yapı türünü ve hatta hâkim kültürü belirlediğini savunmuştur. Bu bakımdan el değirmeninin feodal toplumu,

buhar değirmeninin ise kapitalizmi ürettiğini aktarmıştır. Marx (1859), "Ekonomi Politiğin Eleştirisine Bir Katkı' nın önsözündeki ünlü bir pasajda şöyle yazmaktadır:

> *"İnsanlar, yaşamlarının toplumsal üretiminde, vazgeçilmez ve iradelerinden bağımsız olan belirli ilişkilere, maddi üretici güçlerinin belirli bir gelişme aşamasına karşılık gelen üretim ilişkilerine girerler. Bu üretim ilişkilerinin toplamı, toplumun ekonomik yapısını, üzerinde hukuki ve siyasi üstyapıların yükseldiği ve toplumsal bilincin belirli biçimlerine karşılık gelen gerçek temeli oluşturur. Maddi yaşamın üretim tarzı genel olarak sosyal, politik ve entelektüel yaşam sürecini koşullandırır*" (Marx, 1859, aktaran, Guiso vd., 2006: 5).

Marx dini üretim ilişkilerinin bir yan ürünü olarak görürken, Max Weber (1905) dini kapitalizmin gelişimi için hayati önemde görmüştür. Weber' e göre her yeni ekonomik düzen başlangıçta bir dirençle karşılaşır. Ekonomik teşvikler, girişimcileri önceden var olan düzenden ayrılmaya motive etmek için yeterli değildir. Ancak Weber, Protestan Reformu'nun zenginlik arayışının yalnızca bir avantaj olarak değil, bir görev olarak görülmesi gerektiğini savunmuştur. Bu dini kutsama, burjuvaziye önceki düzeni yıkmak ve ekonomik kâr amacıyla özgür ücretli çalışanların örgütlenmesine dayanan yeni bir düzen yaratmak için ahlaki güç verdiğini aktarmıştır (Guiso vd., 2006: 6).

Marx'ın tarihsel evrim görüşü ile Weber' in görüşü arasında özgün bir sentez Antonio Gramsci tarafından sağlanmıştır. Marksist olmasına rağmen Gramsci, kültürün tarihte oynadığı rolü kabul eder. Güç sadece etki değil hegemonyadır, yani toplumu ahlaki ve entelektüel olarak etkileme yeteneği olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle, sınıf mücadelesinde işçiler kendi dünya görüşlerini ve değerler sistemlerini diğer sınıflara aktararak diğer sosyal gruplar üzerinde uzlaşma sağlayabilmektedirler. Kültürel hegemonya, yani toplumun entelektüel yaşamının tamamen kültürel araçlarla kontrol edilmesi, siyasi hakimiyet için çok önemlidir. Bu nedenle Gramsci (1949) sadece ekonomik çıkarların değil aynı zamanda hâkim kültürün de siyasi sonuçları açıklayabileceğini düşünmüştür (Guiso vd., 2006: 6).

Karl Polanyi, Max Weber (1905) ile dinin piyasaların kurulmasında önemli olduğu konusunda hemfikir olmakla birlikte, din ve kültürü piyasanın aşırılıklarını ılımlaştıran bir faktör olarak da görmüştür. Polanyi vd., (1957: 250) ünlü bir pasajda şöyle yazmaktadır:

> *"İnsan ekonomisi, ekonomik ve ekonomik olmayan kurumlara gömülüdür ve bunlarla iç içedir. Ekonomik olmayanın dahil edilmesi hayati önem taşımaktadır. Çünkü din ya da hükümet, ekonominin yapısı ve işleyişi için parasal kurumlar ya da emeğin zahmetini hafifleten alet ve makinelerin mevcudiyeti kadar önemli olabilir*" (Polanyi vd., 1957, aktaran, Guiso vd., 2006: 67).

Sosyal bilimciler son yıllarda kültür ve ekonomi üzerine amprik çalışmalarında ilgisini artırmıştır. Kültür ve ekonomi üzerine ortaya çıkan literatür Beugelsdijk ve Maseland (2010) tarafından güven ve girişimcilik dahil olmak üzere farklı araştırma alanını ve ilgili teorik yaklaşımları da dahil eden genel bir bakışla ele almışlardır. Bunun yanında Fernandez (2011) göç olgusu ile kültür ve ekonomi üzerinde nasıl bağlantı kurulduğuna dair literatürü kapsamlı bir biçimde incelemiştir. Alesina ve Giuliano (2015) kültür ve kurumların birbirleri ile olan ilişkisini kapsamlı şekilde aktarmışlardır. Castellani (2019) kültürün ölçülmesinde çeşitli ekonomik değişkenleri çalışmalarında incelemiştir. Ayrıca Giuliano (2020) cinsiyetin kültür üzerindeki etkisine dair rekabet gücü, işgücüne katılım ve matematik performansı ile diğerleri gibi görülen cinsiyet farklarını ülkeler arasında devam etme eğilimini göstermiştir (Howard, 2021: 3).

2.2. Kültürel İktisatta Kurum Kavramı

Kültürel iktisadın temel ilgi alanı olan toplumun bir parçası olan kültürün yanında etkileşim içerisinde olduğu ve birbirini beslediği kurumu da bu alan içerisinde değerlendirmemiz gerekmektedir. Bu bakımdan kurumsal iktisadın ağırlık merkezinde yer alan kurum faktörü ve kültürel iktisadın merkezinde olan kültür faktörü de birbirleriyle iç içe gelişimini sürdürmektedir.

Kurumsal iktisadın temel ilgi alanı olan kurumların etkili olduğu iktisadi analizlerde büyük öneme sahip olması ile ortaya çıkmış, diğer taraftan zaman içerisinde yapılan çalışmalar neticesinde farklılaşmıştır. Bu durum, kurumsal iktisadın kendi içerisinde eski kurumsal iktisat ve yeni kurumsal iktisat olmak üzere ikiye ayrılması ile sonuçlanmıştır. Her iki yaklaşımın görüşleri birbirinden farklı olmakla birlikte ortak noktaları iktisadi hayatta kurumları en önemli faktör olarak görmeleri gelmektedir (Aktan ve Yay, 2018: 68).

Acemoğlu, Johnson ve Robinson (2006) ise kurumları "sosyal tercihlerin belirlenme ve uygulama mekanizmaları" olarak tanımlarken, kurumları politik ve ekonomik kurumlar olarak sınıflandırmakta ve politik kurumların ekonomik kurumları belirlediğini savunmaktadırlar. Diğer taraftan Avner Greif (2006) kurumları "bir

davranışın düzen ve sürekliliğini sağlayan insan-yapısı fiziki olmayan kurallar, inançlar, norm ve organizasyonlardan oluşan sosyal faktörler sistemi" olarak tanımlamaktadır.

North'un informel kurumların kökeni ya da kaynağının ne olduğu sorusuna verdiği cevap söz konusu kurumların toplumsal olarak aktarılan bilgiden geldiği şeklindedir. Dolayısıyla informel kurumlar "kültür" olarak tanımlanan mirasın bir parçası olarak tasvir edilmiştir. North kültürü, *"bir kuşaktan diğerine öğrenme veya taklit yoluyla aktarılan bilgi, tavır ve davranış kümesi"* olarak ifade etmiştir (North, 2002: 52). North, informel kurumları korumanın herkesin çıkarına olduğunu ve bu kurumların bilinçli bir şekilde tasarlanmadığına değinmiştir. Bu bakımdan informel kurumların herkes tarafından kabul görmesi toplumu oluşturan tüm bireylerin çıkarlarına hizmet etmesi kalıcı olmasının gerisinde yatan esas noktayı ortaya koymaktadır (Aktan ve Yay, 2018: 71).

İnformel kurumların nasıl değiştiği konusunu North "kültürel evrim (*cultural evolution"* kavramı ile açıklamıştır. Kültürel evrimin nasıl meydana geldiği dinamiklerini tam olarak açıklayamasakta kültürün zaman içindeki değişiminde *"öğrenme"* ve *"doğal ayıklanma (natural selection)"* nın etkili olduğu görülmektedir. (North, 2002: 114). Kültürel değişimin öğrenme yolu ve doğal ayıklanma yolu ile kültürü değişime sürüklediğinin görülmesi sonucu informel kurumların değişiminin açıklanmasında önemlidir.

North'un kültürel evrim ya da kültürel değişim kavramlarına bakıldığında temelde birden fazla konuyu önemli hale getirdiği görülmektedir. Bu bakımdan kültürel değişim olmadan, kurallar ve kurumlarla sosyal düzenin tesisinin oluşumu mümkün görünmemektedir. Çünkü, sosyal, siyasi ve ekonomik sorunlar sadece kurallar ve kurumlar ile çözüme kavuşamayacağını unutmamak gerekmektedir. (Aktan ve Yay. 2018: 74)

North'un informel kurumların kökeni ya da kaynağının ne olduğu sorusuna verdiği cevap, söz konusu kurumların toplumsal olarak aktarılan bilgiden geldiği şeklindedir. Dolayısıyla informel kurumlar "kültür" olarak tanımlanan mirasın bir parçası olarak tasvir edilmiştir. North kültürü, *"bir kuşaktan diğerine öğrenme veya taklit yoluyla aktarılan bilgi, tavır ve davranış kümesi"* olarak ifade etmiştir (North, 2002: 52). North, informel kurumları korumanın herkesin çıkarına olduğunu ve bu kurumların bilinçli bir şekilde

tasarlanmadığına değinmiştir. Bu bakımdan informel kurumların herkes tarafından kabul görmesi toplumu oluşturan tüm bireylerin çıkarlarına hizmet etmesi kalıcı olmasının gerisinde yatan esas noktayı ortaya koymaktadır (Aktan ve Yay, 2018: 71).

Bu noktada ünlü İngiliz siyaset bilimci John Gray'in şu sözünü hatırlatmakta yarar görüyoruz: *"Hiçbir anayasa, eğer ekildiği toprak, tiranik veya barbar kültürüyle beslenmişse yeşermez, hatta kök bile salmaz."* Bu nedenle, medeni bir toplumun oluşturulması Gray'in anayasa üzerinden verdiği örnekteki gibi kurallar ve kurumların ötesinde aynı zamanda kültürel bir değişim ve yenilenme meselesi olduğunun ifade edilmesi gerekmektedir (Aktan ve Yay, 2018: 74).

Rodrik (2009) kurumların değişiminde yatan temel argümanın "iyi kurumlar nasıl elde edilir" sorusunun yattığını aktarmıştır. Bu argümana cevap olarak; i)kurumsal çeşitliliğe, ii) yerel koşullara özgü teknoloji transferi, iii) kurumlara katılımcı siyaset göstermenin kurumların kurumsal değişime uğrayarak seviye atlamasında önemli olduğuna vurgu yapmıştır.

North kurumların değişiminde savaşlar, devrimler ve doğal olayların etkili oluğunu bu etkinin formel ve informel kurumlara yansıyacağını ifade etmiştir. Bunlara örnek olarak feodalizmin çöküşü formel ve enformel kurumları değişime sürüklemiştir. Ayrıca devrim ya da fetih ile başlayan kurumsal değişimin genellikle formel kurumların değişimi ile olacağını göstermiştir (North, 2002: 116-117; Aktan ve Yay, 2018: 74).

Coase "insanların mal ve hizmet akımlarını ele almasının kurumlarla birlikte olduğunu, kan dolaşımının incelenmesinin vücutla beraber ele alınmasına benzediğini" ifade etmektedir. Bu bakımdan insanın iktisadi faaliyetlerinin incelenmesi içinde bulunduğu iktisadi, sosyal ve kültürel kurumlarla bağlantısının dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir (Coase, 1998, aktaran, Aktan vd., 2021: 44). Toplumsal değerlerin biçimlenmesinde kültür yargılarının oluşumunda neyin normal neyin sıra dışı olacağı konusunda iktisadi yapıyı etkilemesinde önemli bir etken olarak bilinmesi gerekmektedir (Baş Dinar, 2015: 38). Doğal olarak iktisat metodolojinin gelişim sürecinde insan, doğa ve kurumlar ilişkisinin birlikteliğinde, sorunun iktisatta olduğu sürece iktisat metodolojisine ihtiyacın olduğu görülmektedir (Aktan vd., 2021: 44).

2.3. Kültürel İktisatta Kültür Kavramı

Sosyal bilimlerin temelindeki insanoğlu için kültür ayrılmaz bir parça olarak bilinmektedir. Tylor (1871, aktaran, Güvenç, 1979: 102): Kültür ya da uygarlık, bir toplumun üyesi olarak, insanoğlunun öğrendiği (kazandığı) bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür. Lavenda ve Schultz (2018: 41) ise en temel anlam ile kültürü, toplumun üyeleri olan insanlar tarafından edinilen öğrenilmiş davranış ve düşünceler bütünü olarak tanımlamışlardır. Bu bakımdan, Güvenç kültürü şu şekilde ifade etmiştir (Güvenç, 1979: 95):

(i) Kültür, bir toplumun ya da bütün toplumların birikimli uygarlığıdır.

(ii) Kültür, belli bir toplumun kendisidir.

(iii) Kültür, bir dizi sosyal süreçlerin bileşkesidir.

(iv) Kültür, bir insan ve toplum teorisidir.

Geertz (1973) kültürü "sembollerle somutlaşmış, tarihsel olarak aktarılan bir anlamlar dizisi ve sembolik biçimlerle ifade edilen miras alınan kavramlar sistemi" olarak tanımlar. Bu sistem aracılığıyla insanların yaşam hakkındaki bilgilerini ve yaşam tutumlarını iletişime geçirdiklerini, sürdürdüklerini ve geliştirdiklerini ifade etmiştir.

Mirowski (1988) kültürün içinde bulunduğu toplumun sosyal ilişkileri içinde dönüşüme uğrayarak kendi gelişim sürecini toplum ilişkilerinin beslenmesi ile devam ettirdiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla ekonomi de uzlaşma, iletişim halinde olma ve öğrenme süreci olarak farklı bilimlerin antropoloji, tarih ve iktisat gibi farklı bilimlerin değişim sürecine farklı bir yaklaşımıdır (Demir, 1996: 131-136).

Kültür, insanlar arasındaki iletişimin ve etkileşimin zeminidir, ama aynı zamanda bir tahakküm kaynağıdır. Sanat, bilim, din, hatta dil de dahil olmak üzere bütün simgesel sistemler, gerçeklik anlayışımızı şekillendirerek insanlar arası iletişimin temelini oluşturmanın yanında, toplumsal hiyerarşilerin tesisine ve idamesine katkıda bulunması da vardır. Kültür; inançları, gelenekleri, değerleri, dili kapsar; aynı zamanda bireyleri ve grupları kurumsallaşmış hiyerarşilere bağlayan pratikleri de özümsemektedir (Swartz, 2011:11).

Bir ülkenin ekonomisi üzerinde tarihsel gelişmelerin ve o bölge kültürünün büyük etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu bakımdan kültür, toplumun geçmişten gelen sosyal

davranışları şekillendirmesinde ve dönüştürmesinde son derece etkilidir. Kültür toplumdaki siyaset ve ekonominin bir yansıması olarak bölgenin ekonomik gelişimini etkileyen değerlere, tutumlara ve davranışlara da referans sağlamaktadır. Bunun yanında kültürü bir üretici güç olarak da görmemiz gerekmektedir. Dolayısıyla toplumun hızla gelişmesinde siyaset, ekonomi ve kültür üçlüsünün birbirleri ile uyumlu hareket etmesi yani bir çarkın dişlisi gibi sürekli uyum içinde işlemesi etkili olmaktadır (Fellner, 2008:1).

Kültür, başkalarına duyulan güven ve saygı, bireysel özgürlüğe olan inanç gibi bireysel değer ve inançların göstergeleriyle ölçülmektedir. Kültür, tekrarlanan sosyal etkileşimlerde dengeyi sağlayan odak noktaları olarak sosyal normlara ve bireysel inançlara karşılık gelmektedir. Bu yorumdan da anlaşılacağı üzere kültür, geniş anlamıyla tanımlanan kurumların bir yönüdür ve bireysel teşviklerin şekillenmesine katkıda bulunmaktadır. Daha radikal bir görüş olarak ise kültür, değerler ve tercihler aracılığıyla bireysel davranışları doğrudan etkilemektedir. Diğer taraftan ise kültürün başka yorumlanmasında sosyal normlar ve bireysel değerlerin sistematik bir şekilde etkileşime girebileceği de belirtilmiştir (Greif 1994; Akerlof ve Kranton, 2000; Benabou ve Tirole, 2006, Fellner, 2008).

Kültür, belirli bir topluluğun sosyal olarak aktarılan davranışları, kalıpları, normları, inançları ve değerleri olarak tanımlanmaktadır. Başka bir tanımlama da ise kültürü, "ulusal, etnik ve diğer grupları karakterize eden ve davranışlarını yönlendiren, paylaşılan ve kalıcı anlamlar, değerler ve inançlar kümesi" olarak tanımlanmıştır (Faure ve Sjostedt, 1993: 3). Huntington (2000) tanımlamasına göre ise kültür, bir toplumdaki insanlar arasında yaygın olan değerleri, tutumları, inançları ve temel varsayımları kapsamaktadır. Dolayısıyla kültür dinamik, etkileşimli ve sinerjiktir ve bir toplumun tüm unsurlarıyla, özellikle ekonomik gelişme ve girişimcilerin çevresiyle iç içe geçmiş olarak önemli konumda bulunmaktadır (Huntington, 2000, aktaran, Fellner: 2008: 5).

Sosyal bilimciler, kültürel normların ekonomik yaşamı şekillendirdiğini ve ekonomiyi kavramak için kültürle beraber hareket edilmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Bu bakımdan birçok sosyal bilimci, toplumlar arasındaki ekonomik farklılıkların kültürel faktörlerin yanı sıra kurumlar ve bu kurumların uyguladığı politikalar arasındaki farklılıklarla da açıklanabileceğini belirtmişlerdir. Dolayısıyla kültür, toplumların

kurumlar oluşturma ve bunları doğru bir şekilde idare etme kabiliyetlerine de yön vermektedir (Fellner, 2008: 6).

Kültür kavramı zaman içerisinde farklı tanımlarla ifade edilmiştir. E.B. Tylor, "Primitive Culture (İlkel Kültür)" eserinde kültürü, insanın kendisine ait toplumundan öğrendiği bilgi, inanç, sanat, ahlak ve gelenekleri kapsayan karmaşık bir bütün olarak tanımlamıştır (Tylor, 1871: 378). Diğer taraftan A.L. Kroeber, "Antropoloji" eserinde kültürü, insanların özel ve ayrıcalıklı ürünü ve evrensel ayırt edici niteliklerini oluşturan öğrenilen ve aktarılan motor tepkiler, alışkanlıklar, teknikler, fikirler, değerler ve bunların yol açtığı davranışlar şeklinde ifade etmiştir (Kroeber, 1948: 8). Bunun yanında "Kültür: Kavram ve Tanımların Eleştirel Bir İncelemesi" isimli eserinde A.L Kroeber ve Clyde Kluckhohm, kültürü, sembollerle edinilmiş ve aktarılan açık ve örtük davranış kalıplarından oluşmuş ve insan gruplarının ayırt edici başarılarını, bunların eserlerdeki somutlaşmış hallerinin de dahil edildiğini ifade etmiştir (Kroeber ve Kluckhohn, 1952: 181). Dolayısıyla kültürün temelinde geçmişten gelen fikirlerin olduğunu ve insanın kendine ait toplumun üyesi olarak devraldığı sosyal bir miras olduğu belirtilmiştir.

Kültürün temel özelliklerini, insan davranışını oluşturan ortak ve kendine özgü biçimler veya kalıplar ve özü, insanların inançlarında somutlaşan değerler ve bu değerlere odaklı kalıpları oluşturmaktadır (Alexander ve Kumaran, 1992:12). Kültür ve kalkınma arasındaki ilişkiyi açıklarken, Gao Xian (1996) tarafından makro kültür konusu gündeme taşınmıştır. Kalkınmaya yönelik tanımlama yapılırken makro-kültürel yaklaşımında ele alınması gerekmektedir. Bu bakımdan makro kültürün içerisinde sadece dar anlamıyla kültür (sanat ve edebiyat, akademik faaliyetler, vb.) değil, aynı zamanda en geniş anlamıyla kültürü de içermektedir. Kültürün kalkınmaya yönelik makro-kültürel yaklaşımı, maddi ve manevi, güncel ve tarihsel, kısmi ve toplam gelişim sürecinin bütünsel bir keşfine işaret etmektedir. Bunlara ek olarak, bir toplumun ulusal kimliğini, tarihi geleneklerini, yaşam biçimlerini ve değer sistemini ve bunların maddi ilerlemeyle içsel bağlantılarının da incelenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla kalkınmaya yönelik makro-kültürel yaklaşım, tüm toplumun bütünleştirici ortamının arka planını ve toplumun merkezi olarak insanların bütünleştirici ölçütünü dikkate alan, insan toplumunun bütünleştirici medeniyetiyle yakın bağlantı içinde kalkınma sürecini kapsayan ve ait olduğu toplumun kimliğinin temeline vurgu yapmaktadır (Xian, 1996).

Mayhew (1988) Veblen'i iktisat antropoloğu olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamanın arkasındaki ana etmen, Veblen'in insanların farklı fikirlerin ortaya çıkışını yaşadığı toplumun kültürüne sadece bağlı olmadığını, bunun yanında kültürü oluşturan insanın değişim gücünü de hesaba katmaktadır (Demir, 1996: 93). Bireyin sahip olduğu toplumsal sermayenin [2] büyüklüğü ilişki ağının genişliği ve toplumda ilişki içinde bulunduğu kişilerin iktisadi ve kültürel sermayesi[3] ile doğru orantılıdır. Bunun nedeni bütün ilişkilerin eşit değerde olmaması ve bazılarının getirisinin diğerlerinden fazla

olmasıdır. Bundan yola çıkarak başka sermayelerle kıyaslandığında toplumsal sermayenin çarpan etkisine sahip olduğu belirtilmektedir. Bireylerin ilişki ağlarından ve bu ağda var olan kişilerin sermayelerinden vekaleten fayda sağlama kapasiteleri ne kadar büyükse iktisadi ve kültürel sermayelerindeki verimde o derece eşitsiz bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Jourdain ve Naulin, 2016: 107). Dolayısıyla iktisadi ve kültürel sermayenin, kültür ve birey üzerinde doğrudan etki alanının farklı biçimde nüfuz ettiği görülmektedir.

Kurumsalcı yaklaşıma göre, bireylerin tercihlerinin oluşumunda sadece kurumlar değil aynı zamanda kültür de yer almaktadır. Kurumsal faktörlerin bireysel tercihleri etkilediği ve iktisadi sistemlerin kültürel sistemin bir alt yapısı olduğu savunulmaktadır. Sistemlerin birbirleri ile olan ilişkileri ve değişimleri üzerinde durulması gerektiği konusunda ısrarcı bir tutum içindedirler. Bundan yola çıkarak toplumu oluşturan bireylerin kendisi değişim gösterirken içinde bulundukları toplumu da aynı zamanda değiştirdikleri görülmektedir. Aralarında ilişki bulunan davranışlar bütününün açıklanmasında bir ya da birkaç faktörün etkili olduğunu söylemek yanıltıcı sonuçlar verebileceği gibi sürekli olarak bir değişim gerçekleştiğinden tek ve sabit bir açıklama yapılamayacağı savunulmaktadır. Bunun yanında kurumsalcılar, iktisadi süreçlerin oluşumundaki toplumsal yapı üzerinde kurumların tarihsel bir rol oynadığını belirtmektedirler (Demir, 1996: 65).

[2] Toplumsal sermaye, "birbiriyle tanışma ve karşılıklı tanımaya dayalı aşağı yukarı kurumsallaştınlmış bir kalıcı ilişkiler ağına bağlı mevcut veya potansiyel kaynaklar bütünü" olarak tanımlanır.

[3] Kültürel sermaye, bireyin aydın kültürüne ait mal ve pratikleri takdir edebilmesini sağlayan kültürel kaynaklardır.

Kültür bir yandan veri olmasının yanında bir yandan da amaçlı davranışlar yoluyla değişen niteliktedir. Bilgi üretiminin iktisadi boyutları özellikle gelişmiş ülkelerde kültürel sanayiler olarak tanımlanan kültürel iktisat çatısı altında incelenmektedir ((Demir, 1996: 168-186). Kültür toplumsal bir kategori olarak bir halkın bütün yaşam biçimini ifade etmektedir. Kültürel incelemeler disiplinlerarasıdır. Hiçbir disiplini kökeni olarak kabul etmez, disiplinlerin ilgi alanlarının ara kesitlerinde çalışmayı teşvik eder ve sürekli yer değiştiren, hareketli bir ilham kaynağını benimser (Jenks, 2007: 15-17).

Demir, kültürün bireyin üzerinde ilişkisini tanıma biçimini şu şekilde ifade etmektedir (Demir, 1996: 228).

> "*Her birey, bir sosyal-hukuki çerçeve içerisinde kendisini ve içinde yaşadığı ilişki biçimini tanımaktadır. Bu tanıma süreci, aynı zamanda davranma biçim(ler)inin kodlanmasını da içermektedir. Yani bilgilenme ile davranma, çoğu zaman eşzamanlı ve iç içe geçmiş vaziyette işleyen iki süreçtir. Farklı coğrafyalarda, farklı sosyokültürel iklimlerde ve farklı zaman dilimlerinde yaşayan insanların öğrenme ve davranma kalıpları da farklı olacaktır".*

Grondona, kalkınmaya yatkın ve kalkınmaya dirençli toplumlarda çok farklı şekilde işleyen yaklaşık yirmi kültürel veya ideolojik faktörü tanımlayan bir tipoloji geliştirmiştir. Grondona, bir kültürün bireyin değerine bakış açısının güven düzeyini önemli ölçüde etkilediğine inanmaktadır. Olumlu kültür, bireyi saygı ve güvenle karşılar; bu güven, eşitlikçilik ve ademi merkeziyetçiliğin temelini oluşturmaktadır. Dirençli kültür ise bireye şüpheyle yaklaşmakta ve bu şüphe güvensizliği, otoriterliği ve merkeziyetçiliği beslemektedir. Grondona ayrıca, ilerleme eğilimli bir toplumun, sorumlu kişisel çıkar ve karşılıklı saygıya dayalı bir etik sistemle karakterize olduğunu savunmaktadır. Dirençli kültürde ahlak, insan doğasının sınırlarını aşan ve ütopik hale gelen mükemmelliği (fedakârlık, kendini inkâr) aramaktadır. İnsanlık, elverişli kültürde bu dünyadaki iyi işler sayesinde öbür dünyada kurtuluşa erişir. Dirençli kültürde ise "kurtuluş, dünyadan çekilmek, risklerinden ve tehlikelerinden uzak durmaktır".

Grondona'ya göre, hukuka saygı, ilerleme eğilimli toplumların bir özelliğidir ve hukuk, otoritenin temelidir. İlerlemeyi engelleyen kültürlerde ise yasa, genellikle güç yoluyla iktidara gelen otoritenin emrindedir ve çoğu zaman otorite tarafından dikte edilir. Elverişli kültürlerde demokrasi, otoriterliğin gücünü ortadan kaldıran ve çoğulculuğu pekiştiren kaçınılmaz bir sonuçtur. Dirençli kültürlerde ise "demokrasi", yeni otoriterlik biçimlerinin vitrin dekoru haline gelmektedir. Grondona'nın tipolojisindeki değerlerin ve

tutumların çoğu, insanlığın ekonomik ilerlemesini etkilemektedir (Harrison, 1992: 1618). Bunlar:

- Din, gelişmeye eğilimli bir kültürde başarıyı açıklamakta ve meşrulaştırmaktadır. Gelişime dirençli bir kültürde ise din acıları hafifletmekte veya açıklamaktadır.
- Zenginlik, elverişli kültürde insan inisiyatifi ve çabasının ürünü olarak yaratılmıştır. Zenginlik, dirençli kültürde var olan doğal veya fiziksel kaynaktır ve yaşam onu elde etmek (veya yeniden dağıtmak) için verilen bir mücadele olarak ifade edilmektedir.
- Rekabet, ilerlemeye yatkın kültürde mükemmelliği teşvik eden ve toplumu zenginleştiren olumlu bir güç olarak görülmektedir. Dirençli kültür rekabeti, kısmen kıskançlığı beslediği için, toplumun istikrarını ve dayanışmasını tehdit eden bir saldırganlık biçimi olarak reddetmektedir.
- İlerici kültürde ekonomik adalet, gelecek nesillerin yararı için tasarruf ve yatırım yapılmasını gerektirmektedir. Dirençli kültürde ise ekonomik adalet mevcut nesle adil bir dağıtım yapılmasına ihtiyaç vardır.
- Emek, ahlaki ve toplumsal bir görevdir ve elverişli bir kültürde kendini ifade etmenin ve tatmin olmanın merkezi bir biçimidir. Dirençli bir kültürde ise bir yük, gerekli bir kötülüktür; gerçek zevk ve tatmin ancak işyeri dışında elde edilebilmektedir.
- Muhalefet, yeniliği teşvik eden elverişli kültürde ilerleme, reform ve hakikat arayışı için hayati önem taşımaktadır. Muhalefet, direnen kültürde istikrarı ve dayanışmayı tehdit eden bir suçlu olarak görülmektedir.
- Eğitim, elverişli bir kültürde sorgulayıcılığı ve yaratıcılığı beslemektedir. Dirençli, geleneksel bir kültürde ise ortodoksluğa aktarılmaktadır.
- Pragmatizm, rasyonalizm, ampirizm ve faydacılık elverişli bir kültürde merkezi değerler olarak görülür iken, dirençli bir kültürde ise istikrar, dayanışma ve süreklilik için tehdit olarak görülmektedir.
- Elverişli kültürde zaman odağı manipüle edilebilir gelecek olarak işaret edilmektedir. Dirençli kültür geçmişe odaklanır ve gelecek kavramı kaderci bir dünya görüşünü yansıtmaktadır

- Elverişli bir kültürde dünya eylem ve başarı için bir ortamdır; kişi ona iyimserlikle yaklaşmaktadır. Dirençli kültürde ise dünya karşı konulmaz güçler tarafından kontrol edilmektedir ve kişi ona korkuyla olmasa da kötümserlikle yaklaşmaktadır
- Elverişli kültürde hayat "yapacağım bir şeydir" olarak bilinmektedir. Dirençli kültürde ise hayat "başıma gelen bir şeydir" olarak ifade edilmiştir.
- Olumlu kültür iyimserlik ile beslenmektedir. Dirençli kültürde ise amaç hayatta kalmak, ruh hali ise kötümserlik olarak tarif edilmektedir.

Kabul etmek gerekir ki, kültür kelimesi belirsiz ve esnek bir kavramdır. Grup veya ulusal değer sistemlerini, tutumları, dini ve diğer kurumları, entelektüel başarıları, sanatsal ifadeleri, günlük davranışları, gelenekleri, yaşam tarzını ve birçok diğer özelliği tanımlayabilmektedir. Ancak kültür ve ilerleme arasındaki ilişkiye odaklanıldığında, bu kavramın tanımı daha anlaşılır hale gelmektedir. Bu bakımdan grup veya ulusal siyasi, ekonomik ve sosyal performansı etkileyen kültürün bu yönlerine de değinmek gerekmektedir. Dolayısıyla kültür, insan deneyiminin tüm boyutlarında bireysel ve sosyal davranışları etkileyen tutarlı bir değerler, tutumlar ve kurumlar sistemidir. (Harrison 1992: 9)

2.4. Kültür ve İktisadi Faaliyetler İlişkisi

Günümüzde kültür ve iktisat ilişkisi, ekonomik başarı kazanımı potansiyelleri bakımından giderek artan bir öneme sahiptir. Söz konusu kültürel iktisat gelişiminde yer alan iktisadi faaliyetler ve kültür birlikteliği yıllar içerisinde çeşitli araştırma ve analizlere konu olmaktadır. İktisadi faaliyetlerin sosyal dönüşüm üzerindeki rolü araştırıldığında kültür iktisadı için vazgeçilmez ve belirleyici öğelerden biri olan kültür önemli bir faktör olarak ön plana çıkmaktadır. Toplumsal hareketliliğin artmasında, bölgesel kalkınmanın gelişmesinde ve yerel çerçevede rekabetin artmasında iktisadi faaliyetlerin çarpan etkisi göze çarpmaktadır.

İktisadi faaliyetlerde tercihlerin, kültürün, normların, aile yapısının, iş bölümünün, cins, ırk ve din kökenli davranış biçimlerindeki farklılıkların ekonomik açıdan ne derece önemli olduğu davranışsal iktisatçılar tarafından kabul görmektedir. Gary Becker, iktisadi analizlere kültürel değişkenleri dahil ederek 1950'li yıllardan itibaren ailenin ekonomik yapısı, tercihlerin oluşumu ve bu tercihlerin doğurduğu davranış biçimleri üzerine birçok

çalışma yayınladı. Oyun teorisinde meydana gelen gelişmelerin de etkili olduğu ve günümüzde kültür olarak nitelendirilen davranış kurallarının ortaya çıkışını bireysel/toplumsal rasyonel temellerle ilişkilendiren bir literatür iktisat dünyasında yerini almaya başlamıştır (Baç, 2007: 16).

Ashraf ve Galor (2011) araştırmalarında kültürel farklılıklardan kaynaklı kültürel etkileşimin ekonomik kalkınma kalıplarında çeşitliliğin artmasında etkili olduğunu ortaya koymuştur. Kültürel etkileşimin sınırlı olduğu toplumlarda kültürel katılıkla beraber bu toplumlarda teknolojiye uyum sağlama yeteneğinde azalma olduğunu belirtmektedirler. Bu bakımdan iktisadi faaliyetlerin etkinliğini artıran toplumlarda kültürel farklılık düzeyine göre ekonomik kalkınmalarında da farklılık olacağına işaret edilmiştir.

Guiso vd. (2006) araştırmalarında kültürü "etnik, dini ve toplumların nesiller arası hiç değiştirmeden aktardıkları inanç ve değerler olarak" ifade etmiştir. Roland ise (2015) kültürü, "genel olarak, belirli bir topluluktaki insanların dünyanın (hem doğanın hem de toplumun) nasıl işlediğine dair sahip oldukları değerler ve inançlar kümesi olarak kabul etmesinin yanında bu değerler kümesinden türetilen davranış normları olarak" tanımlar (Roland, 2015: 2). Castellani (2019) kültürün temel özelliklerinden olan kültür için şu çıkarımları yapmıştır: i) Sosyalleşme yoluyla iletilen grupların ortak noktasıdır, ii) insan etkileşimine enformel kısıtlamalar koyar, iii) bilgiden veya beşerî sermayeden farklıdır.

Montalvo ve Reynal-Querol (2014) çalışmalarında kültürel farklılıkların ekonomik kalkınma için iyi mi yoksa kötü mü? olacağı ve eğer bu farklılıklar çatışmaya yol açarsa ekonomik kalkınmayı geciktirebilir mi? yoksa kültürel çeşitliliğin yaratıcılığı teşvik etmesi ve ekonomik refahı artırması üzerine sorularını ele almışlardır. Bu bakımdan kültürel çeşitliliğin ekonomik kalkınma üzerinde hem olumsuz hem de olumlu olarak etkisi olduğunu göstermişlerdir. Bir taraftan kültürel çeşitlilik iş birliğini zorlaştırarak ekonomik kalkınmayı olumsuz etkilerken diğer taraftan kültürel farklılıklar üretim fonksiyonu üzerinde farklı üretme becerileri ve sorunları çözme yaklaşımlarının inovasyon hızını artırdığını göstermişlerdir.

Alesina ve Giuliano (2015) çalışmalarında, kültürel değişkenlerin ekonomik seçimin belirlenmesinde ülkelerin gelişme hızını ve refahını etkilediğini ortaya koymuşlardır. Kültür ve kurumlar geri bildirimlerle birbirleriyle etkileşime girer ve

gelişir. Bu bakımdan kültür kurumların türüne göre değişir ve aynı kurumlar farklı kültürle farklı işleve bürünebilirler. Dolayısıyla daha sonraki araştırmalar bu gelişmelere amprik cevaplar bulmak için hem kurumsal değişim hem de kültürel değişimin kronolojisini oluşturarak birbirleri arasındaki etkileşimi incelemesi gerekmektedir.

Weber, (2002) kültürel farklılıkların ekonomik büyümede itici güç olduğunu ve ekonomik kalkınmanın merkezinde yer aldığını çalışmalarında göstermiştir. Diğer taraftan Landes (1998) kültürün ulusların zenginliğinde temel rol oynamasını savunmalarına rağmen ekonomik kalkınma üzerinde kültürün üretkenlik ve yenilik etkisine dair teorik ve ampirik sınırlı çalışmaların olduğunu aktarmıştır. Gorodnichenko ve Roland (2017: 402) çalışmalarında, iktisadi kalkınmanın temel sorunlarından birini, ülkeler arasındaki gelir ve kalkınma eşitsizliklerin nedeninin kronik olmasından bahsetmektedir. Bu temel sorun yıllarca araştırmacıların ilgi odağında yer almaya devam etmesinde üretkenliğin değişkenlik göstermesi ve üretkenliği artıran gelişiminin teknolojik yenilik olduğu yatmaktadır. Bu bakımdan kültürün yenilikleri teşvik etmesi ve kurumları da beraberinde etkilemesi ile ekonomik büyümenin açıklanmasında kilit rol oynadığını teorik ve ampirik olarak çalışmalarında savunmuşlardır.

Din gibi kültürel unsurların ilk olarak ekonomik koşullar kaynaklı olduğunu savunan Marx' a karşın Max Weber ise ekonomiyi asıl yönlendirenin kültür unsuru yönlendirir düşüncesini savunmaktaydı. Weber 1930 yılında yayınladığı bir çalışmasında Batı Avrupa kapitalizminin yükselişini Protestan Reformu'na bağlayan bir hipotez ortaya koymuştur. Hipoteze göre Katoliklikle kıyaslandığında Protestanlık çalışkanlık, servet biriktirme gibi erdemleri daha fazla ön plana çıkarmıştır. Buradan yola çıkarak piyasa temelinde sanayileşen bir ekonomiye geçişin alt yapısını Protestanlığın sağladığını öne sürmüştür. Marx ve Weber tarafından savunulan düşünceler zamanla diğer bazı ekonomistler tarafından da kabul görmüştür. Marksist ve Weberci gelenekleri savunan iki düşünce okulunun hipotezleri incelendiğinde ikisinin arasında yaşanan çatışmanın bir yanılsamadan ibaret olduğu sonuç itibariyle kültür ve ekonominin karşılıklı olarak birbirlerini etkilediği görülmektedir. Inglehart 2000 yılında yaptığı bir araştırmasında Dünya Değerler Araştırması verilerini kullanarak sanayileşmenin kültürü öngörülebilir biçimlerde değiştirebileceğini buna karşın kültürel mirasın da ekonomik kalkınma için gerekli olduğunu ortaya çıkarmıştır. Araştırmanın sonucunda sanayileşmenin toplumsal

değerleri geleneksellikten sekülerliğe doğru kaydırdığı düşüncesini ortaya koyarak materyalist teoriyle tutarlı hipotezleri savunmuştur. Bu bakımdan toplumsal değer kaymaları toplumlar arasında farklı şekilde ortaya çıkarken ortaya çıkış biçimi kültürel mirasa bağlı olarak kendine özgü yolları izlemektedir. Dolayısıyla toplumdaki gelişimin birinin Protestanlık diğerinin ise Katolik aracılığıyla şekillenmesi gelecekteki ekonomik kalkınma üzerinde kalıcı etkileri olacağına işaret etmektedir (Howard, 2021: 6-8).

Arrow (1972: 357) araştırmasında her ekonomik faaliyetin içinde bir güven unsuru barındırdığını ve ülkeler arası geri kalmışlığın arkasındaki temel probleminin karşılıklı güven eksikliğinden kaynaklı olduğunu ifade etmiştir. Algan ve Cahuc (2010: 2060–2062) çalışmalarında miras yoluyla aktarılan güvenin ekonomik büyüme üzerinde sonuçlarına odaklanmışlardır. Amerikan göçmenlerin atalarından miras aldıkları güveni zamanla nesillere aktarılmasındaki güven evrimimi değişen bir ölçü olarak takip etmişlerdir. Güveni gelişmekte olan ülkelerin geri kalmış ülkelere kıyasla ekonomik farklıkların açıklanmasında bir ölçüt olarak açıklamışlardır. Diğer taraftan birçok araştırmacı, kültürün nesiller arası aktarılmasında güvenin sosyal sermaye üzerinde ülkelerin ekonomik faaliyetlerini etkilemesini gösteren amprik çalışmalarında kültürel farklılıkların ülkelerin ekonomik gelişmişliğinin başka bir boyutunu ortaya koymuşlardır (Banfield, 1958; Coleman, 1988; Gambetta, 1988; Putnam vd., 1993; Rice ve Feldman, 1997, Putnam, 2000; Guiso vd., 2006). Dolayısıyla kültürel farklılıkların nesiller arası aktarılmasında güvene dayalı sosyal sermaye üzerinde ekonomik sonuçlarının olduğu görülmektedir.

Geçmişten devralınan kültürel değerler farklı coğrafyalar arasında hızla yayılarak her coğrafyanın kendi kültürüne göre adapte olmaktadır. Bu kültürel değerlerden olan hukuk her kültürden alınan değer ile her ülkenin kendine ait hukukunu oluşturmaktadır. Bu bakımdan her ülkenin iktidarı hukuku kontrol altında tuttuğunda mülkiyet haklarının güvenliğine yansıması ile ekonomik sonuçlara etki etmektedir. Glaeser ve Shleifer (2002) miras alınan hukuk sisteminin kontrol altında tutulmasının mülkiyet haklarının güvenliğine olumsuz sonuçları olacağını ve aktarılan hukuk sistemin ülkeler arasında ekonomik ve sosyal sonuçlarında farklılıklarının olacağını ifade etmişlerdir.

Guiso vd., (2006) kültürü dar anlamda “etnik, dini ve sosyal grupların nesilden nesile olduğu gibi aktardıkları geleneksel inanç ve değerler” olarak tanımlamaları

kapsamlı olmasa da ekonomik sonuçlara etki eden kültürün boyutlarına odaklanmışlardır. Bu açıklamaların devamında, kültürün birinci adımı olarak beklentiler ve tercihlerin üzerinden etkisini diğer taraftan ise ikinci adım olarak inanç ve tercihlerin ekonomik sonuçlar üzerinde etkisinin olduğunu kültürden ekonomik sonuçlara kadar nedensel bir etkiyi belirleyebilecek bir yaklaşımla sunmuşlardır (Guiso, 2006: 23-24).

Becker (1996: 16) "Bireyler, diğer sosyal sermayeye göre kültürleri üzerinde daha az kontrole sahiptirler. Etnik kökenlerini, ırklarını veya aile geçmişlerini değiştiremezler ve ülkelerini veya dinlerini değiştirmeleri de zordur. Kültürün değiştirilmesinin zorluğu ve düşük amortisman oranı nedeniyle, kültür bireyler için yaşamları boyunca büyük ölçüde 'verili' bir unsurdur." Dahası, dini uygulamalar, ekonomik koşullara yanıt verseler bile, ancak yüzyıllar hatta bin yıllar içinde zamanla değişir (Botticini ve Eckstein, 2005).

Gorodnichenko ve Roland (2010: 492 – 498), kültürün yeniliklere açık olmasında bireyciliğin ön planda olmasının bireyciliğin grup çıkarlarını büyük ölçüde içselleştirerek kollektif kültürün koordinasyon avantajı ile arasındaki dengeyi yakalayan bir içsel büyüme modeli oluşturmuşlardır. Bu model bireyciliğin daha yüksek bir ekonomi büyüme oranına yol açan dinamik bir avantaja sahip olduğunu göstermişlerdir. Bu bakımdan bireyciliğin uzun dönemde büyüme üzerinde güçlü etkisi olduğundan kilit soru üzerinden kültürün diğer hangi boyutlarının uzun dönemde etkisinin de önemli olduğu ifade edilmiştir. Kültürün ekonomik sonuçlar üzerindeki etkilerinin belirlenmesi açısından kültürleri birbirine düşürmek yerine kültürler arasında daha iyi diyalog kurulması ve iletişim kolaylaştırıcı unsurların olması gerekliliği üzerinde durulmalıdır.

Tabellini (2008: 255), ekonomik geri kalmışlığın arkasındaki başarısızlığı geniş yelpazede kurumsal, örgütsel ve hükümetle ilişkilendirmektedir. Bu açıdan yoksulluk ve durgunluk yaşayan ülkede politikacıların etkisiz ve yozlaşmış olduğunu ve kamu mallarının ayrıcalıklı kesimlere rant sağlayarak ahlaki tehlikenin yaygınlığından bahsetmektedir. Dolayısıyla tipik olarak bir boyutta başarısız olan ülkelerin ve bölgelerin, kollektif davranışın birçok yönünden de başarısız olacakları ifade edilmiştir.

Tabellini (2010: 677-711) kültürün ekonomik kalkınma üzerinde etkiye sahip olduğunu ve kültürü başkalarına duyulan güven ve saygı, bireysel özgürlüğe olan inanç gibi bireysel değer ve inançların göstergeleriyle ölçülebileceğini ifade etmektedir. Buna

karşın kültürel öğelerin kesin yorumunun zor olduğu ve ekonomik kalkınmanın daha ayrıntılı incelenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla bireysel inançların ve sosyal normların hangi özelliğinin ekonomik faaliyetleri etkileyeceği, bunların zaman içerisinde nasıl oluştuğu, aktarıldığı, ekonomik ve kurumsal çevre ile etkileşiminin nasıl sağlandığını anlamak için daha fazla çalışma yapılması kültürün ekonomik kalkınma üzerinde kültürün hala kara kutu olduğuna işaret edilmiştir.

Şehirlerin insan sermayesi çekmesi üzerine kültürel değerlerin iktisadi büyümeye kattıkları ekonomik faaliyetleri etkilemektedir. Her bölgenin her şehrin kendine ait insan sermayesi farklı olduğundan kültürel değerlere sahip çıkma ve koruma yöntemleri de farklılık göstermektedir. Kültürel olanakların fazla olduğu ve yüksek insan sermayesine sahip bölgeler, kültürel olanaklara az sahip bölgelere kıyasla bölgeye daha fazla nitelikli insan sermayesi çekmesi bakımından bölgenin iktisadi faaliyetlerinin artmasında ve cazibe merkezi olmasında bölgenin diğerine göre sahip olduğu üretim avantajı bölgenin ekonomik büyümesinde önemli rol oynamaktadır (Glaeser, 2005: 594, Falck vd., 2011: 761).

Wright ve Eppink (2016: 277-281) kültürel farklıkların ürünü olan miras alanlarının ekonomik değerleme açısından meta-analizini çıkararak somut miras alanlarının değerlerinin itici güçlerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Nüfus yoğunluğunun daha yüksek olduğu yerlerdeki kültürel miras alanlarının daha yüksek değere sahip olduğunu ve alanların uyarlanabilir yeniden kullanımını destekleyen koruma pasif korumaya göre daha yüksek değer üretmektedir. Bu bakımdan bir topluluğa ait kültürel değerlerin korunması günlük yaşamın bir parçası olarak deneyimlenmesindeki uygulamalar sonucu miras alanlarının korunmasına yönelik tercihlerinin ve itici güçlerin ülkeler arasındaki uygulamalardaki farklılıklara göre kültürel değer yüksek olmaktadır.

Kültür her şeyden önce "insanların sembolik temsil pratikleri yoluyla anlam inşa etmeye çalıştıkları bir yaşam düzeni olarak karşımıza çıkmaktadır (Sarı, 2009: 232). John Tomlinson, bu tanımın, şu dikkat çeken ayrımını gözler önüne sermiştir:

> *"Çok geniş anlamda, eğer ekonomik alandan bahsediyorsak, o zaman insanların malları nasıl ürettikleri, değişime soktukları ve tükettiklerinden; siyasi alan üzerine tartışıyorsak, iktidarın toplumlarda hangi pratiklerle yoğunlaştığı, yayıldığı ve kullanıldığından; kültürden bahsediyorsak insanların hem bireysel hem de kolektif olarak, birbiriyle iletişim kurarak yaşamlarını nasıl anlamlı kıldıklarından bahsediyoruz demektir*" (Tomlinson, 2004: 33).

Aslında anlam üretimi birçok etkinliği bakımından ekonomik etkinlikleri de kuşattığından, kültür yukarıda ayrımı yapılan eylem alanlarını çapraz kestiği görülür. Kültür diğer birçok etkinlik alanında olduğu gibi ekonomik etkinliklere de anlam kazandırmıştır. Geniş anlamda simgelere dökülebilen her şey anlamlı olduğuna göre, ekonomik alanda da simgeleştirmelerden bahsedebilmekteyiz (Sarı, 2009: 233).

2.5. Kültürel İktisat ve Enformel Kurumlar İlişkisi

Buğra (1995) bireyin amaç ve hedefleri, bireyin toplumsal ilişkisinden kaynaklanan ortak değerlere, sosyal, siyasal ve kültürel unsurlara bağlı olarak biçimlendiğini ifade etmiştir. Bu unsurlar, yalnızca amaçların değil beraberindeki amaçlara ulaşımında seçilen araçların niteliğini de yani iktisadın içerisindeki amaç-araç ilişkisinin biçimini de değiştirmektedir. Bu bakımdan iktisadın kendi sınırlarının dışına çıkarak ekonomik birey dünyasından gerçek bireyin dünyasına geçmesi gerekmektedir (Buğra, 1995: 18).

Greif (1994) çalışmasında, toplumun örgütlenmesindeki karmaşık süreci sadece şimdiki ve gelecekteki ekonomik büyümedeki doğal kaynaklar, teknoloji ve tercihler fonksiyonu olmadığını, toplumun örgütlenmesindeki tarihsel, kültürel, sosyal, politik ve ekonomik süreçleri de yansıttığını ifade etmiştir. Bu bakımdan karşılaştırmalı tarihsel analiz toplumsal örgütlenme evriminin arka planındaki kurumsal evrimi ve kültürü, toplumsal organizasyonu ve ekonomik büyüme arasındaki karşılıklı ilişkilerin incelenmesinde çeşitlilik sağlamaktadır.

Gelişmiş ekonomilerde formel ve enformel kurumlar birbirlerini tamamlayıcı rol üstlenirken, gelişmekte olan ekonomilerde ise enformel kurumlar, formel kurumların olmadığı zaman ikame rolü üstlenmektedir. Buradaki enformel kurumların rolleri şunlardır (Dumludağ, 2014: 27-28):

i) Küçük girişimcilere yönelik formel finans mekanizmalarının yeterli olmadığı durumlarda bunlara erişim maliyetlerini düşürür,

ii) Düşürülen maliyetler sayesinde küçük üreticin piyasaya girmesine olanak sağlar,

iii) Kapalı olan toplumsal ağlardaki sürekli iletişim ticari faaliyet riskini düşürürken, üyelerin birbirleri ile olan bağlantı maliyetlerini de azaltır,

iv) Akrabalık ilişkilerindeki yakınlık ya da etnik gruba olan sadakat ve güven ilişkisi piyasadaki bilgi paylaşımı ve işlemlerde kolaylık sağlar,

v) Faaliyetleri gerçekleştirmek için yapılan sözleşme şartlarını yerine getirmek grupların kalabalıklaşması ile zor bir sürece girmekte ve ilerde yapılabilecek bir hatanın gruba üye kişinin itibarını zedeleyebilir ya da gerçekleştirilecek olan faaliyetlerden dışlanabilmesine yol açabilir.

Kültür ve kurum tanımlamalarında normların ve geleneklerin bir arada bulunmasının ortaya çıkardığı karışıklık sonucu literatür yazınında normların ve geleneklerin etkileşim içerisinde bulunduğundan dolayı formel kurumlar kurum, informel kurumlar kültür olarak değerlendirilerek analizlere dahil edilmektedir. Yani kültür iktisadının (ya da kültürel ekonomi), yerleşik iktisadın gündemine girmesi 1990 yılı itibariyle azda olsa değerler ya da kurumlara ilişkin (World Values Survey, The General Social Survey gibi) yeni veri setlerinin ortaya çıkması ile sağlanmıştır. Çalışmalarda genel çerçevesi ile bir bütün olarak toplumun iktisadi gelişimi üzerinde toplumsal grupların inanç, değer ve kurumlarının, onların iktisadi tercih ya da davranışlarında nasıl etkiler bıraktığının analizi yapılmaktadır (Yay, 2021: 28).

Avner Greif (1993) "Erken Dönem Ticaretinde Sözleşmelerin Yürürlükte Olması ve Ekonomik Kurumlar: Maghribi Tüccarların Koalisyonu" makalesinde, 11. yüzyılda enformel kurumların Maghribi ticaretindeki role bakmaktadır. Greif, çalışmalarında kurumlar içerisinde inanç sistemlerinin, normların ve organizasyonların varlığının önemine vurgu yapmıştır. Kurumların bireylerin inançlarını barındırması onların dünya görüşlerine dair normları içselleştirip başka insanların kendilerine yönelik davranışlarının nasıl olabileceği ile ilgili beklentilerini şekillendirmesine aracı olmaktadır. Çalışmalarında psikoloji, sosyoloji, antropoloji literatürüne gönderme yapan Greif, enformel kurumların varlığı ile formel kurumlara nasıl geçiş yapıldığını anlatırken oyun teorisini kullanmıştır (Greif, 2006, aktaran, Dumludağ, 2014: 28).

Ostrom devletin ya da düzgün işleyen formel kurumların bulunmadığı bir ortamda bireylerin ortak malların kullanımı ve bedavacılık sorununa karşı nasıl davranışlar sergiledikleri ya da nasıl çözümler ürettiklerine dair incelemelerini enformel kurumları ele aldığı "Understanding Institutional Diversity" (2005) adlı kitabında değerlendirmiştir. Ortak havuz rejimlerinde bireysel olarak organize olmuş kurumsal inovasyonu inceleyen Ostrom yaptığı saha çalışmalarında birçok alanda erişim izninin yalnızca grup üyelerine verildiğini diğerlerinin ise dışlandığını gözlemlemiştir. Topluluktaki ortaya çıkan

sorunların çözümü için bu tarz yapılanmalara yol açan "yerel kollektif aksiyon" aracılığıyla sağlanmıştır (Dumludağ, 2014: 29).

Enformel kurumların ortaya çıkmasının arkasındaki ana etkenlerin başında formel kurumların yetersiz kaldığı yerlerde enformel kurumların kendini göstermesi ve ekonomik performansların farklılıklarının açıklanmasında enformel kurumların da açıklama gücüne başvurulduğu görülmektedir (Dumludağ, 2014: 29; Helmke ve Levitsky, 2004, 2006; Milgrom vd.; 1990; North, 1990; Ostrom, 1990).

North'un informel ya da formel kurumların değişiminde savaşların, devrimlerin ve doğal felaketlerin de etkili olduğunu ifade etmiştir. Örneğin, feodalizmin çöküşünde formel ve informel kurumların zaman içerisindeki değişiminde etkili olmuştur. Devrim ya da fetih sonucu oluşan kurumsal değişim ise genellikle mevcut yapının tamamen değişmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Bu durum ise genellikle formel kurumlar açısından söz konusudur (North, 2002: 116-117; Aktan ve Yay, 2018: 74).

2.6. Kültürel İktisatta Amprik Çalışmalar

Barro ve McCleary (2003) ekonomik büyümenin belirleyicileri üzerine yapılan ampirik araştırmalar genellikle dinin etkisinin ihmal edildiğini belirtmiştir. Bu boşluğu doldurmak için, kiliseye katılım ve dini inançların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini araştırmak üzere geniş bir ülke paneli için dindarlığa ilişkin uluslararası anket verilerini kullanmışlardır. Dindarlıktan ekonomik performansa doğru giden nedenselliğin yönünü izole etmek için, kiliseye katılım ve inançların bağımlı değişkenler olduğu sistemler analizi tarafından önerilen araç değişkenlerini hesaba katmışlardır. Araçlar, devlet dininin varlığı ve din piyasasının düzenlenmesi için kukla değişkenler, dini çoğulculuğun bir göstergesi ve dinlerin bileşimidir. Ekonomik büyümenin, başta cehennem ve cennet olmak üzere dini inançların kapsamına pozitif, kiliseye katılıma ise negatif tepki verdiğini bulmuşlardır. Yani büyüme, aidiyete kıyasla inanma derecesine bağlıdır. Bu sonuçlar, dini inançların ekonomik performansı artıran bireysel özellikleri etkilediği bir perspektifle uyumludur. İnançlar da din sektörünün temel çıktısıdır ve kiliseye katılım bu sektörün girdilerini ölçmektedir. Dolayısıyla, belirli inançlar için, daha fazla kilise katılımı din sektörü tarafından kullanılan daha fazla kaynak anlamına gelmektedir.

Ekonomistler tarafından yapılan önceki araştırmalar, ekonomik büyümenin belirleyicilerini değerlendirmek için geniş bir ülke panelinin deneyimini kullanmışlardır. Örneğin, Barro (1991, 2000) ve Barro ve Sala-i-Martin (2003, Bölüm 12). Bu literatür, daha sonraki ekonomik büyüme oranlarını tahmin eden bir dizi değişkeni izole etmiştir. Genel bir sonuç, ekonomik performansın başarılı bir şekilde açıklanmasının, siyasi ve sosyal güçleri de kapsayacak şekilde dar ekonomik değişken ölçümlerinin ötesine geçmesi gerektiğidir. Özellikle ampirik sonuçlar, hükümet politikaları ve kamu kurumlarının büyüme üzerindeki önemli etkilerini ortaya koymaktadır.

Huntington (1996), Landes (1999) ve Inglehart ve Baker (2000) gibi bazı araştırmacılar, ekonomik büyümeye ilişkin açıklamaların bir ulusun kültürünü de içerecek şekilde daha ileri götürülmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Kültürün genellikle dürüstlük, tutumluluk, çok çalışma isteği ve yabancılara açıklık gibi kişisel özellikleri etkileyerek ekonomik sonuçları etkilediği düşünülmektedir. Din, kültürün önemli bir boyutudur. Bu nedenle Weber (1930), dini uygulama ve inançların ekonomik kalkınma üzerinde önemli sonuçları olduğunu savunmuştur. Bununla birlikte, ekonomistler ve diğer araştırmacılar ekonomik büyümenin belirleyicileri olarak dine ve kültürün diğer ölçütlerine çok az ilgi göstermişlerdir. Bu çalışmadaki temel amaç, dini katılım ve inançların bir ülkenin ekonomik ilerleme oranı üzerindeki etkilerini analiz ederek bu boşluğu doldurmaktır (Barro ve McCleary, 2003: 1-3)

Ampirik çalışmada kiliseye katılım ve dini inançlar hakkında ülke düzeyinde bilgi içeren ülkeler arası bir panel kullanılmıştır. Bu veriler 1981 ve 1999 yılları arasında altı uluslararası ankette toplanan bireysel bilgilerden elde edilmiştir. Dindarlık genel olarak ekonomik kalkınmayla birlikte azalma eğiliminde olsa da kısmi ilişkiler kalkınmanın belirli boyutlarına bağlıdır. Örneğin, dindarlık ölçümleri eğitimle pozitif, kentleşmeyle negatif ve çocuk sahibi olmakla pozitif ilişkilidir. Beklenen yaşam süresinin artması kiliseye katılımla negatif, dini inançlarla pozitif ilişkili olma eğilimindedir. Bir devlet dininin varlığı dindarlık ölçütleriyle olumlu yönde ilişkilidir, bunun nedeni muhtemelen yerleşik dinlere yapılan sübvansiyonlardır. Ancak dindarlık, hükümetin din piyasasını düzenlemesi ve Komünist bir hükümetin varlığına eşlik eden dini baskı ile negatif ilişkilidir. Komünist rejimlerin ortadan kaldırılması, 1990'larda bu ülkelerin çoğunda dindarlığın toparlanmasına yol açmıştır. Sonraki çalışmalarında Barro vd., (2003) din ve

devlet veri setini kullanarak bu bağlantıları açıklığa kavuşturmayı ve devletin dine yönelik sübvansiyon ve baskısını doğrudan ölçmeyi planlamaktadırlar.

Büyük dinler arasındaki inanç çeşitliliği ile ölçülen daha fazla dini çoğulculuk, daha yüksek kiliseye gitme sıklığı ve inançlarla ilişkilidir. Tüm dinler arasında, dini törenlere katılım Katolikler için diğer dinlere göre daha yüksektir, Müslümanlar hariç cennet ve cehennem inancı en yüksek Müslümanlarda, ardından Katoliklerde ve diğer dinlerde görülmektedir. Dindarlığın belirleyicilerinin analizi, dinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini tahmin etmek için kullanılacak bir dizi araç değişkeni oluşturmamızı sağlamaktadır. Sonuçlar, belirli dini inançlar için kiliseye gitme sıklığının artmasının ekonomik büyümeyi azaltma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Buna karşılık, belirli kiliseye gitme sıklığı için, bazı dini inançların (özellikle cehennem, cennet ve öbür dünya) artması ekonomik büyümeyi artırma eğilimindedir. Ayrıca, cehennem korkusunun temsil ettiği sopanın, cennet umudunun temsil ettiği havuçtan daha güçlü bir büyüme etkisi olduğu yönünde bazı göstergeler de bulunmaktadır (Barro ve McCleary, 2003: 36-37).

Bu büyümenin etkileri, dindarlığın belirleyicileri analizinden elde edilen araçsal değişkenler kullanılarak ters nedensellik kontrol edildiğinde geçerli olduğu vurgulanmaktadır. Araçlar, devlet dininin varlığı, dinin devlet tarafından düzenlenmesi, dini çoğulculuğun boyutu ve ana dinler arasındaki bağlılık dağılımıdır. Dinlerin dağılımını büyüme denklemlerine doğrudan girildiğinde sonuçlar değişmemektedir. Araç değişkenlerinin tartışmalı dışsallığına dayanarak, tahminlerimizin tersi değil, dinin ekonomik büyüme üzerindeki nedensel etkilerini yansıttığı düşünülmüştür. Dini inançların daha yüksek olmasının büyümeyi teşvik ettiği yönündeki varsayımı, bu inançların üretkenliği artıran bireysel davranışların sürdürülmesine yardımcı olmasıdır. Sonraki araştırmalarda, dini inançlar ile tutumluluk, iş ahlakı, dürüstlük ve yabancılara karşı açık olma gibi belirli bireysel özellikler arasındaki bağlantıları incelendiğinde bu kanallar açık hale getirilmektedir. Bu özellikler, Dünya Değerler Araştırması'nın anket yanıtları kullanılarak ölçülmektedir (Barro ve McCleary, 2003: 36-37).

Kiliseye daha sık gitmenin büyümeyi olumsuz etkilediğini, çünkü bu durumun din sektörünün kaynaklarını daha fazla kullandığı anlamına gelmektedir ve bu sektörün ana çıktısı (dini inançlar) zaten sabit olarak tutulmuştur. Sonuçlar, kiliseye daha sık gitmenin büyüme üzerinde net olarak olumsuz bir etkisi olduğu anlamına gelmez; bu net etki,

kiliseye gitme sıklığının artmasının, büyümeyi teşvik eden daha güçlü inançlara yol açma derecesine bağlıdır. Bu nedenle, kiliseye gitmenin dini inançlar üzerindeki etkisini tahmin etmeye çalışmak olabilir. Kiliseye gitmenin, organize din yoluyla oluşturulan sosyal sermayeyi de ölçebileceğini belirtmiştik. Ayrıca kiliseye gitmenin, ekonomik davranışları etkileyen yasa ve düzenlemeler üzerinde organize olan dinin etkisini temsil edebileceğini de belirtmiştir. Sonuçlar, belirli dini inançlar için, kiliseye daha sık gitmenin genel etkisinin ekonomik büyümeyi azaltmak olduğunu göstermektedir. Bu genel etki, din sektörünün kullandığı kaynakları, bu sektörün sosyal sermaye yönünü ve organize dinin yasalar ve düzenlemeler üzerindeki etkisini birleştirmektedir (Barro ve McCleary, 2003: 38).

Fernandez (2007) kültür ve ekonomi alanındaki bazı son gelişmeleri ele almış ve kültürün önemli bir ekonomik sonuç olan kadın işgücü arzı üzerindeki etkisini incelemiştir. Piyasa değişkenleri ve kurumların etkisini kültürden ayırmak için, ikinci nesil Amerikalı kadınları inceleyen epidemiyolojik bir yaklaşım kullanmaktadır.
Kadınların işgücüne katılımı (LFP) ve kadınların atalarının ülkesindeki tutumlarını kültürel göstergeler olarak kullanarak ve her iki kültürel göstergenin de kadınların çalışma sonuçları üzerinde niceliksel olarak önemli etkileri olduğunu göstermektedir.
Makale, bu alandaki gelecekteki ampirik ve teorik araştırma konuları için bazı önerilerle sona ermektedir.

Son birkaç yılda, kültürün ekonomik sonuçlar üzerindeki etkisine dair kanıtlar sunmaya çalışan yeni bir dizi çalışma ortaya çıkmıştır. Bu kanıtlar farklı kalitede olup, çeşitli metodolojilerle farklı sorular üzerine gerçekleştirilmiştir. Bu kanıtlar, güven ile ticaret (Guiso, Sapienza ve Zingales 2005) veya sendika üyeliği (Algan ve Cahuc 2006) gibi sonuçlar arasındaki ilişkiden, kültür ile çaba (Ichino ve Maggi 2000) ve yaşam düzeni (Giuliano 2007a) arasındaki ilişkiye, din ile büyüme arasındaki bağlantılar (Barro ve McLeary 2003; Tabellini 2005), kültür ve kurumlar (Greif 1994, 2005) veya Yahudi kültürü ve meslek seçimi (Botticini ve Eckstein 2005) üzerine tarihsel çalışmalar gibi çeşitli konulara kadar uzanmaktadır. Bu çalışmanın ana odağı, önemli bir ekonomik değişken olan kadınların resmi işgücü piyasasına katılımı için kültürün önemi hakkında kanıtları tartışmak ve sunmak şeklinde sınırlanmaktadır (Fernandez: 2007: 306).

Fernandez (2007) analizinde iktisatçıların bu konuyla ilgilenmeleri için ikna edici ampirik kanıtlar olmadan çalışamaya yönelik pek bir neden olmadığı için, kültürün ekonomik sonuçlar için önemli olduğunu gösteren çalışmalara odaklanmıştır. Keşfedilmesi gereken birçok başka önemli teorik ve ampirik soru da bulunmaktadır. Örneğin, kültürün nasıl yayıldığını ve geliştiğini anlamaya yönelik istekleri ağır basmıştır. Kültür ne zaman ve neden ani bir şekilde değişirken, diğer zamanlarda ise çok yavaş ilerler? Kültürün aktarılmasında ailenin diğer kurumlara göre göreceli önemi nedir? Kültürün aktarılması ne ölçüde amaçlıdır (toplumdaki bir birey veya grubun optimizasyonu) ve ne ölçüde istemsizdir? Teknoloji ve kültür arasındaki ilişki de araştırılmalıdır, çünkü teknoloji içsel bir faktördür, ancak ekonomi alanındaki birçok çalışmada onu ilkel bir faktör olarak ele almak kolaylık sağlar. Örneğin, toplumların bireyleri ev işlerinden "kurtaran" teknolojinin geliştirilmesine ne kadar kaynak ayırdıkları, köleliğin var olup olmadığına veya kadınların piyasada mı yoksa evde mi çalışmayı beklediklerine bağlıdır (Fernandez: 2007: 329).

Teorik çalışmalarda kültür genellikle bir denge seçimi mekanizması olarak düşünülmektedir. Örneğin, Mailath ve Postlewaiteguiso' nin (2003) ilginç bir çalışmaları vardır; bu çalışmalarında, sosyal normlara benzeyen davranışların, çoklu dengeye sahip dinamik bir eşleştirme modelinde nasıl ortaya çıkabileceğini incelemektedirler. Zenginlikte eşleştirmenin olduğu bir dengeye ek olarak, mavi gözlü olup olmadığı gibi ekonomik olmayan özelliklere de bağlı olan, kusurlu eşleştirmenin olduğu bir denge de olabilmektedir. Bu denge, bireylerin bu özelliğinin çocuklarına miras kalma olasılığının olduğunu ve bu nedenle biraz daha zengin biriyle evlenmekten daha yüksek fayda sağlayabileceğini bildikleri öne sürmektedirler. Bu nedenle, dışarıdan bakan bir gözlemciye, bu toplumda insanların mavi gözlere içsel bir tercihleri olduğu izlenimini verebilir, ancak bu tür bir çıkarım yanlış olacaktır. Ancak, Fernandez (2006) tarafından tartışıldığı gibi, bu dengeyi zaman içinde sürdüren şeyin, bu kültürel özellikleri dış etkenlere karşı daha dayanıklı kılan şeyin, bu davranışın sonunda mavi gözlere karşı bir "zevk" veya bu özelliğin doğuştan üstün olduğuna dair bir inanç şeklinde bireysel tercih ve inançlara dönüşmesi olduğu tahmin edilebilmektedir. Evrimsel modeller ve kimlik oluşumunu inceleyen modeller de bunun gerçekleştiği parametreleri anlamak için yararlı

olabilir. Genel olarak, kültürü denge seçimi olarak düşünmenin ötesine geçen daha fazla teorik çalışmaya ihtiyacı vardır (Fernandez: 2007: 329-330).

Son olarak, kültürün kurumların doğasını etkilediği düşüncesi ortaya çıkmakatadır. Greif (1994) tarafından ayrıntılı olarak ele alındığı gibi, örneğin kültürel inançlardaki farklılıklar (kolektivist ve bireyci), 11. yüzyılda Cenevizli tüccarların ve Mağribi tüccarların ticaret kurumlarını kurma biçimlerine farklı şekillerde yansımış ve bundan sonra çok farklı ekonomik gelişme yolları tercih edilmiştir. Fernandez (2007: 330), tersine nedenselliğin de geçerli olabileceğini ifade etmiştir. Yani, kültür sadece kurumları etkilemekle kalmaz, kurumlar da kültürün dinamik evrimini etkilemektedir.

Fernandez' e (2008) göre modern neoklasik iktisat, yakın zamana kadar, ekonomik sonuçlardaki farklılıkları açıklamakta kültürün potansiyel rolünü büyük ölçüde, kültürün etkilerini kurumların ve geleneksel ekonomik değişkenlerin etkilerinden kesin bir şekilde ayırmanın zorluğu nedeniyle göz ardı etmiştir. Fernandez (2008), kültürün ekonomik sonuçlar üzerindeki etkilerini ampirik olarak belirlemeye ve "kültür önemli mi, eğer öyleyse ne kadar önemli?" sorusuna cevap vermeye yönelik bazı son girişimleri seçici bir şekilde incelemektedir. Bu soruya olumlu cevap vermek, doğal olarak kültürün yayılma mekanizmalarını araştırmaya, kurumlar ve kültür arasındaki ilişkiyi teorileştirmeye ve kültürün dinamiklerini incelemeye yönlendirmiştir. Kültür ve kurumlar arasındaki ilişki de dahil olmak üzere, açık teorik ve ampirik sorular tartışılmaktadır. Ekonomik kararlar sosyal bir bağlam içinde ele alınmaktadır. Ekonomik konuları incelemek için insanın sosyal doğasının hangi açılardan dikkate alınması gerekmektedir? sorusuna kısmi bir cevap vermeye çalışmaktadır (Fernandez, 2008: 1-2).

Guiso vd., (2003) tarafından gösterildiği gibi, dini inançların yoğunluğu ve dini mezhep, başkalarına güven, hükümetin rolü, çalışan kadınlara ilişkin görüşler ve tutumluluğun önemi gibi çeşitli bireysel tutumlarla ilişkilidir. Guiso vd., (2006), ülke düzeyinde toplanan bu tutumların, ülkeler arası toplu sonuçlarla (örneğin, tasarruf, yeniden dağıtıcı ve regresif vergilendirme ve ticaret) ilişkili olduğunu göstermektedir. Tersine nedenselliğin söz konusu olmadığından emin olmak için, tutumlar genellikle ülkedeki dini yapıya göre araçsallaştırılmaktadır. Guiso vd., (2005) tarafından güven ve ticaret arasındaki ilişki üzerine yapılan son çalışmada, güven, yerli halklar arasındaki genetik mesafe ile araçsallaştırılmıştır. Bu bakımdan araştırma alanı giderek artmaktadır.

Tabellini (2005), kültürün Avrupa bölgelerindeki ekonomik kalkınmayı etkileyip etkilemediğini incelemek için, Dünya Değerler Araştırması'nda güven, saygı ve bireysel çaba ile ekonomik başarı arasındaki ilişki hakkındaki sorulara verilen bireysel yanıtları (bölgesel düzeyde) toplu hale getirmektedir. Avrupa'daki ülke içi farklılıklara odaklanarak (ülke sabit etkilerini dahil ederek) ihmal edilen değişkenlerin kapsamı azaltılmaktadır. Daha sonra, tutumlar 19. yüzyılın sonundaki bölgesel okuryazarlık oranları ve 1600 ile 1850 arasındaki döneme ait siyasi kurumların göstergeleri gibi tarihsel değişkenlerle araçsallaştırılmıştır. Tabellini (2005) kültürün vekilleri bölgesel kişi başına GSYİH düzeyleri ve büyüme oranlarının nicel olarak önemli belirleyicileri olduğunu bulmuştur. Elbette araçların geçerli olmaması da mümkündür. Örnek olarak bunlar sektörel kompozisyon veya kamu yatırımları yoluyla üretimi doğrudan etkileyebilmektedir.

Fernandez ve Fogli (2005, 2006), kültürün nicel önemini araştırmak için ikinci nesil Amerikalıları inceleyerek benzer, ancak tartışmalı olarak daha az sorunlu bir metodoloji kullanmaktadır. Araştırmaları, evli ikinci nesil Amerikalı kadınların (yani, Amerika Birleşik Devletleri'nde doğmuş ancak ebeveynleri başka bir yerde doğmuş kadınların) doğurganlık ve çalışma davranışlarına odaklanmaktadır. İkinci nesil göçmenlerin kullanılması, birinci neslin yabancı bir ortama uyum sağlamasıyla ilgili sorunları (örneğin, dil zorlukları) azaltır ve hatta bazı seçim sorunlarının ikinci nesil için daha az rol oynaması muhtemeldir. Öte yandan, ikinci nesil bireyler yeni kültüre daha fazla maruz kalmışlardır ve bu da miras aldıkları ülkenin kültürünün rolünü azaltma eğilimindedir. Hipotezi, kadının toplumdaki “uygun” rolüne ve ideal aile büyüklüğüne yönelik tutumların ülkeler arasında kültürel olarak farklı olduğu ve bu kültürün nesiller arasında aktarılma olasılığının yüksek olduğu ve kadınların işgücüne katılımı (LFP) ve doğurganlıkta sistematik farklılıklar ortaya çıkacağını, bireylerin Amerika Birleşik Devletleri'nde yetiştirilmiş olsalar dahi test etmiştir.

Kültür veya çevrede meydana gelen değişikliklerin “doğal deneyler” ortaya çıkardığı tarihsel olayların analizi, kültür ve ekonomiye ilişkin anlayışımıza zenginlik ve derinlik katacaktır. Greif' in (1994) tarihli makalesi, kültür ve kurumsal gelişme arasındaki bağlantıyı kuran ekonomi alanındaki en tanınmış çalışma olmalıdır. Kısaca, Greif, kültürel inançların (kolektivist ve bireyci) 11. yüzyılda Cenevizli tüccarların ve

Mağribi tüccarların ticaret kurumlarını kurma biçimlerine farklı şekillerde yansıdığını savunur. Her iki tüccar grubu da yurtdışında işlerini yürütmek için acentelere ihtiyaç duyuyordu ve her iki durumda da yurtdışı acentelerinin tüccarları aldatma eğilimi olması nedeniyle bir acente sorunu vardı. Mağribi tüccarlar, tüccarların acente olarak hizmet verdiği ve bunun tersi de geçerli olan "yatay" ilişkiler kurdular. Bilgi tüccarlar/ticaret adamları arasında paylaşılırdı ve bir tüccara karşı dürüst olmayan bir temsilci, diğer tüccarlar tarafından dışlanmayı bekleyebilirdi. Cenevizliler ise, bireylerin tüccar veya temsilci olarak uzmanlaştığı "dikey" ilişkiler kurdular. Bilgi tüccarlar arasında paylaşılmazdı. Bu durum, Cenevizlilerin daha resmi uygulama kurumları kurmasına yol açmıştır. Greif, bu iki farklı yaklaşımın, daha önce erişilemeyen bölgelerde ticaret fırsatları genişlediğinde önemli sonuçlar doğurduğunu savunmuştur. Mağribiler, diğer Mağribi acenteleri kullanarak ticareti genişletirken, Cenevizliler Cenevizli olmayanlarla acentelik ilişkileri kurabildiler, bu da daha sonra çok farklı ekonomik gelişme yollarını açmıştır (Fernandez, 2008: 6).

Botticini ve Eckstein (2005) tarafından yapılan çalışmada "dışsal" bir kültürel değişimin, günümüzde de gördüğümüz Yahudi meslek seçim modelinin ortaya çıkmasına neden olduğu tezini savunmuşlardı. Onlar, M.S. 70 yılında Kudüs'teki Tapınağın yıkılmasıyla birlikte Farisilerin baskın dini grup haline geldiğini ve Yahudiliği kurbanlara dayalı bir dinden, her erkeğin Tevrat'ı okuması ve oğullarına öğretmesi gereken bir dine dönüştürdüğünü savunmaktadır. Bu reform, çoğu Yahudi'nin eğitim yatırımı yapmaktan hiçbir kazanç elde edemeyecek çiftçiler olduğu yerlerde uygulanmıştır. Yüzyıllar sonra kentleşme yaygınlaştığında, Yahudiler yeni kent merkezlerinde talep gören vasıflı mesleklerde karşılaştırmalı bir avantaja sahip oldular. Böylece, insan sermayesi nedenlerinden başka dini bir gereklilik olan okuma becerisi, 9. yüzyıldan beri görülen Yahudi meslek seçim modelinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Daha önce de görüldüğü gibi, kültür üzerine yapılan çoğu ampirik çalışmanın karşılaştığı temel zorluk, kültürün etkilerini geleneksel ekonomik değişkenler ve kurumların sağladığı teşviklerden ikna edici bir şekilde ayırmaktır. Bu, kültür ve kurumların bağımsız değişkenler olduğu anlamına gelmemelidir. Aslında, kurumları düşünmenin bir yolu, onları donmuş kültür olarak görmektir: yani, hangi kurumların kurulduğu ve bunların nasıl geliştiği, sadece toplumun (veya toplumdaki belirli bir

grubun) belirli bir anda karşılaştığı sorunlara değil, aynı zamanda yaygın olan inançlara/tercihlere – kültüre – de bağlıdır. Greif (1994) ile ilgili önceki tartışmalarında ayrıntılı olarak ele alındığı gibi, örneğin kültürel inançlar (kolektivist ve bireyci), 11. yüzyılda Cenevizli tüccarların ve Mağribi tüccarların ticaret kurumlarını kurma biçimlerine farklı şekillerde yansımış ve bu da daha sonra çok farklı ekonomik gelişme yollarına yol açmıştır. Fernandez (2008), tersine nedenselliğin de geçerli olabileceğini; yani, kültür kurumları etkilemekle kalmaz, kurumlar da kültürün dinamik evrimini etkilemektedir. Bu anlamda, ekonomik gelişmenin en önemli belirleyicisinin kurumlar mı yoksa kültür mü olduğunu belirlemeye çalışan çalışmalar yanlış anlaşılmış gibi görünmektedir (Fernandez, 2008:8).

Teknoloji ve kültür arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalarda, teknoloji kültürü nasıl etkiler ve kültür teknolojik değişimi nasıl şekillendirir? üzerinde yoğun biçimde durulmaktadır. Greenwood ve Guner (2005); Greenwood vd., (2005) cinsel normların ve kadınların işgücüne katılımının teknolojideki değişiklikler nedeniyle değiştiğini savunmaktadır. Bu çalışmalar, diğer şeylerin yanı sıra, yeni teknolojiye olan talebin içselliğini göz ardı etmektedir. Teknolojiyi ilkel bir unsur olarak ele almanın kolaylık sağlayan basitleştirmesine rağmen, teknoloji de endojendir. Örneğin, toplumların bireyleri ev işlerinden "kurtaran" teknolojinin geliştirilmesine ne kadar kaynak ayırdıkları, köleliğin var olup olmadığı veya kadınların piyasada mı yoksa evde mi çalışmayı bekledikleri gibi faktörlere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Başka bir deyişle, piyasadaki işgücünün ev işlerine göre göreceli fiyatı ve işgücü arzının esnekliği, mevcut kurumlara (örneğin kölelik) ve beklenen iş bölümüne (örneğin, açıkça farklılaşmış cinsiyet rolleri) bağlıdır. Bunun tersi de geçerlidir. Yani iş yerinde veya evde işgücünün sermaye ile ne ölçüde ikame edilebileceği, hangi kurumların uygulanabilir olduğunu belirlemeye yardımcı olur ve inançların veya tercihlerin değişme hızını ve kolaylığını belirleyebilmektedir (Fernandez: 2008: 9).

Franke vd. (1991) araştırmalarında kültürel değerleri, Batı ve Doğu perspektiflerinden ölçmüştür. Çalışmada, kültürel 'bireycilik' bir dezavantaj olarak görünürken, uyumlu gruplar halinde çalışma eğilimi ekonomik performans için bir avantaj olarak görülmüştür. İş dünyası giderek daha uluslararası hale geldikçe, etkili

stratejik yönetim, bu çalışmada belirlenen kültür gibi temel ulusal farklılıkları dikkate almayı gerektirmektedir.

Son çalışmalarında Michael Porter (1990a, 1990b), ülkelerin rekabet avantajı olduğu fikrini yaygınlaştırmaktadır. Bu fikirden yola çıkarak bazı ülkelerin rekabet avantajı geliştirirken diğerlerinin geliştirmediğinin nedeni gibi önemli bir soruyu gözden kaçırmıştır. Franke vd. (1991) çalışmalarında ulusal kültürün ölçümlerini sağlayan üç karşılaştırmalı çalışmaya dayanarak bu sorunun yanıtını aramış ayrıca maddi ve yapısal koşullardan ziyade kültürel değerler arasındaki farklılıkların, insan organizasyonu ve davranışının, dolayısıyla ekonomik büyümenin nihai belirleyicileri olduğu yönünde bir kanıya varmışlardır. Dolayısıyla 1965-1980 ve 1980-1987 dönemlerindeki büyüme oranı farklılıklarının ampirik analizi yoluyla en azından son on yıllarda ekonomik performansın temelinde yatan kültürel faktörleri belirlemeye çalışmışlardır. (Franke vd.; 1991: 165166).

Hofstede (1980) çalışmasında Kültürün Sonuçlarını (CC olarak ifade edilecektir), 1967 ile 1973 yılları arasında 40 ülkede 72.215 IBM çalışanının katıldığı anketlerden elde edilen kültürel endeksleri sunmuştur. Ek veriler, 10 ek ülkede ve üç bölgede bulunan IBM çalışanlarından elde edilmiştir (Hofstede, 1983; Hofstede ve Bond, 1988). Burada dört önemli kültürel ölçüt bulunmuştur. Bunlardan ikisi, bireycilik ve erkeklik, faktör analizinden elde edilmiş; diğer ikisi ise, güç mesafesi ve belirsizlikten kaçınma, teorik kavramlardan türetilmiştir. Dört endeksin tümü, Batılı sosyal bilimciler tarafından hazırlanan sorulara verilen yanıtlardan oluşmaktadır (Franke vd.; 1991:166).

Hofstede (1980) kültürün sonuçlarında, ulusal kültür ölçütlerinin 1960 ve 1970 yıllarındaki ekonomik büyümeyle ilişkili olduğunu göstermiş ancak bu ilişki yalnızca zengin ülkeler için geçerli olup, bireycilik için negatif, belirsizlikten kaçınma için ise pozitif bir korelasyon ortaya koymuştur. Ancak, bu bulgulara dayanan bir çalışmada, önceki ekonomik büyüme yerine sonraki ekonomik büyümenin dikkate alınması gerektiğini savunmuştur. Bu analiz, 1970-80 ekonomik büyümesindeki varyansın dörtte birinin, 40 ülkeden 39'u için kültürel değişkenlerle açıklanabileceğini göstermiştir (Franke, Mento ve Brooks, 1985). Özellikle, bireycilik (kolektivist olmayan bir yönelim) ve siyasi istikrarsızlık (1968-72 yılları arasında siyasi ölümlerin bir göstergesi) olumsuz

faktörler olarak tespit edilmiş; her ikisi de etkili ekonomik girişimleri engelleyebilecek düşük sosyal uyumun göstergeleri olarak ifade edilmiştir (Franke vd.; 1991:166).

Batı bakış açısıyla geliştirilen ikinci bir araç olan Rokeach'ın Değer Anketi (RVS), 1979 yılında dokuz ülkede yaklaşık 1000 üniversite öğrencisine uygulanmış ve beş kültürel faktör ortaya çıkmıştır (Ng vd., 1982). Hofstede ve Bond (1984), ulusal RVS faktör puanlarını yukarıda listelenen dört CC ölçütüyle ilişkilendirmişler ve dört RVS faktörünün her birinin bir CC ölçütüyle önemli ölçüde ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Böylece, IBM çalışanlarından geliştirilen bir kültür değerlendirmesi ile üniversite öğrencilerinden geliştirilen diğer kültür değerlendirmesi, araştırmalarda ortak olan altı Batı ve Doğu ülkesinde (Avustralya ve Yeni Zelanda, Hong Kong, Hindistan, Japonya ve Tayvan) benzer kültürel bilgileri ortaya çıkarmıştır. Ortak RVS ülkelerinin örneklemesi küçük olduğundan ve değişkenlerin CC araştırmasındakilerle çok yüksek korelasyon gösterdiğinden, daha ileri analizlerde sadece CC ölçütleri Batı perspektifine dayalı kültürel göstergeler olarak kullanılacağı belirtilmiştir (Franke vd., 1991:166).

Franke vd., (1987; 1991) araştırmalarında kullandığı Çinliler için 40 temel ve temel değerden oluşan bir listeye dayanan üçüncü bir çalışma olan The Chinese Culture Connection (TCCC olarak ifade edilecektir), Michael Bond tarafından Hong Kong'daki yedi Çinli sosyal bilimcinin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir (Franke, 1987: 145; Hofstede ve Bond: 1988: Bond ve Hofstede, 1988). Bu çalışmaya dayanan, 1983 ile 1985 yılları arasında, 22 ülkeden (Batı ve Doğu) yaklaşık 100 öğrenci, bu listeden türetilen bir anket olan Çin Değerleri Anketi'ni (CVS olarak ifade edilecektir) yanıtlamıştır. Öğrencilerin yanıtları, Konfüçyüsçü iş dinamizmi, entegrasyon, insan severlik ve ahlaki disiplin olarak adlandırılan dört kültürel faktör ortaya çıkarmıştır. TCCC (Franke, 1987) tarafından gösterildiği gibi, CC çalışmasıyla ortak olan 20 ülke ve bölge için yapılan kesitsel karşılaştırma, dört CVS faktöründen üçünün dört CC ölçüsünden üçüyle önemli korelasyonlar göstermiştir. Hem Batı'nın belirsizlikten kaçınma eğilimi hem de Doğu'nun Konfüçyüsçü dinamizmi diğer CC ve CVS ölçümlerinden istatistiksel olarak bağımsızdır. Konfüçyüsçü dinamizmin ulusal ekonomik büyüme oranlarıyla korelasyonlu olduğu belirtilmiş ve "Çin mirasına sahip Doğu kültürlerinin çarpıcı ekonomik gelişiminin" sorumlusu olduğu varsayılan sosyal felsefenin bir göstergesi olarak önerilmiştir (TCCC, Franke, 1987: 154-155).

Franke vd. (1991) ülkelerin ekonomik performanslarındaki farklılıkları değerlendirmek için kültürel ölçütler kullanmışlardır. Batı ve Çin'de yapılan araştırmalardan elde edilen kültürel endeksler, 18 ve 20 ülkeden alınan örneklemler kullanılarak, 1965-1980 ve 1980-1987 dönemlerinde ekonomik büyüme oranlarındaki uluslararası farklılıkların yüzde 50' sinden fazlasını açıklamışlardır. Dolayısıyla ampirik analizlerinde, kültürel belirleyicilerin ekonomik olguları açıklamadaki potansiyelini göstermişlerdir. Dominant kültürel değerlerde ulusal farklılıklar olduğu ve bunların ekonomik yaşamı etkilediği bulgusu, elbette ki sağduyuya dayalı bir iç görü olarak belirtilmiştir. Ancak şimdiye kadar bu farklılıklar ekonomik performansla olan ilişkilerinin anlaşılabilmesi için tanımlanmamış, ölçülmemiş ve yorumlanmamıştır. Bu çalışma, kültür ve ekonomiyi birbirine bağlayarak, bir ulusun ailelerinde, kuruluşlarında ve siyasi yaşamında beslenen değerlerin ekonomik istatistiklerine yansıdığını öne sürmüşlerdir (Franke vd., 1991: 172).

Guiso vd. (2006) göre ekonomistler, ekonomik olguların olası belirleyicileri arasında kültüre güvenmek konusunda isteksiz davranmışlardır. Kültür kavramı o kadar geniştir ve ekonomik söyleme girebileceği kanallar o kadar belirsizdir ki, test edilebilir hipotezler tasarlamak zordur. Test edilebilir hipotezler olmadan ise, kültürün ekonomide, belki de çoklu dengeler arasında bir seçim mekanizması olmak dışında bir rolü yoktur (Greif, 1994; 2005). Ancak son yıllarda, daha iyi teknikler ve daha fazla veri, insanların tercihleri ve inançlarındaki sistematik farklılıkları belirlemeyi ve bunları çeşitli kültürel miras ölçütleriyle ilişkilendirmeyi mümkün kılmıştır. Bu gelişmeler, test edilebilen ve ekonomik olguları anlamamızı önemli ölçüde zenginleştirebilen kültürel temelli açıklamalar getirme yaklaşımını önermektedir. Bunun yanında, bu yaklaşımı ve bugüne kadarki başarılarını özetlemekte ve sonunda gelecekteki araştırmalar için yönlendirmeler sunmaktadır (Guiso vd., 2006: 2). Kültürel açıklamaları geliştirmek ve test etmek için basit bir metodolojiye olanak tanıyan daha dar bir kültür tanımı sunmuşlardır. Ayrıca, bu metodolojinin çeşitli uygulamalarını da sunarken, girişimci olma seçiminden ne kadar tasarruf edileceğine kadar ve gelir dağılımına ilişkin siyasi kararla sona erdiğini ortaya koymuşlardır.

Ekonomik hedeflere ulaşmak için gerekli adım, kültürü, kültür ile ekonomik sonuçlar arasındaki nedensel bağı belirlemeyi kolaylaştıracak kadar dar bir şekilde

tanımlamaktır. Bu nedenle kültür, etnik, dini ve sosyal grupların nesilden nesile neredeyse hiç değişmeden aktardıkları geleneksel inanç ve değerler olarak tanımlanmıştır. Bu tanım kapsamlı bir biçimde olmasa da ekonomik sonuçları etkileyebilecek kültürün boyutlarına odaklanmıştır. Ayrıca, potansiyel etki kanallarını iki standart kanala (inançlar (yani önsel bilgiler) ve değerler (yani tercihler)) indirgeyerek, bu tanımı kültürden ekonomik sonuçlara kadar olan nedensel etkiyi belirlemeye yönelik bir yaklaşım sunmaktadır. Bu yaklaşımın ilk adımı, kültürün beklentiler ve tercihler üzerinde doğrudan bir etkisi olduğunu göstermek amacındadır. Bu makalede incelenen çoğu çalışma anket verilerini kullanmaktadır ancak bu bağlantıyı kurmak için deneysel kanıtlar da kullanılmıştır (Henrich vd., 2001; Bornhorst vd.; 2005; Guiso vd.; 2006: 2).

Guiso vd., (2006) ikinci adım olarak, bu inanç ve tercihlerin ekonomik sonuçlar üzerinde etkisi olduğunu göstermiştir. Örneğin, çalışmalarında verilen örneklerin birinde, öncelikle farklı dini inançların ve etnik kökenlerin farklı yeniden dağıtım tercihleriyle ilişkili olduğunu göstermişlerdir. Ardından farklı yeniden dağıtım tercihlerinin ABD'deki eyalet düzeyindeki mali politikadaki fiili yeniden dağıtımı etkilediğini belgelemişlerdir. Buradan hareketle, nedensel bir bağlantı iddia etmek için üçüncü bir adımın gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Kültür ve ekonomi üzerine yapılan tüm çalışmalar nedenselliğin her iki yönde de geçerli olma olasılığı sorunuyla karşı karşıya olduğundan kültürden ekonomiye ve ekonomiden kültüre nedenselliğin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Becker (1996: 16) ifadesinde: “Bireyler, diğer sosyal sermayeye kıyasla kültürleri üzerinde daha az kontrole sahiptir. Etnik kökenlerini, ırklarını veya aile geçmişlerini değiştiremezler ve ülkelerini veya dinlerini değiştirmeleri de zordur. Kültürün değiştirilmesinin zorluğu ve düşük amortisman oranı nedeniyle, kültür bireyler için yaşamları boyunca büyük ölçüde ‘verili’ bir unsurdur” olarak belirtmiştir. Dahası, dini uygulamalar, ekonomik koşullara yanıt verseler bile, zaman içinde ancak yüzyıllar veya hatta bin yıllar sıklığında değişmektedir (Botticini ve Eckstein, 2005). Buradan hareketle Guiso vd., (2006) çalışmalarında bir bireyin yaşamı boyunca büyük ölçüde değişmez olarak kabul edilebilecek din ve etnik köken gibi kültürel yönler şeklinde sınırlandırmışlardır.

Bu seçim, inanç ve tercihlerin kültürel bileşenini, kültürel belirleyicileriyle birlikte araç olarak kullanarak izole etmeyi sağlamaktadır. Örnek olarak yeniden dağıtım

tercihlerini analiz ederken araç olarak din ve etnik köken kullanılmıştır. Bu üçüncü ve son adım, kültürün ekonomik sonucunun yalnızca regresyonda varsayılan kanal aracılığıyla etkilediği durumlarda meşru şekildedir. Bu koşul birçok uygulamada karşılanması olası olmasa da bazı uygulamalarda karşılaşılmaktadır (Tabellini, 2005). Bu üç adımlı prosedürün avantajı, kültürel açıklamaların basit bir sonradan gerekçelendirme haline gelmesinin önlemesidir. Kültürün etkilediği varsayılan ekonomik kanallar aracılığıyla kültürün etkisini izleyerek bu yaklaşımın sahte korelasyon riskini azaltmaktadır. Ancak, nihai geçerliliği, ekonomik davranışları anlamamızı geliştirme yeteneğinde yatmaktadır (Guiso vd., 2006: 3).

Diğer taraftan miras alınan, yavaş hareket eden kültür bileşenlerinin sınırlandırılması yaklaşımı Manski (2000) tarafından incelenen sosyal etkileşim literatüründen ayrılmaktadır. Manski' nin çalışması, kültürün hızlı hareket eden bileşeni olarak görülebilecek akran grubu etkilerine odaklanmaktadır. Kültürü bireyler tarafından miras alınan bir şey olarak ele alırken, uzun süredir var olan kültürel geleneklerin toplum çapında bir optimizasyon sürecinin sonucu olma olasılığı da inkâr edilmemelidir (Botticini ve Siow, 2003). Ancak kültürün bireylerin yaşamları boyunca yaşadıkları değişikliklere paralel olarak sürekli olarak değişmediğini söylemişlerdir. Örnek olarak İtalya'nın güneyindeki güven düzeyinin düşük olduğu bölgelerden göç edenler, yeni yerlerine güvensizliklerini de beraberlerinde getirme eğilimindedirler (Guiso vd., 2004). Benzer şekilde, dindar bir ortamda yetişen insanlar, yetişkin olduklarında dini reddetmiş olsalar bile, bazı ortak inanç ve tercihler sergilemektedirler (Guiso vd., 2003).

Guiso vd., (2006) neden bazı kültürel etkiler bu kadar yavaş değişir (Roland, 2004)? sorusuna verdikleri cevabı tam olarak kapsam dışında bırakmış olsa da üç açıklama öne sürmüşlerdir. İlk olarak, ebeveynler kendi ebeveynlerinden öğrendiklerini çocuklarına öğretme eğilimindedirler ve bu inançların güncel uygunluğunu tam olarak yeniden değerlendirmezler (Bisin ve Verdier, 2000). Bu kalıcılığın bir örneği, Mursi halkının kadınların dudaklarını deforme eden ve ön dişlerinin bir kısmını çıkarmaya zorlayan büyük kil dudak süsleri takma geleneğidir. Günümüz Mursi'leri bu geleneğin nedenini kaybetmiş olsalarda, bazıları bu geleneğin kadınları köle tüccarları için daha az çekici hale getirmek için başlatıldığını iddia etmiş (Gordon ve Carillet, 2003), bu gelenek günümüze kadar devam etmektedir. Bu nedenle, kültürel normlar getirildikleri zamanda

etkili olsalar bile, etkisiz hale geldikten sonra da öğretilmeye devam edildiği görülmektedir (Grusec ve Kuczynski, 1997). İkincisi, kültürün yaygınlaşmasında rol oynayan kuruluşlar, devlet, kilise ve akademi dahil, kendilerine gelir sağlayan herhangi bir inancın devamını desteklemede çıkarları olabilmektedir. Örnek olarak, kadın sünneti, kadınlara uygulanan fiziksel acıya ve doğurganlığı azaltmasına rağmen (Almroth vd., 2005), erkeklere verdiği güç nedeniyle dünyanın birçok yerinde hala yaygın olarak sürdürülmektedir (Guiso vd., 2006: 4). Son olarak, bazı kültürel normlar ekonomik çıktı açısından daha az, ancak daha yüksek doğurganlık açısından daha fazla sonuç üretebilir ve bu tür normlar ekonomik verimsizliklerine rağmen nüfus içinde daha yaygın hale gelebilmektedir. Kültürün gecikmeli uyum sürecine ilişkin açıklama ne olursa olsun, etnik köken veya dini mezhep gibi kültürün daha derin yönlerinin dışsal değişkenler olarak kullanılması ve böylece kültürün ekonomik sonuçlar üzerindeki etkisini araştıran regresyonlarda ters nedensellik sorunu riskini azaltmasını sağlamaktadır. Guiso vd., (2006) çalışmalarının diğer bölümlerinde, ekonomi ve kültür arasındaki ilişkiye dair tarihsel tartışmaların kısa bir özetini sunmuşlardır. Takip eden iki bölümde, etnik köken veya din gibi kültürün derin yönlerinin, inançlar veya tercihler yoluyla ekonomik sonuçları nasıl etkileyebileceğine dair kanıtlar ve argümanlar gözden geçirilmiştir. Bazen kültürün etkisi, sosyal sermayede olduğu gibi, bu kanalların her ikisinden de aynı anda geçmektedir.

Sosyologlar ve antropologlar (örnek olarak Richerson ve Boyd, 2005) kültürün ekonomik davranışlar üzerindeki etkisine dair zengin saha kanıtları biriktirmişlerdir. Birçok örnekten biri olarak Salamon (1992), Güney Illinois'de çevresel koşulların benzerliğine rağmen 1840'larda yerleşen Alman-Katoliklerin soyundan gelenlerin yaşadığı kasabalar ile Amerika Birleşik Devletleri'nin diğer bölgelerinden (özellikle Kentucky, Ohio ve Indiana) gelen Yankee yerleşimcilerin soyundan gelenlerin yaşadığı kasabaların toprak mülkiyeti yapısı, çiftçilik uygulamaları, ürün seçimi ve kadın doğurganlığı açısından önemli farklılıklar gösterdiğini belgelemişlerdir. AlmanKatolikler topraklarını neredeyse hiç satmamışlar ve ortalama olarak daha fazla çocuk sahibi olmuşlar ve bu nedenle çocuklarını çalıştırmak için daha emek yoğun ürünler yetiştirme eğiliminde olmuşlardır. Yankiler çiftçiliği bir iş olarak görmüş, daha sık arazi alıp satmış, mısır gibi daha az emek gerektiren ürünler yetiştirmiş ve daha az çocuk sahibi olmuşlardır.

İlginçtir ki Yankiler genel olarak daha kârlıyken Alman Katoliklerin daha yüksek doğurganlığı nedeniyle Alman-Katolik modeli bir yüzyıldan fazla bir süre sonra daha az yaygın hale gelmemiştir. Kültürün bir etkisi olmakla kalmamış, aynı zamanda bu etki daha düşük karlılığa rağmen zaman içinde devam etmiştir (Guiso, vd., 2006: 25).

Guiso vd., (2009**)** kültürel önyargılar ekonomik alışverişi ne kadar etkiliyor? sorusuna Avrupa ülkeleri arasındaki ikili güvene ilişkin verileri kullanarak cevap vererek incelemiştir. Bu güvenin sadece güvenilen ülkenin özelliklerinden değil, aynı zamanda güvenen ülke ile güvenilen ülke arasındaki çatışma geçmişi, dini, genetik ve bedensel benzerlikler gibi kültürel unsurlardan da etkilendiğini belgelemişlerdir. Daha sonra, iki ülkenin özelliklerini kontrol ettikten sonra bile, daha düşük ikili güvenin iki ülke arasında daha az ticarete, daha az portföy yatırımına ve daha az doğrudan yatırıma yol açtığını bulmuşlardır. Bu etki güvenin daha yoğun olduğu mallar için daha güçlü biçimdedir. Araştırmanın sonuçlarında kültüre dayanan algıların ekonomik alışverişin önemli olduğu ve bunların genellikle ihmal edilen belirleyicileri olduğunu göstermişlerdir. Devamında, Avrupa ülkeleri arasındaki güvenin, farklı kültürel miraslarıyla ilişkili olan sistematik yollarla farklılık gösterdiğini ortaya koymuşlardır. Bir ülkenin kurumsal özellikleri ve bilgi setlerindeki farklılıklar kontrol edildikten sonra bile, tarihi ve kültürel değişkenler bir ülkenin vatandaşlarının başka bir ülkenin vatandaşlarına güvenme eğilimini etkilemektedir. Güvendeki bu farklılıkların ticaret, portföy yatırımları ve doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde ekonomik olarak önemli etkileri olduğu görülmektedir. Bu makro sonuçlar Bottazzi, Da Rin ve Hellmann (2006) tarafından yapılan mikro bir çalışmada doğrulanmıştır. Bir risk sermayedarının ülkesinin başka bir ülkeye duyduğu güvenin, o ülkedeki bir start-up' a yatırım yapma eğilimini olumlu yönde etkilediğini bulmuşlardır. Bu sonuçların her ikisinin de kültürel açıdan oldukça homojen uluslardan oluşan eski Avrupa Birliği sınırları içinde elde edildiğine dikkat edilmelidir. Kültürün eski Avrupa Birliği içinde bile entegrasyonun önünde önemli bir engel teşkil ettiği düşünüldüğünde, dünya ticareti üzerindeki etkisi çok daha büyük olabilir (Guiso vd.,2009: 1128**)**.

Kültürel farklılıklar, Rose 'un (2000) tarihsel olarak para birliklerinin ticareti %235 oranında artırdığını bulmasına karşın, Baldwin' in (2006) Euro para birliğinin ticareti sadece %9 oranında artırdığını bulmasının nedenini de açıklayabilmişlerdir. Rose (2000)

tarafından incelenen birlikler Belçika ve Lüksemburg gibi çok yakın kültürel köklere sahip ülkeler arasındadır. Buna karşın, Guiso vd. (2009) çalışmasında belgelediği gibi, Avrupa Birliği içinde hala önemli kültürel engeller bulunmaktadır.

Guiso vd., (2009) araştırmaların sonuçlularında bu etkilerin ekonomik açıdan önemli olabileceğini düşündürsede herhangi bir refah sonucu çıkarmamıza izin vermemektedir. İlk olarak, bu etkileri ülke içi varyasyonlara bakarak tespit etmişlerdir. Sonuç olarak, metodolojimiz ortalama güven seviyesinin toplam ticaret hacmi üzerindeki etkisini ve dolayısıyla sonuçlarımızın refah üzerindeki etkilerini belirleyememektedir. Ülke içi varyasyonlar kullanılarak tahmin edilen etkinin ülkeler arasında da geçerli olduğunu varsayarsak, İngilizlerin Hollandalı ve Fransızların güvenilirliğine ilişkin algısının, İngilizlerin Hollandalı ve Fransızlarla ikincisine kıyasla %30 daha fazla ticaret yapmasına neden olduğu sonucuna ulaşmışlardır. İkinci olarak, sadece miktarlar üzerindeki etkileri belgelemişler, refah üzerindeki etkileri hesaba katmamışlardır.

Granato vd., (1996) çalışmalarında kültürel değişkenleri temel bir içsel ekonomik büyüme modeline dahil etmişlerdir. Hipotez olarak başarı ve tutumluluğa yönelik kültürel tutumların ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu söylemişlerdir.
Postmateryalizme ilişkin kültürel tutumlar ekonomik büyüme üzerinde negatif etkiye sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Yöntem olarak ise ekonomik ve kültürel büyüme modellerini 25 ülkeden oluşan bir kesit üzerinde test etmek için sıradan en küçük kareler regresyonu kullanmışlardır. Kapsayıcılık ilkesi, rekabet halindeki teorik spesifikasyonları çözümlemek ve nihai bir kısmi model oluşturmak için kullanılmıştır. Parametre tahminlerinin duyarlılığını değerlendirmek için Leamer'ın (1983) Aşırı Sınırlar Analizi'nin (EBA) bir çeşidi kullanılmıştır. Sonuçlar ayrıca sağlam regresyon ve bootstrap yeniden örnekleme gibi parametrik olmayan yöntemlerle de desteklenmiştir.
Analiz için kullanılan veriler Dünya Değerler Araştırması (1990) ve Levine ve Renelt (1992)'den alınmıştır.

Devamında kültürel faktörler ekonomik kalkınmayı etkiler mi? Eğer öyleyse, ölçülebilirler mi ve etkileri tasarruf ve yatırım gibi standart ekonomik faktörlerle karşılaştırılabilir mi? sorularına yanıt aramışlardır. Granato vd., (1996) çalışmalarında standart içsel büyüme modelinin açıklayıcı gücünü incelemiş ve motivasyonel faktörleri yakalayan iki tür kültürel değişkenin, başarı motivasyonu ve postmateryalist değerler-

açıklayıcı gücü ile karşılaştırmışlardır. Bunun bir önermesi olmadığına inanmışlar, kültürel ve ekonomik faktörlerin tamamlayıcı roller oynadığını ifade etmişlerdir. Bu inanç ampirik olarak da doğrulanmış ve bu alternatif açıklamaların göreceli değerlerini değerlendirmek için yeni geliştirilen ekonometrik teknikleri kullanmışlardır (Granato vd., 1996: 607). Kültürel faktörler tek başına ekonomik büyüme oranlarındaki ülkeler arası farklılıkların tamamını açıklamamaktadır. Her ekonomi, teknolojik şoklar veya üretimi etkileyen öngörülemeyen koşullar gibi kısa vadeli faktörlerin bir sonucu olarak büyüme oranlarında yıldan yıla önemli dalgalanmalar yaşamaktadır. Bunlar kademeli olarak değişen kültürel faktörlere bağlı şekilde olmamaktadır.

Bir toplumun ekonomik ve siyasi kurumları da fark yaratmaktadır. Örnek olarak, 1945'ten önce Kuzey Kore ve Güney Kore ortak bir kültüre sahip iken ancak Güney Kore'nin ekonomik performansı çok daha üstün olmuştur. Öte yandan, kanıtlar kültürel farklılıkların hikâyenin önemli bir parçası olduğunu göstermektedir. Son yıllarda, Doğu Asya'nın Konfüçyüs etkisindeki ekonomileri dünyanın geri kalanından açık farkla daha iyi performans göstermiştir. Bu durum, çok çeşitli ekonomik ve siyasi kurumlar tarafından şekillendirilmiş olmalarına rağmen geçerli olmaktadır. Buna karşılık, aynı dönemde Afrika ekonomilerinin çoğu düşük büyüme oranları yaşamıştır. Hem toplumsal hem de bireysel düzeydeki kanıtlar, bir toplumun ekonomik ve siyasi kurumlarının ekonomik kalkınmayı belirleyen tek faktör olmadığını, kültürel faktörlerin de önemli olduğunu göstermektedir (Granato vd., 1996: 608).

Granato vd., (1996) çalışmalarında geleneksel olarak, literatürdeki büyümenin kültürel ve ekonomik belirleyicilerini birbirinden farklı olarak sunduğunu göstermiştir. Politik ekonomistler ve politik sosyologlar kendi yaklaşımlarını birbirini dışlayan yaklaşımlar olarak görmektedir. Bunun bir nedeni, kullanılan analiz düzeyinde ve bununla birlikte insan davranışına ilişkin temel varsayımlarda yatmaktadır. Bir diğer neden ise kültürel faktörlere ilişkin yetersiz ölçümlere sahip olunmasıdır. Kültürün rolünü belirlemeye yönelik önceki girişimler ya ekonomik performanstan kültürü çıkarsamakta ya da izlenimsel tarihsel kanıtlardan kültürel faktörleri tahmin etmektedir. Her iki faktör de önemli olabilmektedir, ancak kültürel faktörler nicel bir analize girene kadar bu olasılık test edilememiştir. Kültür derken, belirli bir toplumdaki insanların davranışlarını şekillendirmeye yardımcı olan temel ortak değerler sistemini kastedilmektedir. Sanayi

öncesi toplumların çoğunda bu değerler sistemi bir din şeklini alır ve çok yavaş değişmektedir; ancak sanayileşme ve buna eşlik eden modernleşme süreçleriyle birlikte bu dünya görüşleri daha seküler, rasyonel ve değişime açık hale gelme eğilimindedir. Aşağıda tartışılan nedenlerden dolayı, neredeyse tüm sanayi öncesi toplumların kültürleri sosyal hareketliliğe ve bireysel ekonomik birikime düşmandır. Dolayısıyla hem Orta Çağ Hıristiyanlığı hem de geleneksel Konfüçyüs kültürü kar elde etmeyi ve girişimciliği damgalamıştır. Ancak Weber'in ortaya çıkardığı Hıristiyanlığın Protestan versiyonu kapitalizmin yükselişinde kilit bir rol oynamıştır ve çok daha sonra Konfüçyüs toplumunun modernize edilmiş bir versiyonu olan eğitim ve başarıyı destekleyerek ekonomik büyümeyi teşvik etmiştir.

Granato vd., (1996) çalışmalarında sunulan teori ve kanıtlar şu şekilde düzenlenmiştir: birinci bölümde kültürün ekonomik kalkınma üzerindeki etkisini ele alan teoriler tartışılmıştır. Bu literatür, büyüme sürecinde motivasyon faktörlerinin önemini vurgulamaktadır. İkinci bölümde veriler tanıtılmıştır. Temel değerlere ilişkin temsili ulusal anketlere dayanan bu veriler, başarı motivasyonu ve postmateryalist değerler olmak üzere iki kültür ölçütü oluşturulmuştur. Üçüncü bölümde temel içsel büyüme modeli tartışılmaktadır. Bu modeli belirlemek için Levine ve Renelt' in (1992) yakın tarihli bir çalışmasından yararlanılarak bu modelin kültürel değişkenlerle zenginleştirilmesi sağlanmıştır. Dördüncü bölüm çok değişkenli analizdir. Ekonomik ve kültürel değişkenlerin her biri, ekonomik büyümedeki uluslararası varyasyonun benzersiz yönlerini açıklamaktadır. Kapsayıcılık ilkesini kullanarak, ekonomik büyüme için geliştirilmiş ve basit bir açıklamanın hem ekonomik hem de kültürel değişkenleri içeren bir modelden geldiğini bulmuşlardır. Dördüncü bölüm ayrıca bu ekonomik-kültürel modelin sağlamlığını incelemiş ve spesifikasyonun koşullandırılmış bilgi setindeki değişikliklere, etkili vakaların elenmesine ve tahmin prosedüründeki değişikliklere karşı sağlam olduğunu bulmuşlardır (Granato vd., 1996: 609).

Ekonomik büyümenin kısmen kültürel faktörler tarafından şekillendirildiği fikri önemli bir dirençle karşılaşmaktadır. Bu direncin bir nedeni, kültürel değerlerin yaygın ve belirli toplumların kalıcı özellikleri olarak algılanmasıdır: eğer kültürel değerler ekonomik büyümeyi belirliyorsa, o zaman ekonomik kalkınma için görünüm umutsuz görünmektedir, çünkü kültür değiştirilmemektedir. Muhalefetin bir diğer nedeni de

standart ekonomik argümanların tasarruf ve büyüme oranlarındaki uluslararası farklılıklar için yeterli olduğunun varsayılması olarak görülmektedir. Örneğin, Almanya, Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki tasarruf ve büyüme oranlarındaki farklılığı kültürel argümanlar değil, standart yaşam döngüsü modeli açıklamıştır (Granato vd., 1996: 625).

Kültüre niceliksel ampirik bir temelde ölçülebilecek bir şey olarak yaklaştığımızda, dağınıklık ve kalıcılık yanılsaması ortadan kalkar. Artık "Almanlar her zaman militarist olmuştur" ya da "Hispanik kültürü gelişime elverişsizdir" gibi kaba klişelerle uğraşmayız. Belirli bir zamanda ve yerde belirli bir kültürün belirli bileşenlerinin analizine geçebiliriz. Böylece, 1945'ten 1975'e kadar Batı Alman siyasi kültürünün nispeten otoriter olmaktan giderek daha demokratik ve katılımcı olmaya doğru çarpıcı bir dönüşüm geçirdiğini görüyoruz (Baker, Dalton ve Hildebrandt 1981). 1970'ten 1993'e kadar, Amerika Birleşik Devletleri ve bazı Batı Avrupa toplumlarının, ağırlıklı olarak materyalist olan değer önceliklerinden giderek artan postmateryalist değer önceliklerine doğru kademeli bir kuşaklar arası değişim yaşadığı görülmektedir (Abramson ve Inglehart 1995). Bu değişimler kademeli olsada, kültürün temel unsurlarının değişebileceğini ve değiştiğini göstermektedir (Granato vd., 1996: 625).

Ayrıca, ampirik araştırmalar kültürün ekonomik kalkınmayla ilgili belirli bileşenlerinin belirlenmesine yardımcı olabilmektedir. Bir toplumun tüm yaşam biçimini değiştirmeye çalışmak gerekmemektedir. Mevcut bulgular, belirli bir boyutun, başarı motivasyonu, ekonomik büyüme oranlarıyla oldukça ilgili olduğunu göstermektedir. Kısa vadede, bunun gibi nispeten dar ve iyi tanımlanmış bir kültürel bileşeni değiştirmek bile kolay değildir, ancak tüm bir kültürü değiştirmeye çalışmaktan çok daha kolay olmalıdır. Ayrıca, ampirik araştırmalar kültürün değişebileceğini ve değiştiğini göstermektedir. Ebeveynleri, okulları ve diğer kuruluşları potansiyel olarak ilgili faktörlerden haberdar etmek, doğru yönde atılmış bir adım olabilmektedir (Granato vd., 1996: 625).

Ekonomik teorinin halihazırda "sosyal normlar" ve "kültürel" faktörlerle desteklendiği görülmektedir (Cole vd. 1992; Elster 1989; Fershtman ve Weiss 1993). Kültürel değerler büyüme modellerinde teorik olarak nereye oturur? Ekonomi literatürü "yaşam döngüsüne" ve daha spesifik olarak miras güdüsüne odaklanan tasarruf davranışı modelleriyle dolu olduğu bilinmesi ile kültürel değişkenler önemlidir. Tasarruf ve yatırım

davranışı büyüme modellerinde önemli bir yer tuttuğundan, kültürel ve motivasyonel faktörlerin bu mevcut ekonomik modelleri güçlendirmek için nasıl kullanılabileceğinin belirlenmesi, ekonomik büyümenin daha iyi anlaşılması için atılacak bir sonraki adım olarak göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Granato vd., 1996: 626).

Dolayısıyla yapılan araştırmalar sonucunda bütün tartışmaların ancak ampirik savaş alanında çözüme kavuşturulmaya ihtiyacı vardır. Büyümenin ekonomik ve kültürel modellerini 25 ülkeden oluşan bir kesit üzerinde test etmek için sıradan en küçük kareler regresyonunu kullanılmıştır. Ekonomik ve kültürel faktörlerin büyümeyi etkilediği bulunmasında kapsayıcılık ilkesi, bu rakip teorik spesifikasyonları çözmek ve nihai bir kısmi model oluşturmak için kullanılmıştır. Kapsayıcı sonuçlar, her iki modelin de büyümenin diğerinin açıklayamadığı yönlerini açıkladığını göstermektedir. Bu sonuçların sağlamlığı, Leamer'ın Aşırı Sınırlar Analizi'nin (EBA) bir çeşidi ve sağlam regresyon ve bootstrap yeniden örnekleme dahil olmak üzere parametrik olmayan yöntemler kullanılarak daha da doğrulanmıştır. Araştırmadaki sonuçlar hem kültürel hem de ekonomik argümanların önemli olduğunu göstermiştir. Hiçbiri diğerinin yerini tutamamasının yanında gelecekteki teorik ve ampirik çalışmalara bu ayrı açıklamaları da tamamlayıcı olarak ele alınması daha iyi hizmet edecektir (Granato vd., 1996: 626).

Harrison (1992) neden bazı uluslar ve etnik grupların diğerlerinden daha başarılı olduğu, iklim, kaynak donanımı, coğrafi konum ve büyüklük, politika tercihleri ve tamamen şansla ilgili faktörler arasında olduğuna inanmaktadır. Ancak etnik grupları birbirinden ayıran ve Latin Amerika'nın süregelen istikrarsızlığı ve eşitsizliği, Tayvan ve Kore'nin ekonomik “mucizeleri” ve Japonların Japonya, Brezilya ve Amerika'daki başarıları gibi olgulardan esas olarak sorumlu olan değerler ve tutumlardır yani kültür olduğunu ifade etmiştir. Kültür iyi ya da kötü yönde değişmektedir. Harrison (1992) kültürün insanlığın ilerlemesi üzerindeki etkisini, yani bir ulusun, toplumun veya etnik grubun değerlerini ve tutumlarını ve bu değerleri ve tutumları yansıtan ve pekiştiren kurumları incelemeden bu soruları yanıtlamanın imkânsız olduğunu açıklamıştır. Ayrıca, bazı ülkelerin demokratik kurumlar ve sosyal eşitlik oluşturmada başarılı olurken, çoğunun başaramamasının nedenini anlamanın da mümkün olmadığını aktarmıştır (Harrison, 1992: 1-6).

Harrison, (1992) ifade ettiği insanın yaratıcı kapasitesinin ifade edilmesini kolaylaştıran veya engelleyen ve bu giderek evrenselleşen ideal modele doğru veya ondan uzaklaşmaya yönelen hareketleri etkileyen kültürel güçlerin neler olduğuna dair dört temel faktörü aktarmıştır:

- Toplumdaki diğer kişilerle özdeşleşme derecesi — güven çapı veya topluluk duygusu,
- Etik sistemin katılığı,
- Toplum içinde otoritenin kullanılması şekli;
- İş, yenilik, tasarruf ve kâr hakkındaki tutumlar. Bu faktörler, bir toplumun genel dünya görüşünden, sosyal bilimcilerin "bilişsel yönelim" veya "bilişsel görüş" olarak adlandırdıkları şeyden kaynaklanmaktadır. Bu, coğrafi ve tarihsel faktörler tarafından şekillenmekte ve geleneksel toplumlarda, yüzyıllar boyunca süren durgunlukla aşılanan, ilerlemenin ancak başkalarının zararına mümkün olduğu fikri tarafından da şekillenmektedir. Bu tür toplumlarda zaman odak noktası şimdiki zaman veya geçmiş zamandır. İlerici kültürlerde ise zaman odak noktası gelecektir. Bu dört faktörün incelenmesi, değerler ve ilerleme arasındaki bağlantıyı netleştirmeye yardımcı olacaktır (Harrison, 1992: 10-11).

Harrison, (1992) araştırmalarında gelişmemişliğin kültürel patolojisi, analizlerinin temel arka planını oluşturmaktadır. Çalışmaların temel amaçları, ulusal ve etnik grupların başarısına katkıda bulunan çeşitli faktörlerin daha iyi anlaşılmasını sağlamak; geleneksel veya yeni kültürel faktörlerin göreceli önemini ortaya koymaktır; bu kültürel faktörlerin neler olduğunu, nasıl değiştiğini ve ilerlemeyi nasıl teşvik ettiğini veya engellediğini açıklamak şeklinde aktarmıştır (Harrison, 1992: 21).

Luttmer ve Singhal (2008; 2011) kültür, yeniden dağıtım tercihlerinin önemli bir belirleyicisi midir? sorusuna kültürün etkisini ekonomik ve kurumsal ortamın etkisinden ayırmak için, göçmenlerin yeniden dağıtım tercihlerini doğum ülkelerindeki ortalama tercihlerle ilişkilendirmiş ve bireysel özellikleri ve ikamet ettikleri ülkenin sabit etkilerini kapsamlı bir şekilde kontrol etmiştir. Bu incelemesinde güçlü bir pozitif ilişki bulmuştur. Bu kültürel etki, oy kullanmayanlar, ikamet ettikleri ülkede daha kısa süre kalanlar ve kendi doğum ülkelerinden gelen çok sayıda göçmenin bulunduğu ülkelere taşınanlardan daha büyüktür. Yeniden dağıtım tercihi daha yüksek olan ülkelerden gelen göçmenlerde

yeniden dağıtımı daha fazla destekleyen siyasi partilere oy verme eğilimindedir. Kültürün etkisi ikinci nesilde de güçlü bir şekilde devam etmektedir.

Yeniden dağıtım tercihleri ülkeler arasında sistematik olarak farklılık göstermektedir. Avrupa ülkelerindeki bireyler, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bireylere göre daha güçlü yeniden dağıtım tercihlerine sahiptir (Alesina vd., 2001; Alesina ve Glaeser 2004) ve eski sosyalist ülkelerdeki bireyler, Batı ülkelerindeki bireylere göre daha güçlü tercihlere sahiptir (Corneo ve Grüner 2002). Bu farklılıkların devam etmesi, yeniden dağıtım tercihlerinin önemli bir kültürel bileşeni olabileceğini düşündürmesine rağmen kültürün etkilerini ekonomik ve kurumsal çevrenin çağdaş etkilerinden ayırmak zordur. Luttmer ve Singhal (2008) araştırmasında, 32 ülkedeki göçmenler arasında tercihlerin belirleyicilerini inceleyerek kültürün gelirin yeniden dağıtımı tercihleri üzerindeki etkisine dair kanıtlar sunmuştur. Tercihler yalnızca mevcut bağlama dayalı olsaydı, ikamet edilen ülkedeki ilgili faktörler kontrol edildikten sonra, göçmenin menşe ülkesindeki yeniden dağıtım tercihi önemli olmamasını ifade etmiştir. Ancak, göçmenlerin menşe ülkelerinden kültürel değerleri de beraberlerinde getirmeleri ve bu kültürel değerlerin mevcut bağlamdan bağımsız olarak yeniden dağıtım tercihlerini etkilemesi mümkün görünmektedir (Luttmer ve Singhal, 2008: 1).

19. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri'ne gelen büyük göç dalgaları sırasında ortaya çıkan oy verme eğilimleri göçmenlerin kendi ülkelerinin kültüründen etkilendiklerini göstermektedir. Bu dönemde siyasi bağlılıklar genellikle etnik kökenlere göre keskin bir şekilde bölünmüş (McCormick 1974) ve hükümete karşı tutumlar, göçmenlerin geldikleri ülkelerdeki hâkim tutumları yansıtıyor gibi görünmüştür. Örnek olarak Benson (1966: 298-299), New York'taki Hollandalı göçmenlerin "babalarının devlet hakları ve olumsuz hükümet inancına bağlı kaldıklarını" ve bu nedenle "olumsuz liberal devlet ve devlet hakları doktrinlerini vaaz eden" Demokratik Parti'yi destekliklerini savunmuştur. İskandinavya ve Almanya'dan gelen göçmenler genellikle sosyalist siyasi partiler gibi erken dönem ilerici hareketlerin destekçileriydi. Lipset ve Marks (2000: 139-140), "Amerikan sosyalist hareketindeki Almanların liderliği, Almanya'dan göçün siyasi kaynaklarıyla bağlantılı idi. Alman Sosyal Demokrat Partisi, I. Dünya Savaşı öncesinde dünyadaki en güçlü sosyalist hareketti ve birçok yeni gelen, ideolojik sempatilerini Amerika'ya taşıdı" diye belirtmektedir. Bu anekdotlar, siyasi

tercihlerde kalıcı bir kültürel bileşen olduğunu göstermiştir. Luttmer ve Singhal, (2008: 2) ampirik çalışmasında, çağdaş göçmenlerin tercihlerini doğum ülkelerindeki tutumlarla ilişkilendirerek bu ilişkiyi resmileştirmiştir.

Göçmenlerin doğum ülkelerindeki yeniden dağıtım tercihlerinin ortalamasının, göçmenlerin kendi yeniden dağıtım tercihleri üzerinde büyük ve önemli bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Ana bulguları, göçmenlerin doğum ülkelerindeki yerli halkın ortalama tercihlerine karşı, göçmenlerin yeniden dağıtım tercihlerinin (ikamet ettikleri ülkedeki yerli halkın ortalama tercihlerinden sapma olarak) farklı olduğu gösterilmiştir. Yeniden dağıtım tercihinin yüksek olduğu bir ülkede doğmuş göçmenler, ikamet ettikleri ülkelerin yerlilerine göre yeniden dağıtım tercihleri daha yüksek olma eğilimindedir (Luttmer ve Singhal, 2008: 2).

Bu ilişki, ikamet ülkesi kukla değişkenleri, ekonomik ve demografik özellikler için zengin kontroller içeren regresyon analizlerinde doğrulanmaktadır. Göçmenin doğum ülkesindeki yeniden dağıtım tercihinin ortalama değerinde bir birimlik artışın, kendi yeniden dağıtım tercihinde 0,34 birimlik bir artışla ilişkili olduğunu göstermişlerdir. Bu etki, ekonomik kontroller seçimi ve bir dizi örnek ve spesifikasyon testine karşı sağlamdır. Genel olarak, doğum ülkesinin kültürünün etkisi, hedef ülkeye siyasi veya sosyal olarak daha az asimile olmuş göçmenler için daha güçlü görünmektedir. Ayrıca, ikamet ettikleri ülkede doğmuş ve göçmen ebeveyni olan bireyleri inceleyerek tercihlerin nesiller arası aktarımını da incelemişlerdir. Ebeveynin doğum ülkesinde yeniden dağıtım tercihinin ortalamasının yüksek olması, bireyin tercihinin de önemli ölçüde yüksek olmasıyla ilişkilidir; bu etki, kendi doğum ülkesinin etkisinin üçte ikisi kadar olduğunu bulmuşlardır (Luttmer ve Singhal, 2008: 2-3).

Bu bulguların bir dizi önemli sonucu vardır. Gelirin yeniden dağıtımına ilişkin bireysel tercihler, ekonomik çıkarlar veya mevcut ortamın ekonomik, siyasi veya sosyal yönleriyle tam olarak açıklanamaz, çünkü bireysel tercihler ortak bir ortamda bile menşe ülkesi tarafından etkilenmeye devam etmektedir. Bu durum, kültürün ülkeler arasında gözlemlenen yeniden dağıtım sistemlerindeki büyük farklılıkları açıklamada önemli bir faktör olabileceğini de göstermektedir. Son olarak, yukarıdaki anekdotların da gösterdiği gibi, göçmenlerin miras aldıkları kültürel değerler, göç ettikleri toplumların politikalarını şekillendirebilmektedir. Dolayısıyla, araştırmadaki temel odak noktası göçmenlerin

kültürün etkilerini belirlemek için bir mekanizma olarak kullanmak olsa da sonuçlar göçmenlik politikasının politik ekonomi için de sonuçlar doğurmaktadır (Luttmer ve Singhal, 2008: 3).

Bulgular için birkaç alternatif açıklamaya bakmak gerekmektedir. Bunlar (Luttmer ve Singhal, 2008: 4):

- İlk olarak hem doğum ülkesinde hem de ikamet ülkesinde yeniden dağıtım tercihlerini etkileyen gözlemlenemeyen ekonomik faktörler olabilmektedir. Özellikle, ekonomik çıkarlar tarafından yönlendirilen seçici göç konusunda endişe olabilmektedir. Sonuçların, bireyin yeniden dağıtımdan elde edeceği olası kazanç veya kayıplara ilişkin zengin kontrollerle sağlam olduğunu ve sonuçların birkaç ülke alt örneğinde de açıkça görüldüğü gösterilmiştir.
- İkinci bir olasılık, bireylerin mevcut bağlamla ilgili bilgileri yavaşça güncellemesi ve tahmini, kültürün gerçek etkisinden ziyade bu yavaş güncellemeyi yansıtmaktadır. Ancak, ikamet ettikleri ülkede 20 yıldan fazla süredir yaşayan göçmenler ve ikinci nesil göçmenler için bile güçlü kültürel etkiler bulunmuştur.
- Son olarak, kültürel faktörlerin bireylerin anket sorularına verdikleri yanıtları etkilediği, ancak "gerçek" tercihleri etkilemediği de mümkündür. Doğum ülkesinde yeniden dağıtım için daha yüksek bir ortalama tercihin, yeniden dağıtımı daha fazla destekleyen bir partiye oy verme olasılığının artmasıyla ilişkili olduğu tespit edilmiştir, bu da kültürel etkilerin gerçek davranışları etkilediğini göstermektedir.

Kültürün yeniden dağıtım tercihleri üzerindeki etkilerine özel olarak odaklanan iki çalışma, Alesina ve Fuchs-Schündeln (2007) ile Guiso vd., (2006) tarafından yapılmıştır. Alesina ve Fuchs-Schündeln, Almanya'nın bölünmesi ve yeniden birleşmesini doğal bir deney olarak kullanarak komünizmin tercihleri nasıl etkilediğini incelemektedir. Onlar, eski Doğu Almanya'da yaşayanların yeniden birleşme sonrasında yeniden dağıtımı daha güçlü bir şekilde tercih ettiklerini bulmuşlardır. Yazarlar, Batı Almanya'ya kıyasla Doğu Almanya'da yaşamanın, kişinin yeniden dağıtım tercihlerini etkilediğini ikna edici bir şekilde göstermektedir. Ancak, doğal deneylerinin doğası gereği, bu etkinin komünizm altında gelişen kültürel farklılıklar, komünist indoktrinasyonun kendisi veya bu dönemde Doğu Almanya'da yaşamanın başka bir yönü tarafından mı kaynaklandığını bilmek zordur. Ayrıca, onlar özellikle komünizmin etkilerine odaklanırken, biz kültürün

etkilerini daha geniş bir şekilde inceliyoruz. Guiso vd. (2006), yeniden dağıtım tercihlerini açıklamada kültürün potansiyel rolünü açıkça belirtmektedirler. Yazarlar, Amerika Birleşik Devletleri Genel Sosyal Araştırması'nda yeniden dağıtım tercihlerinin önemli belirleyicilerinin ataların geldiği ülke sabit etkileri olduğunu bulmuşlardır. Bu, kültürün kalıcı bir etkisi olduğunu düşündürmektedir, ancak yazarların da belirttiği gibi, sabit etkilerin tam olarak neyi yansıttığını bilmenin zor olduğunu ifade etmişlerdir (Luttmer ve Singhal, 2008: 4).

Göçmen davranışını inceleme yaklaşımı, kültürün ekonomik etkileri üzerine yazılan literatürde giderek daha fazla kullanılmaktadır. Blau (1992), Carroll vd., (1994), Fairlie ve Meyer (1996) ve Antecol (2000, 2001), kültürün doğurganlık, tasarruf, istihdam oranları ve ücret farkları üzerindeki etkilerini belirlemek için göçmen gruplarının davranışlarını analiz etmektedir. Kadınların çalışma davranışları ve doğurganlık tercihleri üzerine yaptıkları çalışmada Fernandez ve Fogli (2006), ampirik metodolojiyi resmileştirerek ve seçim ve ihmal edilen değişken önyargısı konularını daha dikkatli bir şekilde ele alarak bu literatürü ilerletmişlerdir. Bu stratejinin varyantlarını kullanan ilgili çalışmalar, kültürün kadınların işgücü arzı ve doğurganlığının diğer yönlerini açıklamada güçlü etkileri olduğunu ortaya koymuştur (Fernandez ve Fogli 2007; Fernandez 2007; Alesina ve Giuliano 2007; Guinnane, Moehling ve Ó Gráda 2006) ve hane halkı yaşam düzenleri (Giuliano 2007b; Alesina ve Giuliano 2007), gençlerin işgücüne katılımı ve coğrafi hareketlilik (Alesina ve Giuliano 2007) ve güven (Algan ve Cahuc 2007) çalışmaları da mevcuttur.

Luttmer ve Singhal, (2008: 6) çalışmalarında kültürel faktörlerin yeniden dağıtım tercihlerini ne ölçüde etkilediğini incelemiştir. Meltzer ve Richard (1981) gibi standart ekonomik modellerde, bir bireyin yeniden dağıtım tercihi, yalnızca yeniden dağıtımdan beklenen fayda veya kayıp tarafından belirlenmiş ve bu da mevcut kurumsal ortama bağlıdır. Bir bireyin yeniden dağıtım tercihi, ayrıca ülkeye özgü "kültürel etkiler" tarafından da belirlenebilmektedir. Bu kanal literatürde önerilmiş olsa da (örnek olarak Alesina ve Glaeser 2004), kültürel etkilerin objektif ülke özelliklerinden ampirik olarak ayırt edilmesi zordur. Bir ülke içinde bu ikisini ayırmak özellikle zordur, çünkü kurumlar en azından kısmen kültürü yansıtmaktadır (Tabellini 2007a).

Luttmer ve Singhal, (2008) çalışmalarında belirledikleri odak noktası, yeniden dağıtımla ilgili bireysel tercihlerin kültürel bir bileşen sergileyip sergilemediğinin belirlenmesidir. Bu nedenle, ampirik analizlerinde doğum ülkesi tercihi verili olarak kabul edilmektedir. Doğum ülkesi tercihinin belirleyicilerini tespit etmeye çalışmışlar, ancak önceki çalışmalar yeniden dağıtımın alıcılarına yönelik tutumların önemli bir rol oynayabileceğini göstermişlerdir. Alesina vd., (2001) ile Alesina ve Glaeser (2004), Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayan bireylerin, yoksulların "yoksulluk tuzağına düşmüş" olduğunu ve "gelirin şansla belirlendiğini" düşündüklerini, "yoksulların tembel" olduklarını düşündüklerini ise daha az bildirdiklerini göstermişlerdir. Bu inanç farklılıklarının ampirik kanıtlarla desteklendiği açık değildir. Nihayetinde, yeniden dağıtım tercihlerindeki farklılıkların ülkelerin yeniden dağıtım politikalarında yansıtılması beklenilmektedir. Ancak pratikte, siyasi süreç tercih edilen ve fiili yeniden dağıtım arasında farklılıklara yol açabilmekte, bu da ülke düzeyinde tercih edilen yeniden dağıtımın, hükümet harcamaları gibi toplam yeniden dağıtım ölçütleriyle tam olarak örtüşmemesinin nedenini açıklayabilmektedir (Luttmer ve Singhal, 2008: 8).

Luttmer ve Singhal (2008) analizlerinde göçmenleri inceleyerek, yeniden dağıtım tercihlerinin kültürel belirleyicileri ekonomik ve kurumsal belirleyicilerden güvenilir bir şekilde ayırt edilmiştir. Bireylerin yeniden dağıtım tercihlerinin, doğdukları ülkelerdeki tercihlerden güçlü bir şekilde etkilendiği tespit edilmiştir. Bir göçmenin büyüdüğü kültürdeki gelir yeniden dağıtımı tercih ortalaması, göç ettikten sonra da etkisini sürdürmektedir. Bu etki, istatistiksel olarak son derece anlamlıdır ve ekonomik faktörler, örneklem seçimi ve spesifikasyonları için yapılan kapsamlı kontrollere karşı da sağlamdır. Sonuç olarak, bu kültürel etkilerin oy kullanma gibi gerçek davranışları da etkilediği görülmüştür. Yeniden dağıtım tercihlerinin kültürel belirleyicileri, nesiller boyunca güçlü bir şekilde kalıcı olarak da görünmektedir (Luttmer ve Singhal, 2008: 21).

Son olarak, temel düzeyde Luttmer ve Singhal (2008) makalesi yeniden dağıtım tercihlerinin doğası hakkında kanıtlar sunmaktadır. Bu tercihlerin, ekonomik çıkarlar veya mevcut ortamın ekonomik, politik veya sosyal yönleriyle tam olarak açıklanamayacağı tespit edilmiştir. Çünkü ortak bir ortamda bile bireysel tercihler menşe ülkesinin etkisinde kalmaya devam etmiştir. Bu, kültürün yeniden dağıtım tercihlerinin önemli bir belirleyicisi olduğuna dair kanıt olarak kabul edilmiştir. Daha uygulamalı bir

düzeyde, bu bulgu üç önemli sonuç doğurmuştur. Bunlar (Luttmer ve Singhal, 2008: 21-22):

- İlk olarak, kültürün, ülkeler arasında yeniden dağıtım sistemlerinde gözlemlenen büyük farklılıkları açıklamada önemli bir faktör olabileceği gösterilmiştir.
- İkincisi, bu bulgu ile yeniden dağıtım tercihlerinin kalıcılığı ima edilmektedir. Bu kalıcılık, yeniden dağıtım miktarı için çoklu denge durumlarının olduğu ortamlarda (örnek olarak, Piketty 1995'te olduğu gibi), bir dengeden diğerine ani bir geçiş gözlemlememizin olası olmadığını ve bu da ilk dengenin seçimini belirleyen faktörlerin önemini vurguladığı gösterilmektedir.
- Üçüncü olarak, makalenin asıl odak noktası göçmenleri kültürün etkilerini belirlemek için bir mekanizma olarak kullanmak olsa da bulgular göçmenlik politikasının politik ekonomisine ışık tutmasıdır, çünkü göçmenlerin beraberlerinde getirdikleri kültürel değerler, gelecekte de hedef ülkelerin sosyal politikalarını şekillendirebilmektedir. Göçmenlerin kendileri mevcut politika üzerinde çok az etkiye sahip olsalar bile (örnek olarak, oy kullanma hakları olmadığı için), kültürel değerlerinin çocuklarına aktarılması gelecekteki politikayı etkileyebilmektedir ve kalıcı bir etki yaratabilmektedir.

Noland (2005) çalışmasında, din ve ekonomik performans arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Hem ülkeler arası hem de ülke içi regresyonlarda, dini bağlılığın performansla ilişkili olmadığı şeklindeki sıfır hipotezi sıklıkla reddedilmiştir yani din önemlidir. Ancak regresyonlar belirli dinlere ilişkin sağlam bir katsayı modeli ortaya koymamıştır. İslam ile ilgili sonuçlar, İslam'ın büyümeye zararlı olduğu görüşünü desteklememiştir. Aksine, bu makalede rapor edilen Müslüman nüfus paylarına ilişkin istatistiksel olarak anlamlı hemen hemen tüm katsayılar hem ülkeler arası hem de ülke içi istatistiksel analizlerde pozitiftir. Dolayısıyla İslam, büyümeyi teşvik etmektedir.

Bol miktarda kanıt, dini inancın çok çeşitli davranışsal sonuçları etkilediğini doğrulamıştır (Iannaccone, 1998) ve dini faaliyetler, en az iki kanal aracılığıyla birey, grup veya ülke düzeyinde ekonomik performansı etkileyebilmiştir. Adam Smith, Ulusların Zenginliği adlı eserinde, dini mezheplere katılımın, mensuplarına potansiyel olarak iki ekonomik avantaj sağlayabileceğini savunmuştur (Anderson, 1988).

- Birincisi itibar sinyali olabilmektedir: yoksullar potansiyel işverenler, kredi verenler ve müşteriler için birbirine benzeyebilirken, "iyi" bir mezhebe üye olmak, o bireyle ilişkili riskin azaldığını gösterebilmektedir.
- İkincisi, mezhepler, grup içi işlemlerde güven oluşturmak ve suçluları cezalandırmak için yasal olmayan yollar da sağlayabilmektedir. Bu da belirsizliği azaltır ve verimliliği artırır, özellikle de sözleşmelerin yerine getirilmemesi durumu ve hukuki çözümlerin zayıf olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bu yorum, dini inancın gerçek doğası açısından esasen anlamsızdır. Aslında, bu açıdan dini mezheplerin mutlaka benzersiz bir yanı yoktur. Bu argüman, çok çeşitli gönüllü dernekler veya kulüpler için de geçerli olabilmektedir (Noland, 2005: 1215).

Çoğunlukla Max Weber ile ilişkilendirilen ikinci bir argüman çizgisinde, esas olan dini inancın içeriğidir. The Protestant Ethic and the ''Spirit'' of Capitalism adlı eserinde Weber (1905/2002), Protestan Reformu'nun inanç sistemleri üzerindeki etkisi yoluyla kapitalizmin yükselişinde kritik öneme sahip olduğunu iddia etmiştir. Weber, Kalvinist kader doktrini ve bununla bağlantılı "çağrı" kavramının ekonomik faaliyet ve servet birikimine yönelik tutumları dönüştürmek için gerekli olduğunu savunmuştur. Sonuç, taraftarlarını modern kapitalizmin temel taşı olarak gördüğü çalışkan, verimli ekonomik faaliyet, tasarruf ve gösterişsiz servet birikimine odaklayan "dünyevi bir çilecilik" olmuştur. Eisenstadt (1968) daha sonra tezin daha zayıf bir versiyonunu önermiştir. Değerlerde, davranışlarda ve sonuçlarda toptan değişiklikleri açıklayabilecek olanın spesifik teoloji değil, dinin "dönüştürücü potansiyeli" olduğudur (Noland, 2005: 1215).

Devamında makalenin odak noktası, Greif (1994), Lal (1998) ve Kuran'a (2003) göre dini inancın toplam düzeyde ekonomik performansı etkilediği mekanizmanın aracı kurumlar olabileceğini ve Weber' in tarihsel ayrıntıları yanlış anlamış olabileceğini kabul ederek, İslam'ın iddia edilen etkisine özel bir vurgu yaparak, ikinci Weberci argüman hattını ampirik olarak analiz etme girişimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda üç tür kanıt sunulmuştur (Noland, 2005: 1215 -1216):

- On yıllar boyunca geniş bir ülke örneği için ülkeler arası veri analizi,
- Yaklaşık bir yüzyıl boyunca küçük bir ülke grubu için benzer bir analiz,
- Son olarak üç çok dinli, çok etnikli ülke için ulus-altı veri analizleri sunulmaktadır.

Yakın zamana kadar, istisnalar dışında (örnek olarak Lewis, 1955), ekonomistler dini inancın ekonomik performans üzerindeki potansiyel etkisine çok az ilgi göstermişlerdir. Son zamanlardaki ekonomi literatürü, çoğu Dünya Değerler Araştırması verilerini kullanarak, ancak kurumların değerlere aracılık etmedeki ve sonuçları etkilemedeki rolüne ilişkin daha bilinçli bir kavramla, bazı açılardan daha önceki modernleşme teorisyenlerinin zeminini yeniden hazırlamıştır. Bu çalışma din ve ekonomik performans arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Hem ülkeler arası hem de ülke içi regresyonlarında, dini bağlılığın performansla ilişkisiz olduğu yönündeki boş hipotez sıklıkla reddedilebilmektedir, ancak regresyonlar belirli dinlere göre sağlam bir katsayı modeli ortaya koymamaktadır. Bununla birlikte, varsayılan etkinin var olmadığı kanıtlanmamaktadır. Tüm dinler gibi İslam da zaman ve mekân içinde değişmektedir. Başka bir zaman diliminde, farklı bir ülke örnekleminde veya alt ulusal yetki alanlarının analizinde, Orta Doğu'daki ülkelerin verilerini inceleyerek, eğer böyle veriler mevcutsa, farklı sonuçlar elde etmek mümkündür. Bu makaleden yola çıkarak söylenebilecek şey, üç tür kanıt temelinde, bu örneklemdeki ülkelerde uygulandığı şekliyle çağdaş İslam'ın büyüme üzerinde bir engel teşkil etmediğidir. (Noland, 2005: 1216-1128).

Pryor (2005) araştırmasında Dünya Değer Çalışması' ndan çeşitli uluslar için ekonomik değerler ve tutumlara ilişkin verileri kullanarak, piyasa başarısı ile ilişkili değerlerin gücünün, gelişmekte olan ve gelişmiş piyasa ekonomilerinden oluşan bir örneklemde ekonomik büyüme oranı üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığını göstermiştir. Ayrıca bu tür değerlerin ekonomik sistemle ilişkili görünmediğini ve genel ekonomik kalkınma düzeyiyle belirsiz bir ilişkiye sahip olduğunu ifade etmiştir. Bu olumsuz sonuçlar, yaygın kanının aksine, bu tür değerlere ilişkin bilginin ekonomik büyümeyi veya ekonomik kalkınma düzeylerindeki farklılıkları ya da çeşitli ülkelerdeki ekonomik sistemleri anlamamıza yardımcı olmada çok yararlı görünmediğini göstermiştir.

Ekonomik değerler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ele alan nicel analizlerin nispeten az olmasının nedeni, birçok ülke için değerler konusunda uygun karşılaştırılabilir verilerin bulunmaması idi. Zamanla değerler konusunda uluslararası karşılaştırılabilir verilerin mevcut olması ve bu verilerin bu konuları araştırmak için kullanılması çalışmaları artırmıştır. Pryor (2005) kısa ve araştırmacı nitelikteki makalesi

ampiriktir ve değerler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki hakkında bazı genel sorular sormaktadır. Bunlar:

- İnsanların anketörlere ifade ettikleri çeşitli ekonomik değerleri, onların gerçek ekonomik davranışlarıyla ilişkilendirmek mantıklı mıdır?
- Dünya çapında pazar başarısı ve ekonomik büyüme ile ilgili olan ekonomik değerler nelerdir?
- Bu tür değerlerin ekonomik performans üzerinde herhangi bir etkisi var mıdır? Bu tür değerler ekonomik gelişmişlik düzeyi veya ekonomik sistem ile nasıl ilişkilidir?

Bu konuları araştırmak için, 1981, 1990-1993 ve 1995-1997 yıllarında gerçekleştirilen ve 300'den fazla soru içeren çok uluslu bir kamuoyu araştırması olan Dünya Değer Araştırması'na (WVS) dayanmaktadır. Çeşitli ülkeler için değerlere ilişkin bu verilerin bir kısmını, bir arada görünen ekonomilerle doğrudan ilgili değer kümelerini izole etmek için bir faktör analizine tabi tutmuştur. Daha sonra türetilen değer kümelerinin belirli ekonomik davranışlarla bağlantısını araştırmıştır. Bunun sonucunda piyasa ekonomisinde başarı ile ilgili olduğu iddia edilen ekonomik değer ve tutumların ekonomik büyüme ile ilgili olmadığı görülmüştür. Ancak bunun yerine ekonomik kalkınmanın ne doğrudan nedeni ne de doğrudan etkisi olan Pan – Avrupa kültürel bir olgu olduğunu göstermiştir (Pryor, 2005: 452).

Pryor (2005) çalışmasında şu argümanlarla ilerlemiştir:

- İlk olarak, insanların anketörlere beyan ettikleri ekonomik değer ve tutumların davranışlar üzerinde gerçekten bir etkisi olup olmadığını belirlemek için mini bir vaka çalışması yürütmüştür.
- Daha spesifik olarak, çeşitli ülkelerde vatandaşların ekonomik dürüstlüğe yönelik tutumlarının, ülkelerinin dışarıdan gelenler, genellikle hükümetlerle iş yapan iş adamları ve bu ülkelerdeki özel kişiler tarafından yolsuzluk derecelendirmeleriyle önemli ölçüde ilişkili olduğunu göstermiştir.
- Bu küçük başarıyı göz önünde bulundurarak, genellikle piyasa ekonomilerinde başarı ile yakından ilişkili olduğu düşünülen değerlerin bir arada bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla, on yıllardır piyasa ekonomisine sahip 24

ülkede 14 ekonomik değer ve tutuma ilişkin bir faktör analizi gerçekleştirmiştir. Bu analiz üç değer kümesi yani faktör ortaya çıkarmıştır.

- Her bir değerin kümeyle olan ilişkisinin gücünü gösteren katsayılardan, faktör yükleri, örneklemdeki her bir ulus için üç faktörün her birine ilişkin puanları hesaplamak mümkün olduğunu göstermiştir.
- Bu faktör puanları daha sonra bazı soruları yanıtlamak üzere istatistiksel bir analize tabi tutulmuştur. Bunlar:
- Bu faktör puanları orta vadede son birkaç on yılda farklı ekonomik büyüme oranlarını anlamamıza yardımcı olabilir mi?
- Bir ulusun değerleri ne kadar hızlı değişir? Bu faktör puanları ekonomik sistemle ilişkili midir?
- Bu faktör puanları zamanın tek bir noktasındaki ekonomik kalkınma düzeyi ile ilişkili mi dir? İlişki var ise ekonomik değerler ve büyüme arasındaki uzun vadeli ilişki hakkında bir şeyler söyleyeceğini ifade etmiştir. (Pryor, 2005: 453).

Pryor (2005) son olarak çalışmasında sunulan kanıtlar ışığında, iki geçici soru ve sonuç önermiştir. Bunlar (Pryor, 2005: 476):

- Çalışmada incelenen değerler ve tutumların ve piyasa faaliyetlerindeki başarı ile ilgili olan değerlerin ekonomik büyümenin anahtarı olmadığını ifade etmiştir. Eğer büyümeyi teşvik eden kritik tutumlara odaklanılmak istenildiğinde, ekonomik faaliyetlere yönelik sosyal normlara ve borç veya riski kabul etme isteği, rasyonellik (işlevsel veya önemli) ve bilimsel bir dünya görüşü gibi nüfusun zihniyetine bakarak başarıya ulaşma olasılığı daha yüksek olacağını ortaya koymuştur.
- Kurumların ve hükümet politikalarının ekonomik büyümeye ilişkin karşılaştırmalı çalışmaların çoğu belirli kurumlara, yargı sisteminin kalitesi, sözleşmelerin uygulanması veya yatırım finansmanının mevcudiyeti gibi veya belirli hükümet politikalarına, düşük faiz oranlarının korunması, vergi kanunundaki yatırım teşvikleri, eğitim politikaları veya düzenleme yükü gibi odaklandığını göstermiştir. Bu genel yaklaşımdan vazgeçmek için bir neden görülmediğini ve bir bütün olarak nüfusun ekonomik değerleri ve tutumları uzun vadeli büyüme oranlarının

belirlenmesinde bir rol oynayabilirse de Dünya Değer Çalışması' ndan elde edilen kanıtların analizi pek umut verici görünmediğini belirtmiştir.

Swank (1996) çalışmasındaki teoride, son zamanlarda yapılan çalışmalar, sivil kültürde somutlaşan başarı motivasyonu ve değerlerin ekonomik büyümeyi teşvik ederken, postmateryalist değerlerin büyümeyi engellediğini göstermektedir. Çalışmasında geçici olarak, özellikle kolektif örgütlenme, toplumsal konsensüs ve uzlaşmayı vurgulayan belirgin bir değer ve tutum kümesinin, komüniteryen siyasetin kurumları ve uygulamalarıyla birleşerek ekonomik büyümeyi teşvik ettiğini önermektedir. Hipotezlerine baktığımızda Granato, Inglehart ve Leblang (GIL, 1996) ile Jackman ve Miller (JM, 1996) tarafından sunulan kültürle ilgili çeşitli bulguların teorik ve metodolojik kaynaklarını inceledikten sonra, konfüçyüsçü devletçi ve sosyal korporatist komüniteryen politikaların, komüniteryen olmayan politikalara göre daha yüksek ekonomik büyüme oranlarına sahip olması gerektiği hipotezini ortaya koymuştur. Yöntem olarak ise, GIL ve JM tarafından sunulan kültürün büyüme üzerindeki etkilerine ilişkin sıklıkla farklı sonuçları değerlendirmek için, bu yazarlar tarafından kullanılan farklı teorik ve ampirik modelleri ve ilgili metodolojik farklılıkları ele almıştır. Ardından, temel endojen büyüme modeli bağlamında komüniteryen politikaların büyüme üzerindeki etkilerine ilişkin bir ön analiz sunmak için, En Küçük Kareler ve sağlam regresyon tekniklerini kullanmıştır. Çalışmasının sonuçlarında ise, GIL ve JM tarafından sunulan çeşitli ve farklı bulgular, farklı teorik vurgular, farklı ampirik modelleme stratejileri ve farklı örneklem bileşimi ve zaman dilimlerinden kaynaklandığını ifade etmiştir. İstatistiksel analizler, büyüme oranları, insan sermayesi yatırımı ve komüniteryen politikaların yakınsamasının önemini vurgulayan tutumlu bir modelin, alternatiflerden ampirik olarak daha güçlü olduğunu göstermektedir. Bu model, 25 ülkede 1960-89 yılları arasındaki büyüme oranlarındaki ülkeler arası varyasyonun %84' ünü açıkladığını ifade etmiştir.

Hem GIL hem de JM, çağdaş dönemde ekonomik büyümeyi şekillendirmede kültürün çeşitli rollerine ilişkin yararlı analizler sunmuştur. Çalışmaları, Dünya Değerler Araştırması ve Putnam' ın (1993) İtalya'nın çeşitli bölgelerindeki sivil kültür ve performansına ilişkin orijinal verileri gibi yeni ve değerli verilere dayanmaktadır. Ancak, çeşitli metodolojik nedenlerden ve teorik değerlendirmelerden dolayı, bu çalışmalar kesin

sonuçlar vermemektedir. JM' nin, karşılaştırmacıların demokratik ve ekonomik performans üzerindeki kültürel etkilerle ilgili teorisyenlerin gündemini terk etmeleri gerektiği yönündeki iddiasına da katılmamıştır. Kültürel faktörler, büyük olasılıkla performansın belirleyici unsurları olmasa da muhtemelen önemsiz de olmadığını aktarmıştır (Swank, 1995: 675).

Swank (1995) çalışmasında JM, demokratik ve ekonomik performansın kurumsal kaynaklarına odaklanmamızı önerdiğini ve bunun iyi bir tavsiye olduğunu aktarmıştır. Ancak, siyaset bilimcilerin ekonomik büyümenin ekonomik olmayan temelleri hakkındaki tartışmaya yaptıkları önemli katkıları göz önünde bulundurduğumuzda, bazı itirazlara rağmen, genelleştirilebilir kültürel özelliklerin de bu konuda rol oynadığı sonucuna varmak gerekmektedir. Özetle, bu çalışmadaki ve GIL ve JM' nin makalelerindeki araştırmalara rağmen, kültür muhtemelen demokratik ve ekonomik performans için önemlidir, ancak bunun ne kadar önemli olduğu ve tam olarak hangi yollarla önemli olduğu konusunda daha fazla çalışma yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Tabellini (2007a- 2008) çalışmalarında uzak siyasi ve ekonomik tarih, mevcut kurumların işleyişini nasıl ve neden şekillendirir? sorularına cevap aramıştır. Devamında, iyi davranış normlarının uygulama kapsamına ilişkin bireysel değerler ve inançların "eksik halkayı" oluşturduğunu savunmuştur. Çeşitli kaynaklardan elde edilen kanıtlar iki ana bulguya işaret etmektedir. Bunlar:

- İlk olarak, uzak geçmişte despotik olmayan siyasi kurumlar tarafından yönetilen toplumlarda, sınırlı değil genel ahlakla uyumlu bireysel değerler yaygındır.
- İkincisi, iyi işleyen kurumlar genellikle bireysel değerlerin genel ahlakla tutarlı olduğu ülkelerde veya bölgelerde gözlemlenir ve farklı tanımlama varsayımları altında bu, değerlerin kurumsal sonuçlar üzerinde nedensel bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Böylece, modelde belirtilen iki bulgu açıklanabilmektedir. Geçmişteki siyasi kurumların günümüz bireysel değerleri üzerindeki etkisi ve genelleştirilmiş ahlakın yayılması ile kurumsal sonuçlar arasındaki eşzamanlı korelasyon olduğunu göstermiştir. Ancak, nedensellik tek yönlü değildir. Değerler ve kurumlar birbirlerini etkiler ve karşılıklı olarak birbirlerini güçlendirmektedir. Model ayrıca, değerlerin denge evrimini

olası gelecekteki işlemlerin modeliyle ilişkilendiren ek çıkarımlara sahiptir. Genelleştirilmiş ahlakın yayılması, işlemler çok yerel ve dar bir birey grubu içinde gerçekleşiyorsa zarar görür; ancak küreselleşme ve çok dağınık işlem kalıpları da belirli koşullar altında sağlam kültürel özelliklerin yayılmasına zarar verebilmektedir. Sezgisel olarak, rasyonel ebeveynler çocuklarına kendi değerlerini aktarırken gelecekteki işlem kalıplarını da dikkate almaktadırlar (Tabellini, 2007a: 36).

Tabellini (2007a - 2008) araştırmalarında teorik literatür henüz emekleme aşamasında olduğunu ve hem temel teorik düzeyde yani kültürel aktarımın nasıl modellenmesi ve değerlerin rasyonel seçim modeline nasıl entegre edilmesi gerektiğini, hem de spesifik uygulamalar açısından daha yapılacak çok şey olduğunu aktarmıştır.
Ancak bu yeni araştırma alanını, politik ekonomi üzerine devam eden çalışmaların zıttı olarak görmek yanlış olacağını ifade etmiştir. Aksine, bu yeni perspektifi politik ekonominin araştırma gündemine entegre etmek, politik kurumların ekonomik analizinde temel yeni iç görüler sağlayabilecek birinci derecede öncelikli bir konu olacağına işaret etmiştir Tabellini (2007a: 36).

Tabellini (2007b, 2010) araştırmalarındaki katkıları arasında, erken dönem siyasi kurumların bölgesel karşılaştırmalarda ve ulusal siyasi kurumlar kontrol edildiğinde mevcut ekonomik performansın önemli bir belirleyicisi olarak ortaya çıktığını göstermesi yer almaktadır. Bu sonuç, indirgenmiş bir formun tahmin edilmesiyle elde edildiğinden, herhangi bir belirleyici varsayıma bağlı değildir. Bu bulgu, ekonomik kalkınmanın belirleyicisi olarak resmî kurumların önceliğine dair bazı şüpheler uyandırmıştır. Ele aldığı bölgeler en az birkaç yüzyıldır aynı resmi kurumlar tarafından yönetilmekte idi, ancak yine de erken dönem kurumlarının ekonomik mirasını görmeye devam etmiştir (Tabellini, 2007b : 32).

Aynı tarihsel değişkenler, güven ve başkalarına saygı gibi bölgesel kültür ölçütleri ve bireysel özgürlüğe olan güven ile de ilişkilidir. Bu nedenle, geçmişteki siyasi kurumların ve okuryazarlık oranlarının, gözlemlenemeyen ulusal değişkenleri, çağdaş bölgesel eğitim ve geçmiş kentleşme oranlarını sabit tutmuş, çıktı regresyonunda kültür için geçerli araçlar olduğunu varsaymıştır. Dolayısıyla çalışmanın ana katkısı şunlar olmuştur (Tabellini, 2007b : 32):

- Tarihsel değişkenlerle açıklanan kültür bileşeni, bölgesel ekonomik performansın önemli bir belirleyicisidir.
- Tanımlayıcı varsayımlar altında, tarihsel olarak belirlenen bu kültür bileşeni dışsaldır.
- Dahası, kültürün örneklemimizdeki tarihin ekonomik mirasını tamamen açıkladığını reddetmemiştir.

Tabellini (2007b) araştırmasında iki tür kültürel özelliğin ekonomik kalkınmaya elverişli olduğunu ifade etmiştir. Bunlar (Tabellini, 2007b: 32-33):

- İlk özellik, önceki çalışmalarda "sosyal sermaye" olarak adlandırılan kavrama benzemektedir ve güven (başkalarına güvenmek) ve saygı (kendi çocuklarında başkalarına saygılı olmanın erdemini takdir etmek) değişkenleriyle ifade edilmiştir.
- İkinci özellik, bireye olan güven olarak yorumlanabilir ve kontrol (kendi hayatının kontrolünde olduğunu hissetme) değişkeni ve olumsuz anlamda itaat (kendi çocuklarında itaat etmeyi takdir etme) değişkeni ile ifade edilmiştir. Bu kültürel özellikler, yalnızca Avrupa bölgelerinin ekonomik gelişimi ile değil, aynı zamanda geniş bir ülke örnekleminde ekonomik gelişme ve kurumsal sonuçlarla da güçlü bir korelasyon içinde yer almıştır. Bu araştırmada açıklanan korelasyonların ölçüm hatasından veya verilerin kendine özgü özelliklerinden kaynaklanmadığını göstermiştir ve kültürel göstergelerin kesin yorumunun zorluğundan ve daha ayrıntılı olarak incelenmesi gerektiğinden bahsedilmiştir.

Tablo 2.1. Kültürel İktisatta Yapılan Amprik Çalışmalar

Barro ve McCleary 2003	Dini katılım ve inançların bir ülkenin ekonomik ilerleme oranı üzerindeki etkilerini analiz etmiştir
Fernandez 2007	Kültürün kadın işgücü arzı üzerindeki etkisinin ekonomik sonucunu incelemiştir.
Fernandez 2008	"Kültür önemli mi, eğer öyleyse ne kadar önemli?" sorusundan hareketle kültürün ekonomik sonuçlarını incelemiştir
Franke, Hofstede ve Harris Bond 1991	Kültürel değerler arasındaki farklılıkların ekonomik büyümenin nihai belirleyicileri olduğunu aktarmıştır

Guiso, Sapienza ve Zingales 2006	kültürün beklentiler ve tercihler üzerinde doğrudan bir etkisi olduğunu, farklı dini inançların ve etnik kökenlerin farklı yeniden dağıtım tercihleriyle ilişkili olduğunu, bu inanç ve tercihlerin ekonomik sonuçlar üzerinde etkisi olduğunu göstermişlerdir.
Guiso, Sapienza ve Zingales 2009	Kültürel önyargılar ekonomik alışverişi ne kadar etkiliyor? güvenen ülke ile güvenilen ülke arasındaki çatışma geçmişi, dini, genetik ve bedensel benzerlikler gibi kültürel unsurlardan da etkilendiğini belgelemişlerdir.
Granato, Inglehart ve Leblang 1996	Başarı ve tutumluluğa yönelik kültürel tutumların ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisini, Postmateryalizme ilişkin kültürel tutumların ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etkisini göstermişledir.
Harrison 1992	İstikrarı ve sürekliliği ve girişimciliği besleyen ekonomik politikalar, bulunduğu coğrafyanın koşulları ile büyüme performansının ilişkili olduğunu incelemiştir.
Luttmer ve Singhal 2008	Kültürel faktörlerin yeniden dağıtım tercihlerini ne ölçüde etkilediğini incelemiştir.
Noland 2005	Din ve ekonomik performans arasındaki ilişkiyi incelemiştir
Pryor 2005	Dünya Değer Çalışması' ndan çeşitli uluslar için ekonomik değerler ve tutumlara ilişkin verileri kullanarak, piyasa başarısı ile ilişkili değerlerin gücünün, gelişmekte olan ve gelişmiş piyasa ekonomilerinden oluşan bir örneklemde ekonomik büyüme oranı üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığını göstermiştir.
Swank 1996	Kültür muhtemelen demokratik ve ekonomik performans için önemlidir; ancak bunun ne kadar önemli olduğu ve tam olarak hangi yollarla önemli olduğu konusunda daha fazla çalışma yapılması gerektiğini analiz etmiştir.
Tabellini 2007	Kültürün ekonomik performansın önemli ve kalıcı bir belirleyicisi olduğunu göstermiştir.

Kaynak: Beugelsdijk ve Maseland,2010: 60.

Sosyal bilimcilerin yaptığı araştırmalar kapsamında kültürel iktisattaki amprik çalışmalar Tablo 2.1'de özet şeklinde gösterilmiştir. Bu bakımdan kültürün ekonomik sonuçlar üzerindeki etkileri gün geçtikçe daha çok araştırılmaya ve derinlemesine analizlere konu olduğu görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARİHTE SÜRYANİLER

3.1. Süryanilerin Tarihi

Kökenleri Mezopotamya'ya kadar dayanan Hıristiyanlık tarihinin en eski topluluklarından biri olarak kabul edilen Süryaniler hem tarihsel hem de kültürel olarak zengin bir geçmişe sahiptir. Süryanilerin Hıristiyanlığın ilk dönemlerinden beri varlığını sürdüren dini bir topluluk olduğu tarihi kaynaklar incelendiğinde görülmektedir (Battal ve Durak, 2025: 87). Köken olarak bazı görüşlere göre Aramilere, diğer başka görüşlere göre ise Asurilere dayandırılan Hıristiyanlığı ilk kabul eden dini topluluklardan olan Süryaniler, Güneydoğu Anadolu'da genellikle Mardin ve çevresinde yaşamaktadır.

Bunun yanında dini cemaat olarak ön plana çıkmasının yanı sıra ince el işçiliği ustalıkları ve zanaatkarlıklarıyla da bilinmektedirler. Diğer taraftan kendi aralarında kilise anlaşmazlıkları neticesinde oluşan Nasturi ve Keldani adıyla Süryani alt dalları oluşması ve Hıristiyanlığın en eski kültürlerini yaşatan Süryaniler ise Kadim Süryaniler olarak hafızalarda yer edinmiştir (Erdoğan, 2019: 1169).

Ortadoğu'nun en eski en köklü halklarından biri olan Süryanilerin halklaşması, kültürel değerlerini ve dilini bu coğrafyada oluşturup geliştirmesi bakımından otantik bir kültür sentezidir. Bu bakımdan Ortadoğu halkları içinde çok köklü ve zengin tarihe sahip olan Süryani halkı başka yerlerden göç ederek Ortadoğu'ya yerleşen topluluk olarak değil, tarih boyunca bu coğrafyada halk orjini olarak yer edinmiştir. Geçmişten günümüze kadar siyasal ve dinsel literatürde Süryaniler kendilerini tanımlayan isimlerini iki farklı şekilde almışlardır: Birincisi Maruni-Melkit-Nesturi Yakubi isimleri olarak kendi dönemlerinde rol oynayan bir liderden yakıştırma şeklinde kullanmışlardır. İkinci olarak ise, Asuri-Arami-Keldani-Süryani isimleri tarihsel köken itibarıyla aynı halkı ve kültürü tanımlaması şeklinde kullanmışladır. Bunların yanında Süryani halkı tek din ve mezhebe bağlı olmadan hoşgörü şeklinde bütün halkı kapsayan toplumsal birliğin harcı olarak yer edinmiştir (Bokförlag, 2008: 18 -19).

Süryanilerin anayurdu olarak Beht- Nahrin yani iki nehir arasında Dicle ve Fırat olarak bilinmektedir. Beht-Nahrin dünya tarihinde Mezopotamya olarak tanımlanmıştır. Mezopotamya, Aşağı ve Yukarı Mezopotamya olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bunlar:

- Aşağı Mezopotamya; Suriye'nin batı bölümü, İsrail, Filistin ve Sina Dağları'nın uzantısını kapsamaktadır.
- Yukarı Mezopotamya; Dicle ve Fırat Nehirlerinin geçtiği ve kesiştiği yer olarak tanımlanmıştır.

Süryaniler'in bu geniş coğrafya üzerinde uzun bir geçmişi bulunmaktadır. Bu uzun geçmiş M.Ö. ve M.S. olmak üzere ikiye ayrılırken bu iki süreçte Süryaniler tarihe damgalarını vurmuş ve diğer uluslarda görüldüğü gibi birçok isim değiştirmişlerdir.
Bunlar sırasıyla; Subariler, Sümerler, Akadlar, Babilliler, Asurlular, Kenaniler, Amuriler, Aramiler, Keldaniler, Fenikeliler, Tedmurlular ve Abgarlar gibi isimleri kullandıkları görülmektedir. Bu isimler etrafında büyük devletler, kraliyetler ve imparatorluklar kurarak tarihte derin izler bırakmışlardır. Diğer taraftan Hıristiyanlığa toplu geçiş

yaptıktan sonra 2000 yıldan beri diğer isimleri terk edip Süryani ismi altına yaşamlarına devam etmektedirler. Süryani ismi menşei hakkında son yıllarda Süryaniler arasında tartışmalara yol açmış gözükse de Süryani Kilisesi'nin Antakya Patriği Moran Mor İğnatiyos I. Zekka İvas tarafından 1992 yılında bütün dünyadaki Süryanilere gönderdiği mesajda; "Süryani sözcüğünün, yukarıda belirttiğimiz isimlerin sentezi olduğu beyanatında" bulunmuştur (Akyüz, 1999: 31-32).

Süryanilerin tarih boyunca yaşadıkları önemli yerleşim birimlerinin başında Mardin gelmektedir. Bu halkın kökeni ile ilgili değişik görüşler mevcuttur. Süryani tarihinin çok eskiye dayanması ve bununla ilgili belgelerin az olmasından dolayı Süryani isminin anlamı ve kökeni hakkında birçok yazar tarafından değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşlerin ortak özelliği; Süryani adının Lübnan'ın güneyinde bulunan Sur şehir yerleşmesinde hüküm sürmüş bir kralın adından kaynaklandığıdır (Çelik, 1988: 1-2; Bilge, 1991: 18; Ete, 2010:10; Işık ve Güneş, 2015: 450). Sonuç olarak "Süryani" kelimesi bugün çeşitli ırklara bağlı olmalarına rağmen, bir Hıristiyan mezhebi ve kilise yandaşlarının adı olarak kullanılmaktadır. Süryaniler günümüzde yaklaşık olarak beş milyon olarak tahmin edilen nüfuslarıyla Türkiye, Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Hindistan' da yaşamaktadırlar (Akyüz, 1998: 84; Ete 2010: 10).

Süryaniler 1960'lı yıllardan başlayan ve günümüze kadar gelen büyük göç dalgası beraberinde bazı sorunları da ortaya çıkarmıştır. Kendilerine has kimlik tanımlama ve bulunduğu coğrafyaya uyum sağlama çalışmaları beraberinde kendini göstermiştir. Bunun yanında Süryani aydınları halkın kökenini araştıran bilimsel çalışmalar ortaya koymuştur. Süryanilerin tarihsel kökenlerinde yaygın olan iki temel görüş karşımıza çıkmaktadır: Birincisi Süryani aydınlarının ortaya attığı ve adını "Asurcu" olarak nitelendiren grup, ikincisi ise bunlara muhalif ortaya atılan, daha muhafazakâr olarak tanımlayan "Aramici" olarak nitelendirilen grup. Ayrıca bu iki gruba da karşı çıkan "Süryaniciler" merkez tarafı da kendini göstermiştir. Mezopotamya kültürüne sahip çıkan Asurcular köklerini Mezopotamya'da imparatorluklar kuran Asur ve Babil'e dayandırdıklarını savunmaktadırlar (Keske, 2010:10).

Süryanilerin tarihsel kökeni sadece Arami'lerin ve Asur'ların dayanması görüşü Mezopotamya'nın eski tarihine bakıldığında tek başına yeterli olmadığı görülmektedir. Buna karşılık Süryanilerin kökenini, tüm eski Mezopotamya halklarına (Fenikeliler,

Akadlar, Keldaniler, Babilliler, Kenanlılar, Asurlular ve Aramiler) dayandırmak daha yeterli olacaktır. Çünkü bu halklar arasında uyum ve kökenin birbirine yakın olduğu bilinmektedir (Bülbül, 2005: 30-31).

Süryaniler, I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırları içinde eşit haklara sahip vatandaşlar olarak yaşamaya devam etmişlerdir. 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması içinde Süryanilere bir azınlık statüsü verilmediği görülmektedir. Bu bakımdan şu hususlar temelinde bilinmesi gerekmektedir (Özdemir, 2014: 216-218):

- Bugün üniter bir ulus devlet yapısı içinde eşit haklara sahip Türkiye Cumhuriyeti Devleti vatandaşları olarak varlıklarını devam ettirmektedirler.
- Lozan Antlaşması'nda azınlık statüsü verilmemiş olması konusu bugün, Süryani toplumunun üzerinde durduğu konuların başında gelir.
- Hıristiyan bir toplum olmaları ve kendi dini ritüelleri ile gelenek, görenek ve kültürlerini yaşatmada karşılaştıkları sorunlar söz konusu olmaktadır.
- Özellikle, resmen azınlık statüsüne sahip olmadıklarından, bugün Türkiye'de diğer azınlıkların yararlandıkları bazı haklar olan kendi okullarını kurup işletmek, kendi dilinde eğitim yapmak, kendi din adamlarını yetiştirmek gibi konularda bir kısım talepleri söz konusudur.
- Dini ve kültürel hakların kullanımı konusunda Türkiye Cumhuriyeti yasaları çerçevesinde bir kısıtlama söz konusu değildir.
- Ancak buradaki taleplere bakıldığında, daha çok azınlık statüsü içinde ve resmi olarak bu faaliyetlerin yapılması yönünde şeklindedir.
- Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan Süryaniler kendi kilise ve manastırlarına sahiptir ve özgürce kendi dinlerini ve kültürlerini yaşayıp yaşattıkları görülür. Kendi kiliselerini mülk olarak edinebilirler.
- Eğitim de dahil olmak üzere diğer temel vatandaşlık haklarından Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan herkes gibi yararlanırlar.
- Dini özgürlük yanında eğitim, ifade özgürlüğü ve ekonomik özgürlükler Süryaniler tarafından kullanılır.

- Son yapılan bir araştırmaya göre 1991 yılı itibariyle İstanbul'da yaşayan Süryanilerin sayısı 7500 civarında kayda geçmiştir.
- Bu araştırmaya istinaden İstanbul' da yaşayan Süryanilerin ekonomik durumları genel olarak Türkiye ortalamasının üstünde olduğu görülür.
- İstanbul'a daha çok Cumhuriyet döneminde ve Mardin ve Midyat başta olmak üzere değişik şehirlerden göç eden Süryanilerin büyük bir bölümü zengin ailelerden oluşur.
- Bu ailelerin %84'ünün ekonomik açıdan sorunları olmaksızın çoğunlukla kendi işyerlerine sahiptirler.
- Kültürel seviyeleri kuşaklara göre farklılık göstermekle birlikte okuma yazma oranı yüksektir.
- Türkçe'nin yanı sıra Süryanice ‘den başka, bölgesel olarak Arapça ve Kürtçe de konuşulan diller arasındadır.
- Büyük şehirlerde yaşayanlar arasında Batı dillerinden en az birini konuşanların oranı yüksektir.
- Türkiye'de yaşayan Süryanilerin toplumsal faaliyetleri genellikle Kilise etrafında şekillenmektedir.
- Kilise ve manastırlarda toplumun talepleri doğrultusunda Pazar okulları, futbol kulüpleri gibi bazı faaliyetleri vardır.
- Yine ilk olarak 2005 yılında Midyat'ta, Dünya'nın değişik bölgelerinden gelen Süryanilerin de katılımıyla, 1. Süryani Bahar Şenliği yapılmıştır. Şenliğe, Mardin Valiliği başta olmak üzere yerel yönetimlerin de destek verdiği ve bu etkinliği İsveç'te yayın yapan Suroyo televizyonu tarafından naklen yayınlandığı bilinmektedir.

Süryaniler aşiret düzeninden farklı bir toplumsal yapıya sahip olmalarına rağmen her toplum gibi onlarda da kendi içlerinde katmanlaşma (sınıflaşma) ve kategorileşme az ya da çok görülmektedir. Aşiret düzeninde soya yani kana bağlı olan katmanlaşma, Süryanilerde soydan ziyade ekonomik güç ve dinsel otoriteye bağlanmaktadır. Süryani toplumunda din görevlileri (ruhban sınıfı) tek belirgin katman yani sınıf olarak bilinmektedirler. Süryani toplumunun en gelişmiş ve yaygın kurumu olan kiliseleri de bu din görevlileri yönetmektedir. Süryani toplumunda çok eski tarihlerden beri var olan kilise

kurumu ve bu toplumdaki insanları dini ve dünyevi açıdan yöneten din görevlilerinin meşru iktidar olarak kabul edilmesi sayesinde bu topluluğu bir arada tutan ve birbirine bağlayan temel unsurlar olarak kilise ve din görevlileri önemli bir yere sahiptirler. Süryanilerin tarihsel gelişimleri incelendiğinde kilise kurumunu yöneten din görevlileri kast sisteminin dışında kalmış ve dini görevlerin tamamı toplumdaki her bireye açık haldeydi. Ancak yine bu toplumda yalnızca din görevlilerinin yoğun bir eğitimden geçmeleri onları toplumda önemli bir güç ve otorite haline getiriyordu (Bilge: 1996: 86).

Hıristiyanlığın beşiği olarak bilinen Anadolu topraklarında ilk Hıristiyan halk olarak tanınan Kadim Süryaniler ve Nesturiler, Protestan ve Katolik Hıristiyan kilisenin görüşüne muhalif olarak Hıristiyan düşüncesinde yaşamaktadırlar. Diğer taraftan Süryani, Nesturi tarihi açısından gelişen olaylara baktığımızda, Antakya Kilisesi, M.S. 38 yıllarında Antakya yöresinin yeni yayılan Hıristiyanlık dini ile tanışmasında Hz. İsa'nın havarilerinden olan Toma ve kardeşi Aday'ın çabalarıyla Urfa'ya Hıristiyanlığın ilk yayılma merkezini kazandırmışlardır. Bunun yanında Urfa, M.S. 38 yılında Hıristiyanlığı kabul etmesiyle Süryani kültürünün beşiği konumuna gelmiştir. Daha sonra ise
Diyarbakır ve çevresinin Hıristiyanlığı kabul etmesiyle Diyarbakır yıllarca Süryani Kadim kavminin patriklik merkezliğini üstlenmiştir (Temren, 1995: 47). Süryaniliğin doğuşuna ilişkin gelişmelere paralel Günel (1970) şu bakış açısını aktarmıştır*: "İşte bu yoldan Süryani Kadim cemaati ilk olarak bütün Hıristiyan aleminden önce Hıristiyanlığı kabul etmiş bulunduğundan da Hıristiyanlığın annesi olma şerefi ve gururu içinde yaşamaktadır: Annelerinin sırtını yarıp doğan Akrep yavruları gibi, Hıristiyanlığın diğer unsurları, Süryani Kadimliğin sırtını yarıp doğmuş ve Süryaniliği öldürmeğe çalışmışlardır" (Günel, 1970: 32).*

Tarihte Süryanilerin en büyük özelliklerinden biri de bilime olan katkılarıdır. Bu katkıları, Mezopotamya kültürünü Eski Yunan'a, Yunan kültürünü İslam dünyasına, İslam kültürünü Orta çağ Hıristiyan Batı'sına tanıştırması ve Anadolu kültürüne kattığı zenginlikler olarak tarihte yer edinmiştir. Bu bakımdan Nesturi ve Süryani'ler, özellikle Hıristiyan Ortodoks Kiliselerinin Anadolu topraklarında önemli konumdaki halkı oluşturmuşlardır (Temren, 1995: 48). Günel (1970) bu gelişmelere paralel Süryanilerin bulundukları konum itibariyle insana değer veren anlayışları şu şekilde aktarmıştır (Günel, 1970: 84 -85)*: "Süryaniler; oldum olasıya İnsan'a aşık (Humanite) düşüncesine*

değer verirlerdi. Tarih tanıktır ki Süryaniler hiçbir Halife ve Padişah iktidarına sıkıntı yaratmazlardı. 20.yy'da Süryani kilisesine bağlı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları da babalarının tutumunu aynen devam ettirmektedirler" şeklinde aktarması Süryanilerin bakış açısının ne kadar değerli olduğunu göstermektedir.

Süryaniler tarihsel olarak zengin kültürlerinin yanı sıra mimari olarak da tarihte büyük yer edinmişlerdir. Tur Abdin bölgesindeki Süryanilerin dini mimarileri, geçmişten geleceğe nesillere bırakılacak kadar büyük bir miras olarak yer edinmektedir. Bu mimari yapılar, Süryanilerin bölgedeki tarihsel ve güncel varlıklarının kanıtı olmasının yanında Süryaniler hakkında bilgi veren önemli kaynaklar olarak da karşımıza çıkmaktadır (Keser, 2002: 20).

3.2. Süryani Coğrafyası

En kadim topluluklardan biri olan Süryaniler yerleşim yeri olarak Mardin, Diyarbakır, Hatay, Elâzığ ve Adıyaman gibi şehirler olmak üzere Güneydoğu Anadolu ve kısmen de olsa küçük toplulukların bulunduğu Doğu Anadolu bölgesi olarak bilinmektedir. Bunun yanı sıra artan Süryani göçü 20. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'da Süryani cemaatinin oluşmasına neden olmuştur. "Son Süryani Göçü" 1960'lı yıllarda kendini göstermiş 1970'li ve 1980'li yıllardan itibaren de hızlandığı görülmüştür. Mezopotamya'nın en köklü halklarından olan Süryanilerin Mardin ve çevresindeki varlıkları geçmişten günümüze doğru gerileme içinde olduğu kayıtlara geçmiştir. Son mevcut durumda Süryanilerin Mardin ve çevresinde 2 bin 400, İstanbul'da da 10 bin civarında Süryani'nin olduğu gösterilmektedir (Taşğın, 2005: 75; Bilge, 1996: 80; Bilge, 1997; Keske, 2010: 155; Turgut, 2016: 276).

Mardin İli, Süryanilerin tarih boyunca yaşamlarını sürdürdükleri önemli bir yerleşim yeri konumunda olsa da farklı etnik ve dinsel temelli toplulukları da içerisinde barındırmaktadır. Bu toplulukların ekonomik ve toplumsal oluşumları bakımından farklı özeliklere sahip olduğu bilinmektedir. Bu bakımdan bölgedeki yoğun nüfus Müslüman olmasına karşın birçok mezhep ve tarikatlar da bulunmaktadır. Süryaniler Hıristiyan dinine mensup olmanın yanı sıra kendi içlerinde çeşitli mezheplere ayrıldıkları görülmektedir. Bunların çoğunluğu Ortodoks mezhebine bağlıdır. Devamında Keldani, Katolik ve Protestan mezheplerine bağlı olan Süryaniler de varlıklarını sürdürmektedir.

Ayrıca Müslüman ve Hıristiyan toplulukları haricinde, küçük bir Yezidi topluluğu da vardır (Bilge. 1996: 84-85).

Süryani coğrafyasındaki önemli gelişmelere tanıklık etmesi ve arkasında kendi toplumu için katma değerli eserler bırakması bakımından o dönemde yaşayan şahsiyetler de yaşadığı tarihte önemli yer edinmiştir. Süryani toplumunun üretken değerlerinden biri olarak bilinen Süryani Kadim Kilisesi'nin saygın metropolitlerinden Hanna Dolabani (1885-1969), Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerini ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemlerini yaşamışlığının yanında I. Dünya ve II. Dünya Savaşlarına da tanıklık etmiştir. Bu bakımdan Dolabani, yaşadığı coğrafyada boy gösteren olaylar çerçevesinde bağlı olduğu topluma üstlendiği ilmi ve dini misyonla önemli çalışmalar yapmış ve arkasında kayda değer eserler bıraktığı görülmüştür (Akyüz: 2020: 175).

Günümüz Türkiye'sinde özellikle genç nesil Süryanilerin 1960 ve 1970'li yıllara göre kıyaslanamayacak kadar göç etmesindeki sosyal ve ekonomik nedenlerinin başında Batılı ülkelerde yaşıyor olması gelmektedir. Bu göçün devam etmesindeki çekim gücü, Süryanilerin güçlü bir diaspora oluşturma gücü ve kendilerinin daha iyi olanaklar bulmaları gösterilebilmektedir (Özdemir, 2014: 218).

Süryanilerin yurt dışında güçlü bir diaspoara oluşturmasının arka planında şu gelişmeler tarihte yer önemli yer edinmiştir (Özdemir, 2014: 219):

- I. Dünya Savaşı sonrası Nesturilerin toprak kaybetmesi ve Irak topraklarında sığınmacı göçmen olması,
- Batılı ülkelere göçün ana temel nedeni olarak ekonomik olarak iyi bir hayat şartlarına sahip olunmak istenilmesi,
- Türkiye'de yaşayan Süryanilerin çoğunu oluşturan Kadim Süryanilerde (Yakubiler) daha iyi şartlara sahip olduktan sonra Türkiye'ye kısa süreliğine dönenlerin olması,
- Bu bakımdan göç hareketinin arkasında Türkiye'deki ekonomik ve sosyal şartların oluşması şeklinde ifade edilmektedir.

Türkiye'den özellikle Mardin, Midyat ve çevre köylerden İsveç'e göç eden Süryani toplumu Yakubilerden oluşur ve Södertleje'de yaşarlar. Osmanlıda uzun yıllar din esasına göre tanımlanan ayrı bir millet olarak yaşayan Süryaniler için Kilise, sosyal, siyasi ve ekonomik her alanda önemli rol üstenmiştir. Osmanlı yönetiminde Kiliseler

mensuplarının vergi işlerini yapan, mahkeme kurup adalet dağıtan, ölüm ve doğum kayıtlarını tutan ve çıkarlarını savunan örgütler olarak faaliyet göstermişlerdir. Bu faaliyet alanı İsveç'te yaşayan Süryani toplumu için de farklılık göstermemiş ve geçmişteki toplumsal örgütlenmelerini burada da devam ettirmişlerdir. Bunun yanında Kilise bağlılıkları kadar aşiret ve aile bağlarının da güçlü olduğu bilinmektedir. Buradaki akrabalık bağı ve statüsü bireyin statüsünden yüksek olduğu görülür. Aşiretin en önemli görevi olarak saygınlığını korumak ve devamını sağlamaktır (Özdemir, 2014: 226).

Ortadoğu'nun en eski topluluklarından biri olarak kabul edilen Süryanilerin Ortadoğu coğrafyasında kültürel anlamda üstlendikleri önemli rollerini kaybetmelerindeki nedenleri arasında göç, eğitim, güvenlik, misyonerlik faaliyetleri gösterilebilmektedir. Birçok farklı ırk, din, dil ve medeniyetin beşiği olarak yer edinmesinde önemli rol oynayan ve sınırları tam belli olmayan bu tartışmalı coğrafyada kadim ırk ya da mezhep olarak var olmuş Süryaniler ve Süryanilik de tartışmalar içinde yer almaktadır. Bu bakımdan Süryanilerin Asurlular, Aramiler, Babilliler, Keldaniler, Nesturiler, Yakubiler, Yahudiler ile olan ilişkileri tam açıklanamadığından Süryaniler hakkında birçok tartışma günümüze kadar devam etmiştir. Süryani ismini kullanan Ortodoks Süryaniler Asuri ismini reddederken, Hıristiyan Süryani ismini kullanan Ortadoğu ve Hindistan'daki Süryani geleneğine bağlı kiliseler bulunmaktadır. Dolayısıyla Süryanilerin geniş coğrafya içerisinde Ortadoğu'dan Hindistan'a kadar Uzakdoğu ülkelerinde varlıklarını sürdürdükleri görülebilmektedir (Albayrak, 2011: 615618). Bunun yanında Süryani kültürünün önemini Courtois (2011) "Süryaniler" adlı eserinde şu ifadelerle aktarmıştır (Courtois, 2011: 26).

> *"Süryani kültürü, yazılı olarak Kitabı Mukaddeste ve Kitabı Mukaddes tefsirlerinde, ayin metinlerinde, şiirsel ilahilerde, teoloji kitaplarında, ruhani ve mistik yapıtlarda, kilise hukuku derlemelerinde, apokrif ve hagiografik anlatılarda ve maddi olarak da resimde ve dini mimaride ifadesini bulur. Üstelik entelektüel olarak başka kültürlere açık olması sayesinde çok erken dönemlerde Yunan bilim ve felsefesinin klasik yapıtları Süryaniceye çevrilmiştir. Süryanicenin canlılığı önemli tarihi, bilimsel ve dilbilgisini konu edinen eserlerde kendisini göstermektedir; öyle ki bu dilin alimleri özellikle Abbasiler döneminde Arap bilim ve düşüncesine katkıda bulunacaklardır. Süryanicenin entelektüel ve ruhani canlılığı, medeniyetlerin buluşma noktası olan Ortadoğu'nun felsefi ve dini düşüncelerinin zenginliğine kök salmış, yaratıcı, uzun bir gelenektir".*

3.3. Süryanilerin Ekonomik Faaliyetleri

Bir kentin kendine has kültürünün ve kentlik bilincinin oluşumunda bulunduğu coğrafyada yaşayan bütün toplulukların katkısı görülmektedir (Özcoşar, 2009: 172). Dolayısıyla Mardin'deki etnik ve dini topluluklardan bir bileşeni olan Süryanilerin de katkısına ayrı önem arz edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda şehrin ekonomik faaliyetlerinde etkin olan Süryanilerin ekonomik hareketlerinin ve kültürel faaliyetlerinin devamında ve sürdürülmesinde de aktif olarak rol oynadığı gözükmektedir.

Süryanilerin ekonomik faaliyetleri hem bulunduğu coğrafyaya ve hem de etrafındaki coğrafyaya sosyo ekonomik ve kültürel katkıları bulunmaktadır. Bu bakımdan Süryani kültürünün içerisindeki geçmişten gelen kültürel birikimin oluşturduğu Anadolu coğrafyasının kültürel zenginliğinin bir bölümünü ekonomik faaliyetleri kapsamında Süryanilerin ticari faaliyetleri oluşturmaktadır (Demir ve Özmutaf, 2018: 54).
Süryanilerin güçlü tarım faaliyetlerine sahip olması kendilerine yakın ve uzak bölgeler ile ticaret yapmalarına imkân sağlamıştır (Ürek, 2021: 28). Bu gelişmelere paralel olarak, tarım faaliyetleri kapsamında yerli halkın önemli tarımsal faaliyetleri olan bağcılık Anadolu'da kültürün bir parçası olarak tarihi metinlerde yer aldığı görülmektedir (Öz. 2011: 288). Günümüzde ise Süryaniler geçmişten gelen el zanaatları olan kuyumculuk, gümüşçülük ve şarapçılığın yanında tarım, ticaret ve turizm odaklı ekonomik faaliyetlerini sürdürmektedir (Demir ve Özmutaf, 2018: 45).

Osmanlı kayıtlarında Mardin Süryanilerinin ekonomik faaliyetleri ile ilgili yeterince kayıt bulunmamaktadır. Mardin'in üç temel ekonomik kaynağı olan ticaret, ziraat ve el sanatları çatısı altında Süryanilerin durumu ne Osmanlı arşivi ne de Osmanlı mahkeme kayıtları tam olarak bilgi sunmamaktadır. Bu bakımdan Süryanilerin ekonomik faaliyetleri ile ilgili genel çerçeveyi şu çıkarımlardan yola çıkarak söyleyebiliriz (Özcoşar: 2006: 20):

- Osmanlı kaynaklarındaki "tevziat" kayıtlarının Müslüman ve gayrimüslimler arasındaki vergi miktarları,
- Osmanlıda şehirlerin resmi makam giderlerinin bu vergilerden karşılanması,
- Mardin'deki gayrimüslim tüccarlarının Müslüman tüccarlardan fazla olması,

- 1837-1845 yıllarında Mardin'deki gayrimüslim tüccarlar Müslüman tüccarlara kıyasla %50 daha fazla tevzii vergi düştüğünün görülmesi Mardin'deki ticari hayatta gayrimüslimlerin rolünün önemini göstermektedir.

Süryanilerin ekonomik faaliyetlerindeki oluşan değişimi şu gelişmelere bakarak daha iyi kavramamız bize yardımcı olmaktadır (Bilge, 1996: 89– 95):

- Süryanilerin İstanbul'a olan ilk göçlerinde gettolarla birlikte beraber yaşama eğilimi 1970'li yılların ortalarına kadar belirgin olması kentsel ekonomi üzerine kurulan bireysel ilişkilerin kaçınılmaz olarak bozması,
- Süryanilerin kozmopolit kent olan İstanbul'da sınıfsal kökenlerine uygun olarak rafine bir şekilde yapılanarak yaşamlarını sürdürmesi,
- Ekonomik ilişkilerin yeni dünyasında birey olarak Süryanilerin kendi alt yapılarına uygun sınıfsal konumlarını kısa sürede kazanması ve benimsemesi,
- Memleketinde köylülük ile geçimini sağlayan, yeni dünyasında büyük olasılıkla işçi olanın sınıfına uygun işçi semtinde oturması,
- Memleketinde ticaretle uğraşanların İstanbul'da işlerini devam ettirmesi ve orta sınıfı oluşturması,
- Aynı zamanda büyük sermaye sahiplerinden bazılarının büyük yatırımlara ve işletmelere yönelmesi,
- Doğal olarak yeni ekonomik dünya düzeninde toplumsal ilişkilerin yeni bir yapıya kavuşması şeklinde gerçekleşmesi,
- Süryanilerin tarihsel süreçte meydan okumalar yaparak ticaretlerini Asurlulardan bugüne kadar ticaretle uğraşıp ticarete dair akılcı düzenlemeler ve kurallar getirmesi,
- Süryanilerin el hünerlerinin adları telkari adı verilen gümüş işlemeciliği ile bilinmesi ve altın işlemeciliği, demircilik, taş ustalığı, mimarlık, nalbantlık, semercilik, tarım, hayvancılık ve özellikle bağcılık gibi birçok alanda Süryani kültürünün izlerinin yer alması,
- Cumhuriyetle birlikte Mardin ve Hakkâri bölgelerinin gelişmesinde rol oynayan bazı ticaret bağlantılarının kopması (Rizaiye, Musul ve Halep ticaret bağlantıları)

ile tarım ve hayvancılığa dayalı hale gelmesinden kaynaklı bölgenin geri kalmış ve durağan bir yapı haline gelmesi,

- Daha sonrasında bu bölgeden komşu ülkeler arasında yapılan sınır kaçakçılığı bölgeler arasındaki geleneksel ilişkilerden ve Türkiye'nin büyük tüketim pazarlarına olan uzaklığı ve ulaşım imkanların zayıflığından kaynaklı olması, bölgeyi geri plana düşürse dahi ticaretin devam etmesi,
- Cumhuriyetle oluşan bu ekonomik yapı, Mardin bölgesinde az değişime uğrayarak devam etmesi,
- Bölge içinde oluşan birbirinden bağımsız küçük piyasaların kapitalizmin etkisiyle kırılması,
- Kırsal kesimin kendi içinde birbirini destekleyecek duruma gelerek üretimi geçim için yapması,
- Mardin'deki kuyumcu ustaların çoğunun Süryani oluşu ustaların hem sipariş üzerinde hem de piyasa için üretim yaparak kendi üretim yerinde çalışması.

Diğer taraftan Yavuz Salim tarafından Nsibin dergisi yazısında Süryanilerin aktif olduğu ekonomik faaliyetlere ilişkin döneme ait şunları ifade etmiştir (Salim, 2003: 77):

> *"Midyat'ta tüm zanaatkarlık işlerinin Süryanilere ait olduğu görülmekte idi. Bez ve kilim dokumacılığı, altın ve gümüş işlemeciliği, taş işlemeciliği ve bina inşaatı, lağımcılık, el basması gelişmiş. Terzilik, kunduracılıkta da ünlüydüler. Kunduracı Ya'qub son birkaç yıla kadar kundura yapmaya devam etti. Diş hekimleri ve kırık çıkık uzmanları da vardı. Süryani kadınlarının patıska üzerine işlediği çok renkli çiçek nakışları da çok ünlüydü".*

Geçmiş medeniyetlerin ve geçmiş çağların yaşayan fiziksel kalıntıları olarak tanımlanan tarihsel kaynaklar, bulunduğu ilin turizminde önemli ekonomik getiri sağlayabilecek yoğunlukta ve nitelikte olduğuna işaret edilmektedir (Günal, 2006: 95).
Bu bakımdan Süryanilerin ekonomik faaliyetleri kapsamında devam ettiği, Süryanilerin yüzyıllardır yaşattığı sanat olan telkari, İris (2003) tarafından eserinde şu şekilde açıklanmıştır (İris, 2003: 197):

> ***"****Süryanilerin yüzyıllardır yaşattığı önemli sanatlardan birisi de telkariciliktir. Süryani telkari ustaları bu alandaki maharetlerini yaptıkları eserlere yansıtmış ve birbirinden kıymetli parçalar üretmişlerdir. Telkarinin sözcük anlamı, tel ile yapılan sanattır. Ancak bu tanım, tel ile yapılan her sanatsal çalışmanın telkari olduğu anlamına gelmez. Telkariden yapılan isler sayılamayacak kadar çeşitlidirler. Sigara ağızlıklarından, tütün kutusundan, fincan zarflarından tutun da çeşitli tepsiler, kemerler, tepelikler, aynalar hep telkari tekniği ile yapılmışlardır. Bu*

sanatın kaynağının Mezopotamya olduğu sanılmaktadır. Buradan Uzak Doğuya, bir başka koldan ise Anadolu'ya ve Anadolu üzerinden de Avrupa'ya yayıldığı bilinmektedir. Yurdumuzda ise en önemli telkari merkezi Süryanilerin eskiden çokça yaşadığı Mardin'in Midyat ilçesi olmuştur. Midyat telkari işleri son derece zarif ve kıymetlidir. Bugün bu sanatı yaşatmaya çalışan az sayıda Süryani telkari ustası kalmıştır. Süryani ustaların yaptıkları parçaların değerleri bugün bile yörede anlatıla gelmektedir".

Toplumların yaşam biçimleri hakkında bilgi edinmemizi sağlayan farklı kaynaklardan olan yazılı metinlerin dışında toplumun yaşayış şekline göre oluşan çizimleri ve resimleri içeren sanat eserleri gerçeğini göz ardı etmememiz gerekmektedir (Koyuncu Okca, 2016: 2). Yazının bulunmasından itibaren başlayan dönemlerle birlikte baskı tekniklerin gelişmesi toplumların kültürlerini aktarmalarında önemli rol oynayarak toplumların kendilerine ait özgün eserlerin oluşturmasında da tarihte önemli bir yerde durmaktadır (Demir, 2011: 74). Dolayısıyla özelikle Mardin Süryanileri arasında yaygın olan yazmacılık sanatı Hıristiyan dinine ait motif ve ikonları barındırmasının yanında bu sanatın son temsilcisi olan Mıksiye Nasra Şimmes Hindi'nin 27 Nisan 2016 tarihinde 100 yaşında vefat etmesiyle geleneğin devamlılığı açısından yazmacılık sanatı ağır hasar almıştır (Uygur vd., 2017: 224-227). Bu gelişmelerin yanında basmacılık sanatını İris (2003) eserinde şu şekilde ifade etmiştir:

"*Süryaniler eskiden süsleme amacı ile elbiselerinin yapımında, masa ve yatak kılıflarında, duvarların ve evlerin iç süslemelerinde bu gelenek ve sanatı oldukça yaygın bir şekilde kullanırlardı. Günümüzde basmacılık ile yatak, nevresim ve oda takımı, vitrin, yakalar, yazmalar, perde, bohça ve tablo gibi ürünlere şekil verilmektedir. Süryanice Hetmo adı verilen basmacılık bir kalıp sanatıdır. Basmacılık, daha önceden hazırlanmış kalıbın yüzünün boyaya batırılarak, kumaş veya şekil verilecek malzeme üzerine bastırılması ile birbirinden güzel simetrik ve tekrarlanan şekillerin elde edilmesi şeklinde özetlenebilir (İris, 2003: 200). Bu sanatın son temsilcisi olan (1994-2016) Nasra ÇİLLİ (Şimmeshindi) sanatı babasından öğrenmiş ve sanatını günümüze kadar bilinmesinde önemli katkıları olmuştur."*

Süryaniler sanatlarının yanında tarım ve bağcılığı da başarılı bir şekilde sürdürmektedir. Geniş bağlara sahip olan Süryaniler şarapçılıkta da profesyonel olarak üretime yönlenmişlerdir (Küçük, 2008: 43). İnançlarına bağlı bir toplum olan Süryanilerin kültüründe şarap, önemli bir yer tutmaktadır. Şarapçılık, eski Mezopotamya ve Anadolu kültürünün önemli öğelerinden biridir (Öz ve Dönmez, 2018: 225). Bunun yanında İris (2003) eserinde bağcılık ve şarapçılık hakkında şunları aktarmıştır (İris, 2003: 202):

"*Süryaniler birçok sanat alanında çok başarılı idiler. El sanatı işçiliği, taş oymacılığı, demircilik, kuyumculuk ve gümüşçülük yanında tarım ve bağcılıkta da başarılı idiler. Özellikle Midyat ve Adıyaman bölgelerinde geniş bağlara sahip idiler. Bağcılığa önem vermeleri şarapçılığın da doğmasına neden oldu. Yüzyıllarca evlerinde şarap ürettiler. Daha sonraları ise evdeki şarap üretimini profesyonelce yapmaya başladılar ve şarap fabrikaları kurdular. Bütün güneydoğudan toplanan üzümlerden şarap üretimi artık evdeki plastik kaplardan yerini cam*

şişelere bırakıyordu. Hatta 1989'da Ürgüp'te düzenlenen en iyi şarap yarışmasında birinciliği Cercis Yüksel alıyordu. Kendi adıyla çıkardığı Yüksel Şarapları 15 yıl bütün Türkiye'de tanınmıştı. Şu anda ise özelikle Mardin ve Midyat'ta sadece misafirlere yönelik ev şarabı yapılmaktadır."

Çalışma kapsamında Süryanilerin ekonomik faaliyetlerinde önem arz eden iktisadi faaliyetlere ilişkin katılımcıların bazılarından aktarıldığı şekilde Mardin Süryanilerinin ekonomik faaliyetleri şunlardır:

- **Ticaret:** Tarih boyunca Süryaniler, ticarette de aktif rol oynamışlardır. Orta çağda özellikle ipek yolu üzerindeki ticarette önemli bir yere sahip olmuşlardır. Günümüzde de ticaret ve işletmecilik Süryani toplumu içinde yaygın meslekler arasında yer almaktadır.
- **El Sanatları ve Zanaatkarlık:** Süryaniler, marangozluk, demircilik, dokumacılık, terzilik, kuyumculuk gibi el sanatlarının yanında zanaatkarlık alanlarında da uzmanlaşmışlardır. Bu tür meslekler, kültürel mirasın bir parçası olarak dünyanın farklı bölgelerinde Süryani toplumu tarafından hala sürdürülmektedir.
- **Tarım ve Bağcılık (Şarapçılık):** Süryaniler, tarih boyunca tarım ve özellikle bağcılıkla yakından ilişkili olmuşlardır. Bağcılığa bağlı olarak özellikle şarap yapımında uzmanlaşmışlardır ve bu geleneği sürdüren birçok Süryani ailesi bulunmaktadır. Zeytin yetiştiriciliği ve zeytinyağı üretimi de önemli bir yer tutmaktadır.
- **Dinî Hizmetler**: Süryani toplumu, Hristiyanlıkla derin bir bağa sahiptir ve bu nedenle dinî hizmetler ve kilise yönetimi, önemli bir meslek dalı olarak kalmıştır. Rahiplik, kilise yönetimi ve dini eğitim, bu toplumun önemli bir parçasıdır.
- **Eğitim ve Akademi:** Eğitim ve öğretim de Süryani toplumu için önemli bir alan olmuştur. Tarih boyunca, Süryaniler bilim, felsefe ve teoloji alanlarında önemli katkılarda bulunmuşlardır ve bu geleneği sürdüren akademisyenler ve eğitimciler bulunmaktadır.
- **Gastronomi**: Süryani mutfağı, zengin ve çeşitlidir. Geleneksel yemeklerin hazırlanması ve sunumu, Süryani kültürünün önemli bir parçasıdır ve bazı Süryaniler bu alanda uzmanlaşmıştır.
- Mardin ve çevresinde yaşayan Süryanilerin ekonomik faaliyetleri, tarihsel süreç içerisinde çeşitli dönüşümler geçirmiş, ancak bazı geleneksel unsurlarını

korumuştur. Bu bölgede Süryani toplumunun ekonomik yaşamı genellikle tarım, zanaatkarlık, ticaret ve son yıllarda turizm gibi alanlarda yoğunlaşmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM MARDİN SÜRYANİLERİN EKONOMİK FAALİYETLERİ: MARDİN SÜRYANİLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ANALİZ

Nitel araştırmalar, sosyal bilimlerde temel araştırma türlerinden biri olarak göze çarpmaktadır. Bu bakımdan nitel araştırma; gözlem, görüşme, odak grup görüşmesi, doküman analizi vb. nitel veri toplama teknikleri kullanılarak sayısal olmayan verilerin

toplandığı, nitel veri analizi tekniklerinden içerik analizi kullanılarak verilerin analiz edildiği ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde araştırmacı tarafından ortaya konmasına yönelik bir sürecin izlendiği bir araştırma türü olarak ifade edilmektedir (Sığrı, 2023: 471).

Bilimsel araştırma süreçleriyle benzer nitel araştırma süreçleri de aşağıda belirtilen adımları içermektedir (Sığrı, 2021: 74 -75):

- Sorunsalın araştırma probleminin belirlenmesi,
- Araştırmacının rolünün belirlenmesi,
- Kavramsal çerçeve oluşturulması-literatür incelemesi-kurumsal altyapının ortaya çıkması,
- Araştırma sorusunun/sorularının belirlenmesi,
- Evren ve örneklemin belirlenmesi,
- Veri toplama araç ve yöntemlerinin belirlenmesi ve geliştirilmesi,
- Veri toplanması,
- Verilerin analizi ve bulgularının ortaya konması,
- Bulguların yorumlanması, sonuçlarının ortaya konması ve diğer çalışmaların sonuçlarıyla karşılaştırma yapılması.

Araştırmanın alanı Mardin Süryanilerinden oluşmaktadır. Bu alanın seçiminde bölgeyi tanıma, yoğun olarak Süryanilerin burada yaşaması araştırmanının sınırları kapsamındadır. Araştırmada verilerin analizinde nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu, analiz edilmek istenen konunun katılımcılara yol gösterici ve aynı tür bilgilerin elde edilmesi amacıyla öncesinden hazırlanan soruların oluşturduğu form olarak bilinir (Büyüköztürk vd., 2018; Doğanay vd., 2012: 145; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Görüşme formunda, göçlerin ekonomik faaliyetlere etkisine, Süryani kültürü ile ekonomik faaliyetler arasındaki bağa ve dini inançlar ve iktisadi faaliyetler arasındaki ilişkinin boyutuna dair sorulara yer verilmiştir.

Son çalışmalara bakıldığında sosyal bilim yazınında nitel araştırma yöntemine dayalı araştırmaların sayısında artışlar görülmektedir (Baltacı, 2019; Çelebi, 2021; Kümbetoğlu, 2008; Sığrı, 2021; Tunçalp, 2021; Polat, 2022; Kılıç, 2022; Çelik vd., 2020;

Ertugay, 2019; Güneş ve Erdem, 2022; Pathak vd., 2013; Neuman: 2012). Olay ve olguların detaylıca analizinde sıkça kullanılan araştırmacı ve betimsel araştırmalarda nitel araştırmaya sıklıkla başvurulmaktadır (Yıldırım ve Şimşek: 2013). Araştırmada verilerin elde edilmesinde nitel araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Bu görüşme yönteminde bireyin bilgilerinin, duygularının ve görüşlerinin ortaya çıkarılma yöntemi olarak karşımıza çıkar (Bal, 2014). Bu görüşmelerden elde edilen verilerin ışığında çalışmada, Kümbetoğlu'nun (2008) betimsel analiz kavramında belirtilen; betimsel analizde dile getirilen görüşmelerin özgün biçimlerinin korunarak, görüşmecilerin ifade ettiklerinden doğrudan alıntı yaparak, görüşme çözümlerindeki dile ve diyaloglara dayanarak tanımlayıcı analiz yapılmıştır (Kümbetoğlu, 2008: 154).

Yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen veriler, MAXQDA 24 programı ile içerik analizi yapılmıştır. MAXQDA analiz programı araştırmacının elde ettiği verileri nitel analizinde sistematik değerlendirmesine ve yorumlanmasına yardımcı olan bir bilgisayar yazılım programı olarak kullanılan güçlü bir araçtır (Creswell, 2015: 203). Elde edilen verilerin derinlemesine analiz edilerek ortaya çıkan analiz türü içerik analiz olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 223). Bu bakımdan analiz öncesi katılımcıların aktardıkları cevaplar kodlanarak devamında araştırmanın tekniğine uygun tema ve alt tema belirlenmiştir. Bu tema ve alt temalardan elde edilen verilere ilişkin kod matrisi ve kodlar ilişkisi tarayıcısına başvurularak veriler yorumlanmıştır.

Çalışma sürecinde betimsel analizin yanında içerik analizi de kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda içerik analizinde veriler dört aşamada analiz edilmektedir. Bunlar (Sığrı, 2021: 276; Yıldırım ve Şimşek, 2011: 227-242): **i)** Verilere uygun kodlamanın yapılması, **ii)** Kodlamaya uygun temaların elde edilmesi, **iii)** Tema ve kodların düzenlenmesi, tanımlanması ve organize edilmesi,

iv) Verilerin, kodlar ve temalar ışığında incelenmesi,

v) İçeriklerin tema ve kodlanması sonucunda elde edilen bulguların yorumlanması şeklinde olmaktadır.

Nitel veri analizlerinde araştırmacıya üç yol tavsiye edilmektedir. Bunların ilki, elde edilen verinin aslını bozmadan özüne sadık kalınarak ve gerekmesi durumunda araştırmaya dahil olanların ifadelerinden doğrudan alıntılanarak betimsel yaklaşımla verilerin okuyucuya aktarılmasıdır. İkincisi ise, ilk yaklaşımda ele alınan betimsel

yaklaşımdaki temalar arasında sistematik ilişki kurularak okuyucuya yardımcı ek analiz fırsatı sunmaktır. Üçüncü yol olarak, önceki yaklaşımları referans alarak, veri analiz sürecine kendi yorumlarını da katarak analiz yapmaktır. Doğal olarak analiz sürecinde araştırmacının kendi yorumları da veri analizinde önemli rol oynamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 221-222).

Çalışmanın amacı etrafında şekillenen şu temalara yoğunlaşılmıştır:

- Göçün nedenlerinin ana temasına ilişkin Süryanilerin görüşlerinin dağılımına ilişkin kodlama modelinin yorumlanması,
- Kültürel bağ ana temasına ilişkin Süryanilerin görüşlerinin dağılımına ilişkin kodlama modelinin yorumlanması,
- Süryani mesleklerinin ana temasına ilişkin Süryanilerin görüşlerinin dağılımına ilişkin kodlama modelinin yorumlanması.

Bu araştırma temaları ve literatüre dayalı görüşmeleri zenginleştirici alt temalar hazırlanarak oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme içerikleri kültürel iktisat bağlamında dini inançlar ve iktisadi faaliyetler ilişkisi, ekonomik faaliyetlerin Süryani kültürü ile olan bağlantısı, göçlerin ekonomik faaliyetlere etkisi gibi başlıklardan yola çıkılarak analiz yapılmıştır.

Araştırma kapsamında, derinlemesine görüşmeler 5 Mayıs 2023 ile 13 Haziran 2024 tarihlerinde Mardin İlindeki seçilmiş Süryani esnaf ve halkının yer aldığı kuyumcu, gümüşçü, akademisyen, din görevlisi olmakla birlikte Mardin İlinin ekonomik paydaşlarından olan Dicle Kalkınma Ajansı bünyesindeki Araştırma ve Planlama Birimi, Mardin Esnaf ve Sanatkârlar Odası Birliği ve Mardin Esnaf ve Sanatkâr Kredi ve Kefalet Kooperatifi ile toplam 15 (on beş) kişi ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler öncesinde katılımcılara araştırma kapsamı açıklanmış ve konu hakkında düşüncelerine ve görüşlerine ihtiyaç olunduğu aktarılmıştır. Bu görüşmeler karşılıklı soru-cevap şeklinde kayıt altına alınmış ve gerektiğinde telefonla iletişim de sağlanarak sorularımıza cevap alınmıştır. Araştırma sahasında yapılan görüşmeler 30 ile 65 dakika arasında değişebilen sürelerde yapılmıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerin kişisel bilgilerinin paylaşılmayacağı aktarılmış ve içeriği not alınarak daha sonra Word formatında deşifre edilerek analiz programına kodlanmaya hazır hale getirilmiştir.

Tablo 4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Yaş	Cinsiyet	Eğitim	Faaliyet Alanı	Tecrübe	Katılımcı Numarası
50	Erkek	Lisans	Basmacılık	25	K9
53	Erkek	İlkokul	Gümüşcülük	47	K4
45	Erkek	Lise	Gümüşcülük	30	K3
42	Erkek	Doktora	Tarım-Turizm	20	K6
48	Erkek	Lise	Gümüşcülük	38	K7
42	Erkek	Lise	Kuyumculuk	22	K5
45	Erkek	Lise	Gümüşcülük	20	K8
41	Erkek	Doktora	Akademisyen	20	K11
66	Erkek	Lisans	Din Görevlisi	51	K10
35	Erkek	Lisans	Gümüşcülük	23	K2
41	Erkek	Lisans	Gümüşcülük	35	K1
54	Erkek	Lisans	Meslek Kuruluşu	35	K12
57	Erkek	Lise	Meslek Kuruluşu	31	K13
42	Erkek	Lisans	Kalkınma Ajansı	16	K14
40	Erkek	Doktora	Kalkınma Ajansı	14	K15

Çalışma kapsamında görüşüne ve bilgisine başvurulan katılımcıların demografik bilgileri Tablo 4.1.' de yer almaktadır. Çalışma sırasında görüşülen kişilerin yaş aralığı 35- 57 yaş aralığında olmuştur. Bu bakımdan Süryanilerin mesleklerini çok erken yaşta kültürel bağları gereği öğrenmeye başladıkları ve ilerleyen yaşlarına rağmen mesleklerini devam ettirdikleri görülmektedir. Diğer taraftan meslek kuruluşları ve kalkınma ajansı yetkililerinden Süryanilerin ekonomik yardıma nasıl, ne şekilde başvurdukları ile ilgili sorulara dair bilgiler istenmiştir.

Bu bilgiler bilgi edinme hakkı çerçevesinde dilekçe ile istenilmiş ve kalkınma ajansı yetkililerinden e-mail yoluyla cevap alınmıştır. Diğer taraftan meslek kuruluşlarından

olan Mardin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği (MESOB) ve Mardin Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifi ile yüz yüze görüşmeler geçekleştirilerek Süryanilerin krediye erişim noktasında yetkililerden bilgiler sağlanmıştır. Bunun yanında Mardin İlinde bulunan Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA) bünyesindeki araştırma ve planlanma birimi ile Süryanilerin hibe, teşvik vb. programlardan ne kadar yararlandığı hususunda bilgiler alınmıştır.

4.1. Göçün Nedenlerinin Ana Temasına İlişkin Süryanilerin Görüşlerinin Dağılımının Kodlama Modelinin İncelenmesi

Bu bölümde Süryanilerin ekonomik faaliyetlerinin sürdürülebilirliği üzerinde göçün ne kadar etkili olduğu üzerinde durulmuştur. Bu bakımdan Süryanileri göçe sürükleyen nedenlerin ne olduğu hususu yapılan görüşmelerde kayıt altına alınarak elde edilen veriler MAXQDA 24 nitel veri analiz programı ile kodlanarak analiz edilmiştir.

Göçün ekonomik faaliyetler üzerinde hem iyimser hem de kötümser yaklaşımlar mevcuttur. Göçün iyimser yaklaşımlarının etkilerine işçi dövizleri, diaspora ve beyin kazanımı gösterilir. Diğer taraftan kötümser yaklaşım olarak, ekonomik daralma ve genişleme, ekonomik-politik durumlara göre etkilenir. Bu bakımdan göç alan ve göç veren ülkelerde göçün ekonomik faaliyetleri destekleyici durumlara olumlu katkıda bulunması iyimser yaklaşım iken, ekonomik faaliyetleri desteklememesinden kaynaklı olumsuz etkilemesi kötümser yaklaşım olarak karşımıza çıkar (Aktaş, 2014: 46).

Ergün ve Polat (2022) göçün ekonomik faaliyetleri etkilemesi bakımından şunları aktarmıştır (Ergun ve Polat, 2022: 121-122):

- Gelişmiş ülkelerde göçün çekici etkisi görünür iken gelişmekte olan ülkelerde ise göçün itici etkisinden dolayı göç veren konumda bulunur.
- Türkiye'de iç göçün temelinde bölgelerarası farklılıklar yatar.
- Göç veren bölgelere yeni istihdam olanaklarının sağlanması gerekir.
- İç göçün nedenlerinden biri işsizlik sorunudur.
- Göçün kadın emeği üzerindeki belirgin bir etkiye sahip olması kadınların işgücüne katılım ve işgücü piyasasına girişine kolaylık sağlanması önemlidir.

Tablo 4.2. Göçün Nedenlerinin Ana Temasına İlişkin Katılımcıların Görüşlerinin Dağılımının Kod-Alt Kod Bölümler Modeli

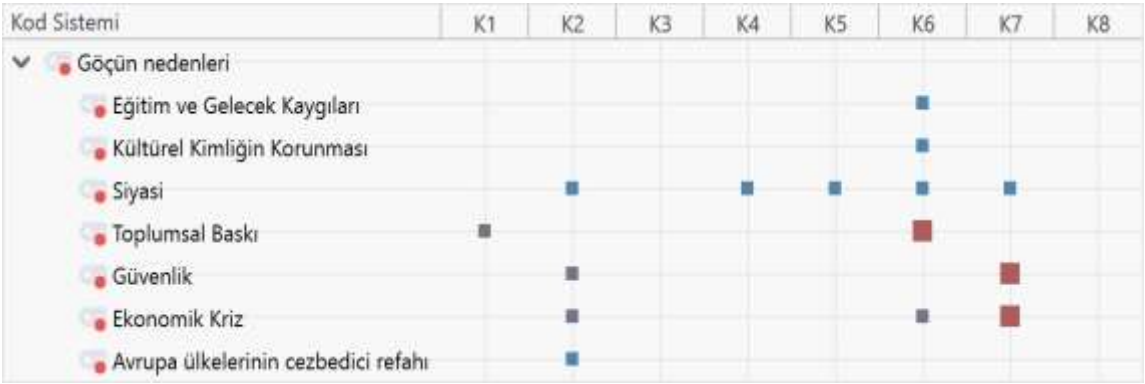

Tablo 4.2'de belirtilen göçün nedenlerinin ana temasına ilişkin katılımcıların görüşlerinden elde edilen verilere ilişkin kod ve alt kod bölümleri gösterilmiştir. Bu bakımdan katılımcılar göçün nedenleri olarak şunları belirtmiştir: i) Eğitim ve gelecek kaygıları, ii) Kültürel kimliğin korunması, iii) Siyasi, iv) Toplumsal baskı, v) Güvenlik, vi) Ekonomik kriz, vii) Avrupa ülkelerinin cezbedici refahı.

Tablo 4.3. Göçün Nedenlerine İlişkin Katılımcılardan Bazılarının Kod Matrisi

Tema	Kod		Katılımcı
Göçün Nedenleri	**Toplumsal Baskı**	*"Dini ayrımcılık ve baskı ."*	**K6**
		"Bireysel kararlar çeşitli kişisel, ailevi ve toplumsal faktörlerin birleşimiyle şekillenir."	**K2**
		"Başka bir ırk ya da dine mensup insanlara yönelik yaptığımız ürün çalışmalarımızda herhangi bir haram ve yasak olmadığı için kendi inancımızda özgürce hareket edebiliyoruz. Bundan dolayı sanatkâr ve sanat var. İnançlarımız çerçevesinde hareket ettiğimiz için özgürüz".	**K4**
	Ekonomik Kriz; Güvenlik	*"İçinde bulunan şartlara ve zamana bağlı olarak bazen ekonomik bazen de kendini güvende ve rahat hissetmek olmuştur. Daha farklı etkenlerde ortaya çıkabiliyor. Ama genel olarak sıralamak gerekirse; ekonomik ve güvenlik ilk sıraları almaktadır".*	**K7**

Katılımcılara "Sizce insanları göçe sürükleyen nedenler neler olabilir?" sorusuna verdikleri cevaplara ilişkin katılımcıların aktardığı ifadeler kodlanarak, Tablo 4.3'de göçün nedenlerine ilişkin katılımcılardan bazılarının kod matrisi olarak belirtilmiştir. Bu

bakımdan göçün nedenlerinden "toplumsal baskı, güvenlik ve ekonomik kriz" faktörleri katılımcılar arasında yoğun olarak aktarılmıştır.

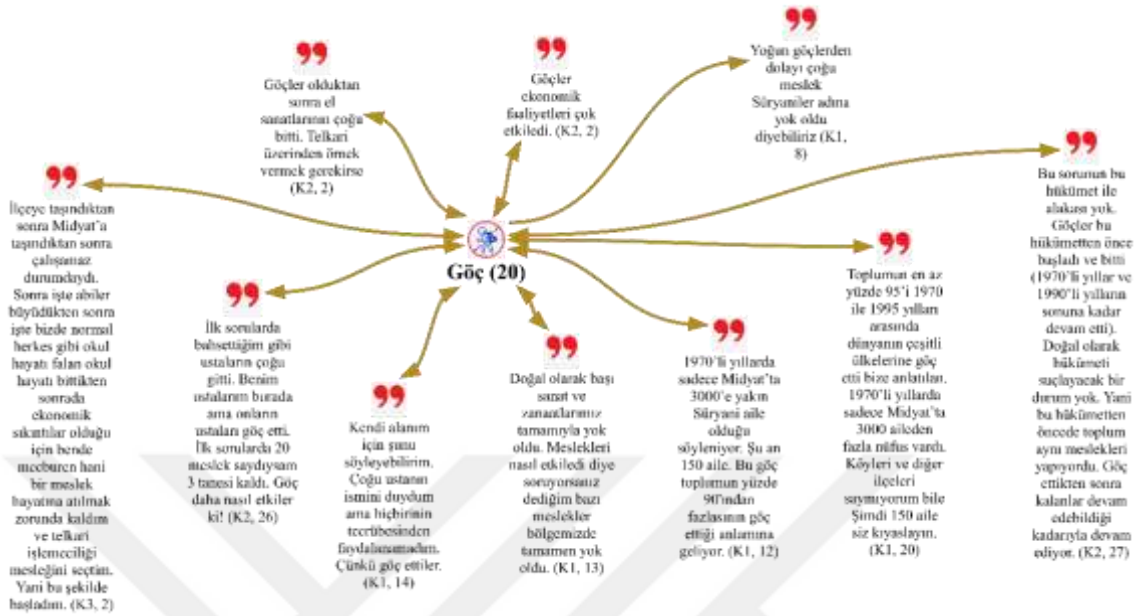

Şekil 4.1. Göç Alt Temasına Ait Seçilmiş Kodlu Bölümler

Şekil 4.1'de katılımcıların aktardığı göç ile alakalı seçilmiş kodlu bölümler gösterilmiştir. Aktarılan ifadelere bakıldığında, göçlerin ekonomik faaliyetleri nasıl etkilediği sorusuna verilen cevaplar "eski ustaların tecrübelerinden yararlanamama ve göç etmeleri ekonomik faaliyetlerde azalmaya yol açtığı" şeklinde ifadelerin yer aldığı görülmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde Güneydoğu bölgesinde yaşanılan olumsuz gelişmeler hem Türkiye genelindeki Süryani sayısını hem de Mardin ilindeki önemli derecedeki Süryani sayısının düşmesinde etkili olmuştur. Bu gelişmeyi ortaya çıkaran ana etken olarak göçler karşımıza çıkmıştır. Bu göçleri doğuran ve arka planındaki etkenler şunlardır (Günal, 2006: 81-82):

- Süryanilerin göç etmesinde temel sebep olarak bölgesel ekonomik zayıflama ve güvenlik sorunu,
- İstanbul gibi şehirlere 1950'li yıllarda başlayan ilk göçün sebebi olarak ekonomik kaynaklı olarak olması,

- Batılı şehirlere göç edenlerin sadece ekonomik olarak zayıf edenlerin yanı sıra nitelikli meslek sahipleri ve farklı faaliyet alanlarında zengin esnafın olması,
- İstanbul'daki Süryani nüfusunun orta ve yüksek kesiminin refah seviyesinin yüksek olması özellikle İstanbul Kapalıçarşı'daki bir kısım esnafın Mardin'den göç eden Süryaniler olarak kanıtlaması,
- Zengin Süryanilerin İstanbul gibi şehirlere göç etmesine karşın, orta ve dar gelirli Süryanilerin daha çok Avrupa ülkelerine göç etmesi,
- Yabancı ülkelerdeki işgücünü 1960'ların sonlarından itibaren göç eden Türklerin arasında Süryanilerin de yer alması,
- Bu Süryani işgücünün rahat kabul görülmesinde Hıristiyan olması kolaylık sağlaması şeklinde ifade edilmiştir.

4.2. Kültürel Bağın Ana Temasına İlişkin Süryanilerin Görüşlerinin Dağılımının Kodlama Modelinin İncelenmesi

Bu bölümde Süryanilerin meslekleri ile kültürel bağları arasında nasıl ilişki olduğu üzerinde durulmuştur. Bu bakımdan Süryanilerin kültürel bağlarının mesleklerini etkilemesi konusunda yapılan görüşmeler kayıt altına alınarak elde edilen verilen MAXQDA 24 nitel veri analiz programı ile kodlanarak analiz edilmiştir.

Ortadoğu'nun en eski halklarından olan Süryaniler, halk olmayı kültürel değerlerini ve konuştuğu dili Mezopotamya coğrafyasında yaratmış ve geliştirmiştir. Süryaniler, bu coğrafyaya başka bölgelerden göç yoluyla vs. gelmemiş tamamen yerli bir halktır. Süryaniler eski Mezopotamya halklarının, yani köklü bir kültürün mirasçılarıdır. Günümüzde dünyanın değişik bölgelerinde dağınık bir şekilde yaşamaktadırlar (Everi, 2023: 25).

Sosyal, siyasal ve tarihsel gelişim kimliği oluşturan başlıca unsurlardır. İnsanlık tarihi boyunca toplumlar kendi kimliklerini tanımlarken, yaşamını sürdürdüğü coğrafya ve bu coğrafyanın siyasi kültürel alt yapısını oluşturan etmenleri, diğer taraftan da yaşadıkları coğrafyada siyasi kültürel farklılıkları barındıran topluluklarla nasıl bir ilişki içerisinde hareket ettiklerini göz önünde bulundurarak bir tanımlama yapmaktadırlar

(Korkunç, 2017: 32). Bu gelişmelerin yanında Süryanilerin tarihsel süreç içerisinde kendini tanımlama ve kültürel bağlarını devam ettirmesi bakımından Ömer M. Koç, "Sebastien de Courtois: Süryaniler" kitabının önsözünde şu ifadeleri aktarmıştır (Courtois, 2021: 9).

> *"Çağlar boyunca eski uygarlıklara ev sahipliği yapmış, pek çok inanışın ve üç semavi dinin kök saldığı, adeta bir kültür mozaiği oluşturan Anadolu'nun şüphesiz en renkli ve haklarında en az bilgiye sahip olduğumuz parçası olan Süryanilerdir. Son otuz yıl boyunca siyasi ve insani nedenlerle yurtdışına büyük ölçüde göç vermiş bir cemaat, bir başka deyişle Hz. İsa'nın kayıp halkı Aramiler olarak da bilinmektedir. İnsanların birbirini anlamaya her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyduğu günlerde Süryanileri kültürel çeşitliliğin zenginliği olarak kavrama ve anlama açısından önem kazanmaktadır".*

Bir toplumun duygularını, sanatsal bakışlarını ortaya koyan toplumun inanç sistemine bağlı kültürel ve dini özelliklerini taşıyan el sanatları, toplumun kültürünü ve mesleki faaliyetlerini devam ettirmesinde kültürel bağ ile arasında geleneksel bir özellik oluşturmaktadır (Okyay, 2008: 9; Serçek ve Akyüz, 2021: 21). Bunların yanında bir toplumun asıl zenginliğinin göstergesi olarak kültürel zenginlik gösterilebilmektedir. Göçlerin etkisi ve teknolojinin gelişmesi ile el sanatlarının etkisinin azalması ve kültürel çeşitliliğin tükenmeye yüz tutması nedeni ile Süryanilerin kültürlerini yansıttığı Süryani Basmacılığı da olumsuz yönde etkilenmiştir. Devamında ise Süryani Basmacılığının gelişmesinde ve tanınmasında önemli rol oynayan Nasra Şimmeshindi'nin 2016 yılında hayatını kaybetmesiyle Süryani basmacılığını belgelemek önem arz etmektedir (Korkunç, 2017: 163-164).

Tablo 4.4. Kültürel Bağın Ana Temasına İlişkin Katılımcıların Görüşlerinin Dağılımının Kod-Alt Kod Bölümler Modeli

Tablo 4.4.'de Süryanilerin meslekleriyle kültürel bağ arasındaki ana temasına ilişkin katılımcıların görüşlerinden elde edilen veriler kod ve alt kod bölümler şeklinde oluşturulmuştur. Dolayısıyla katılımcılardan elde edilen veriler ışığında Süryanilerin meslekleri ile kültürel bağ arasında şu kodlara ağırlık verilmiştir: i) Dini inanç, ii) Meslek, iii) Özgünlük. Katılımcıların aktardığı ifadelere baktığımızda dini inanç, meslek ve

özgünlük kodları Süryanilerin mesleklerinin kültürel bağları arasında güçlü ilişki olduğu gün yüzüne çıkmaktadır. Ayrıca Tablo 4.5.' de kültürel bağ temasına ilişkin katılımcılardan bazılarının kod matrisi gösterilerek aktardıkları ifadeler gösterilmiştir.

Tablo 4.5. Kültürel Bağın Ana Temasına İlişkin Katılımcılardan Bazılarının Kod Matrisi

Tema	Kod		Katılımcı
Kültürel Bağ	Dini İnanç	*"Mardin'de hangi ustaya giderseniz size ustasının ya bir Süryani ya da Ermeni olduğunu söyler. Bu da Süryani kültürü ile meslekler arasındaki bağlantıları gösterir ."*	*K1*
		"Dinî Hizmetler: Süryani toplumu, Hristiyanlıkla derin bir bağa sahiptir ve bu nedenle dinî hizmetler ve kilise yönetimi, önemli bir meslek dalı olarak kalmıştır. Rahiplik, kilise yönetimi ve dini eğitim, bu toplumun önemli bir parçasıdır ."	*K6*
		"Başka bir ırk ya da dine mensup insanlara yönelik yaptığımız ürün çalışmalarımızda herhangi bir haram ve yasak olmadığı için kendi inancımızda özgürce hareket edebiliyoruz. Bundan dolayı sanatkâr ve sanat var. İnançlarımız çerçevesinde hareket ettiğimiz için özgürüz".	*K4*
	Meslek	*"Tabi ki var. Süryani toplumu genelde el sanatları ile bilinir. Taş ustalığı, ahşap oymacılığı, sobacılık, kalaycılık, terzilik, kilim ve dokumacılık, çömlekçilik, marangozluk, semercilik, altın ve gümüş işçiliği (telkari işçiliği, gibi birçok zanaat ile tanınan bir toplumduk. Yoğun göçlerden dolayı çoğu meslek Süryaniler adına yok oldu diyebiliriz. Mardin'de hangi ustaya giderseniz size ustasının ya bir Süryani ya da Ermeni olduğunu söyler. Bu da Süryani kültürü ile meslekler arasındaki bağlantıları gösterir. Doğal olarak telkari işçiliği de atalarımızdan kalan bir zanaat ve bunu bir şekilde gelecek neslimize aktarmamız gerekiyor ."*	*K2*
	Özgünlük	*"Kendine has özellikleri aşırı çalışkan olmaları, dürüst olmaları işlerini düzgün yapmaları. Ondan sonra sözlerinde durmaları. Güvenilir olmaları başka sayacağım birkaç şeyden biri".* *"Süryani kültürü genelde hani tamamı ile iç içe yaşanılan kültür olduğu için. Hem yaptığımız işin motiflerini ondan sonra ahlakına vs. o tarzın sahip olduğumuz için. Yani genelde kültür, iş, sanat hepsi bir arada gitmektedir".*	*K7*
		"Süryaniler, tarih boyunca ve özellikle Ortadoğu'da, kendilerine has ekonomik faaliyetler ve iş yapış şekilleriyle diğer bölge insanlarından ayrılmışlardır. Bu farklılaşmanın temelinde, Süryani kültürünün ve toplumunun benzersiz özellikleri yatar. Süryanileri ekonomik faaliyetler bakımından diğer bölge insanlarından ayıran bazı özellikler şunlardır: Ticarette uzmanlaşma ve ağ kurma, çok dilli ve çok kültürlü etkileşim, geleneksel zanaatkarlık ve el sanatları, tarım ve bağcılık, dini ve kültürel değerler, girişimcilik ve yenilikçilik, küresel ve yerel pazarlara uyum".	*K6*

Katılımcılara “Sizce Süryani kültürü ile mesleğiniz arasında bağ var mı?” sorusuna verdikleri cevaplara ilişkin katılımcıların aktardığı ifadeler kodlanarak, Tablo 4.5’de kültürel bağ ana temasına ilişkin katılımcıların görüşlerinin bazıları kod matrisi olarak belirtilmiştir. Bu bakımdan kültürel bağ temasına ilişkin “dini inanç, özgünlük, meslek” faktörleri katılımcılar arasında yoğun olarak aktarılmıştır.

Bir bölgenin ya da şehrin turistler tarafından cazip görülebilmesi için o yörenin kendine has bir kültür yapısına sahip olması başlı başına bir neden olarak kabul edilebilmektedir. Mardin özelinde bakıldığı zaman yaygın bir biçimde ilgi gören ve turist çeken kültüre en iyi örnek Süryani kültürü olarak söylenebilir (Günal, 2006: 75). Kültür turizmine sağladığı katkılardan dolayı Süryanilerin tarihsel süreçteki rolleri ve yerleri, Süryanilerin kökenlerinin nereye ait olduğu, coğrafyada nasıl bir güce sahip oldukları, tarihi yapılarının anlatmak istedikleri ve yöre ekonomisine olan katkılarının neler olduğu gibi konulara detaylı bir biçimde değerlendirmek gerekir.

Mardin’deki yazmacılık sanatını ve mesleğini geleneksel biçimde icra eden son temsilci Mıksiye Nasra Şimmes Hindi çalışmalarında yazmalık kumaşların üzerine dinsel motifleri ve sembolleri işlerken diğer yandan da azizlerin mucizevi hayat hikayelerini bu yazmalara resmederek anlatı geleneğini bu şekilde sürdürmüştür. Ayrıca azizlerin mucizelerini ve yaşam kesitlerini kilise için boyadığı perdelere tasvir ederek inancı sanatla buluşturmuş böylelikle yazmalara maddi manevi bir değer kazandırmıştır. Hristiyanlıktaki kutsal ruhu simgeleyen güvercin motifinin yanında turizmin yoğun olduğu dönemlerde Mıksiye Nasra Şimmes Hindi kültürü pazarlama aracı olarak kullanmak için kuş, kandil, üzüm asması, Türk bayrağı gibi motifleri çalışmalarında sıkça kullanmıştır. İncil’den sahneler, Hz. İsa, son akşam yemeği, Hz. İsa’nın çarmıha geriliş sahnesi, Süryani metropolitleri, çeşitli kuş ve çiçek motifleri, melek tasvirleri, Meryem Ana için yapmış olduğu kompozisyonları oluşturan başlıca motifler önemli çalışmaları arasında yer almaktadır (Sipahioğlu ve Kavcı Özdemir 2012: 78; Uygur vd., 2017: 228).

Hıristiyanlığın ilk dönemlerine şahitlik eden coğrafya olan Tur Abdin bölgesinde yüzyıllar boyunca yaşamlarını sürdüren Süryani Ortodoks cemaati, Hıristiyanlığı ilk kabul eden topluluklar arasında yer almaktadır. Zaman içerisinde Süryani cemaatinin göç vb. nedenlerle nüfusunda azalma olmuş ve geriye kalanlar göç edenlerin gönderdiği yardımlarla sahip oldukları kültürel mirası korumaya çalışmaktadırlar. Süryaniler,

cemaatin bölgedeki bugün ve geçmişte var olan varlıklarına tanıklık ettiği için kiliselerine ve mimari yapıtlarına mümkün olduğu ölçüde zarar gelmemesine dikkat etmişlerdir (Keser, 2002: 134). Bu gelişmelerin yanında Mardin'in kent dokusunu oluşturan etmenlerin kendine has bazı özellikleri bulunmaktadır. Farklı etnisite ve dinî inancın oluşturdu demografik yapının yanında coğrafi şartların şekillendirdiği ve çok eskiye dayanan tarihi sayesinde tanıştığı birçok medeniyetten etkilenerek günümüzde farklı kültürlerin bir arada yaşadığı bir atmosfer bu dokuyu oluşturmuştur. Mardin'in kadim sakinlerinden olan Hristiyanların bugün bile var olan Hristiyan dinî mimarisi çok önemli bir örnektir (Kaplan, 2022: 9). Mardin mimarisinin zengin bir kültürel yapıya sahip olması yüzyıllar boyunca bir arada yaşamlarını sürdüren ve aktif olarak karşılıklı etkileşim içerisinde olan farklı etnik ve dinî grupların ortaklaşa meydana getirdiği yapılanmalara dayanmaktadır (Açıkyıldız, 2017: 9).

4.3. Süryani Mesleklerinin Ana Temasına İlişkin Katılımcıların Görüşlerinin Dağılımının Kodlama Modelinin İncelenmesi

Bu bölümde Süryanilerin mesleklerinin irdelenmesi üzerinde hangi hususların etkili olduğu üzerinde durulmuştur. Bu bakımdan yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen veriler MAXQDA 24 nitel veri analiz programı ile kodlanarak analiz edilmiştir.
Devamında Süryani mesleklerinin ana temasına ilişkin katılımcıların görüşlerinin dağılımına ilişkin kod-alt kod bölümler modeli incelenmiştir. Bu bakımdan katılımcıların görüşlerinden elde edilen veriler ışığında Süryani meslekler ana teması şu alt kodlarla kodlanmıştır;

- Nesil,
- Yıl,
- Faaliyet alanı,
- Güçlükler,
- Destekleyici yardım,
- Vergi muafiyeti,
- Ekonomik faaliyetlerde azalma,
- Ekonomik faaliyetlerde rahatlama,
- Ekonomik faaliyetlerde kısıtlama,
- Ekonomik faaliyetlere karşı gelme,
- Göç,

- 2000 yılı öncesi ve sonrası,
- Kural koyma,
- Ekonomik bakış, şeklinde görüşme içerikleri kodlanarak görüşme sonucunda elde edilen veriler analiz edilmiştir.

Tablo 4.6. Süryani Mesleklerinin Ana Temasına İlişkin Katılımcıların Görüşlerinin Dağılımının Kod-Alt Kod Bölümler Modeli

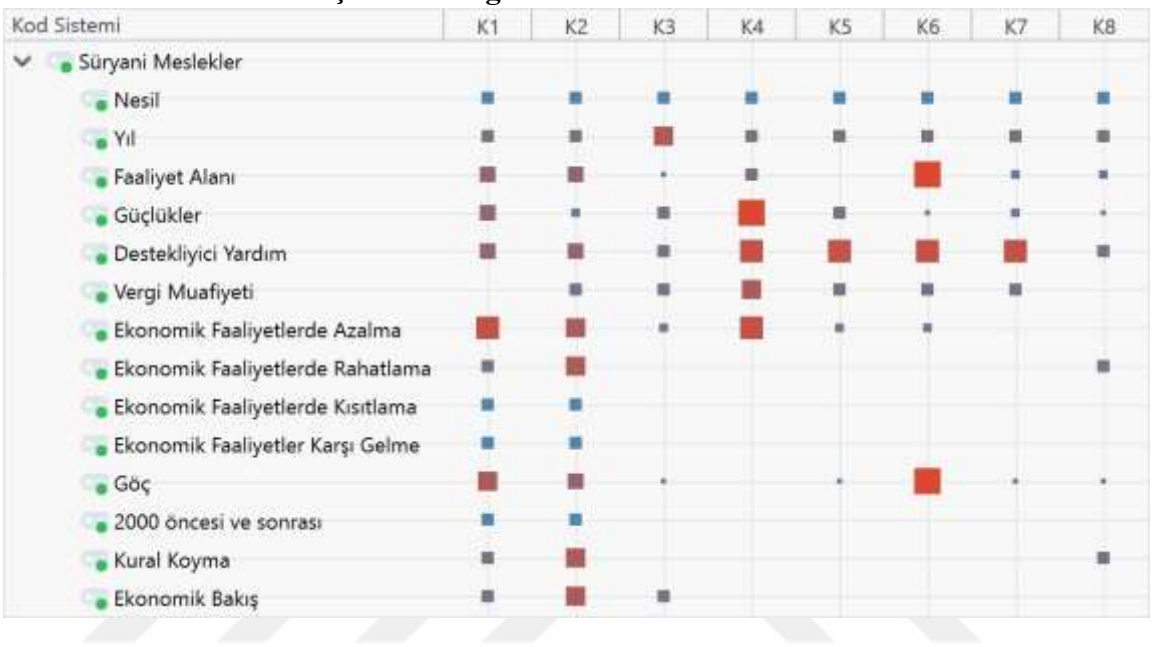

Tablo 4.6'da gösterilen Süryani mesleklerinin ana temasına ilişkin katılımcıların görüşlerin dağılımından elde edilen veriler ışığında ağırlıklı olarak şu kodlar etrafında yoğunluk olmaktadır. Bunlar:

- Faaliyet alanı, Güçlükler,
- Destekleyici yardım,
- Vergi muafiyeti,
- Ekonomik faaliyetlerde azalma,
- Göç olarak yoğun bir biçimde kodlandığı görülmektedir.

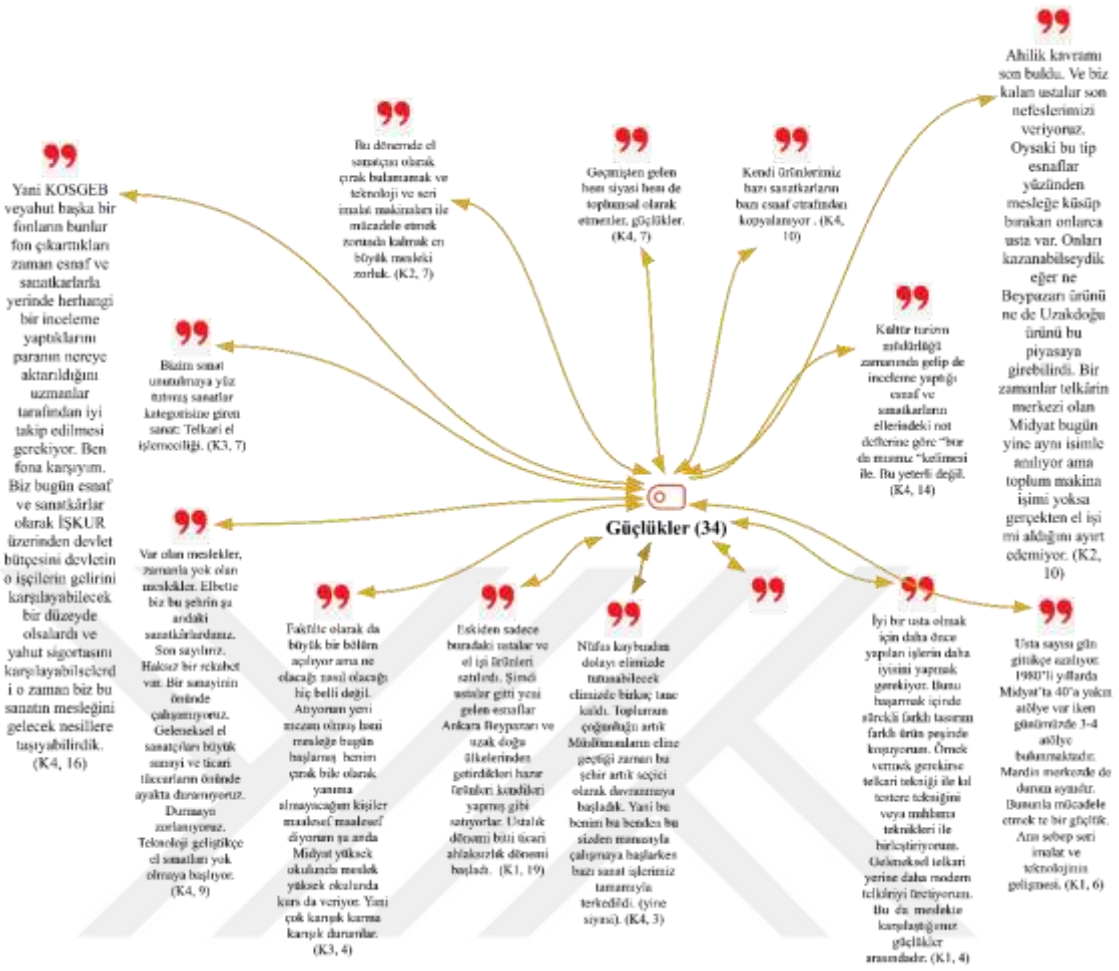

Şekil 4.1. Güçlükler Alt Temasına İlişkin Seçilmiş Kodlu Bölümler

Şekil 4.1'de gösterilen "güçlükler" alt temasına ait kodlu bölümlerde, Süryanilerin faaliyet gösterdiğiniz meslek gruplarında ne gibi güçlükler yaşıyorsunuz ve hangi güçlüklerle karşılaşıyorsunuz sorusuna verdikleri cevaplar kayıt altına alınıp elde edilen veriler MAXQDA 24 nitel veri analiz programında kodlanarak elde edilmiştir. Katılımcıların mesleklerinde yaşadığı ve karşılaştığı güçlüklerden bazıları şunlardır:

- *"Bu dönemde el sanatçısı olarak çırak bulamamak ve teknoloji ve seri imalat makinaları ile mücadele etmek zorunda kalmak en büyük mesleki zorluk (K2, 7)".*
- *"Kendi ürünlerimiz bazı sanatkarlar ve esnaflar tarafından kopyalanıyor (K4, 10)".*
- *"Ahilik kavramı son buldu. Ve biz kalan ustalar son nefeslerimizi veriyoruz. Oysaki bu tip esnaflar yüzünden mesleğe küsüp bırakan onlarca usta var. Onları*

kazanabilseydik eğer ne Beypazarı ürünü ne de Uzakdoğu ürünü bu piyasaya girebilirdi. Bir zamanlar telkâri merkezi olan Midyat bugün yine aynı isimle anılıyor ama toplum makina işi mi yoksa gerçekten el işi mi aldığını ayırt edemiyor (K2, 10)".

- *İyi bir usta olmak için daha önce yapılan işlerin daha iyisini yapmak gerekiyor. Bunu başarmak içinde sürekli farklı tasarım farklı ürün peşinde koşuyorum. Örnek vermek gerekirse telkari tekniği ile kıl testere tekniğini veya mıhlama teknikleri ile birleştiriyorum. Geleneksel telkari yerine daha modern telkâriyi üretiyorum. Bu da meslekte karşılaştığımız güçlükler arasındadır (K1, 4)".*
- *"Yani KOSGEB tarafından verilen desteklerin ya da çıkardıkları fonların esnaf ve sanatkarlarla yerinde herhangi bir inceleme yapıldıktan sonra paranın nereye aktarıldığının uzmanlar tarafından iyi takip edilmesi gerekiyor. Ben fona karşıyım. Biz bugün esnaf ve sanatkârlar olarak İŞKUR üzerinden devlet bütçesi ile devletin o işçilerin gelirini karşılayabilecek bir düzeyde olsalardı ya da sigortasını karşılayabilselerdi o zaman biz bu sanatın mesleğini gelecek nesillere taşıyabilirdik (K4, 16)".*
- *"Eskiden sadece buradaki ustaların el işi ürünleri satılırdı. Şimdi ustalar gitti yeni gelen esnaflar Ankara Beypazarı ve uzak doğu ülkelerinden getirdikleri hazır ürünleri kendileri yapmış gibi satıyorlar. Ustalık dönemi bitti ticari ahlaksızlık dönemi başladı (K1, 19)".*
- *"Teknoloji ile mücadele ediyoruz. Seri üretime karşı geleneksel üretim olarak mücadele etmeye çalışıyoruz. El işçiliği ile bir günde yaptığımız bir ürünü, seri üretimde sınırsız bir şekilde çoğaltabiliyorlar. Bu da el emeğinin değerini azaltıyor. Hedef kitle el işçiliği mi yoksa makina işçiliği mi anlayamıyor. Bu da bir güçlük (K1, 5)".*

Yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler ışığında, Süryaniler mesleklerini sürdürürken özetle şu güçlüklerle karşı karşıya kalmışlardır:

- Geleneksel üretimin yerini modern üretimin alması,
- Teknolojinin gelişmesi ile seri üretime geçilmesi ve geleneksel üretimin yavaşlaması,
- El emeğinin yerini makine işçiliğinin alması,

- Ahilik kavramının son bulması ile mevcut ustalar arasında da mesleğe küsüp bırakanların olması,
- Ürünlerin kopyalanıyor olması,
- Ülke içi ve dışından gelen taklit ürünlerin yerli ve el emeği olarak satılması,
- Ustalık döneminin yerini ticari ahlaksızlığa bırakması gibi olumsuzluklar şeklinde sıralanabilmektedir.

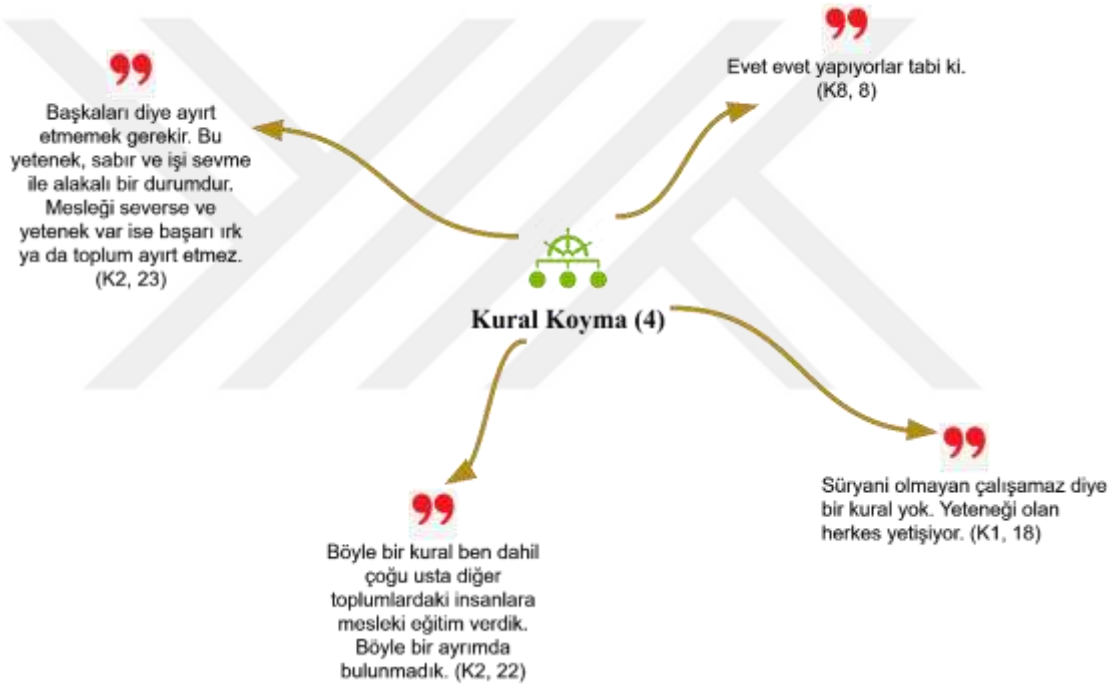

Şekil 4.2. Kural Koyma Alt Temasına İlişkin Kodlu Bölümler

Şekil 4.2 'de gösterilen "kural koyma" alt temasına ait kodlu bölümler, Süryanilerin mesleklerini devam ettirirken "Sizin meslekte Süryani olmayan çalışamaz diye kesin bir kural var mı? sorusuna verilen cevapların kayıt altına alınıp elde edilen veriler MAXQDA 24 nitel veri analiz programında kodlanarak elde edilmiştir. Katılımcıların mesleklerinde kural koyma alt temasına ilişkin aktarılan ifadeler şunlardır:

- *"Başkaları diye ayırt etmemek gerekir. Bu yetenek, sabır ve işi sevme ile alakalı bir durumdur. Mesleği severse ve yetenek var ise başarı ırk ya da toplum ayırt etmez (K2, 23)".*

  "İnsanlar arasında etnik ve dini herhangi bir ayrım yapmadan kural koymadan diğer toplumdaki insanlara mesleki eğitim vererek bilgilerimizi ve tecrübelerimizi aktardık (K2, 22)".
- *"Evet evet yapıyorlar tabi ki (K8, 8)".*
- *"Süryani olmayan çalışamaz diye bir kural yok. Yeteneği olan herkes yetişiyor (K1, 18)".*

Kural koyma alt temasına ilişkin yapılan görüşmeler neticesinde Süryanilerin mesleklerine dair kendilerinden başka kimsenin bizim mesleği yapamaz diye kesin kuralı bulunmamasının yanında yeteneği olan herkesin mesleklerimizi yapabileceklerini ve kendilerinin diğer insanlara da bu konuda eğitim dahi verdiklerini aktardıkları görülmüştür.

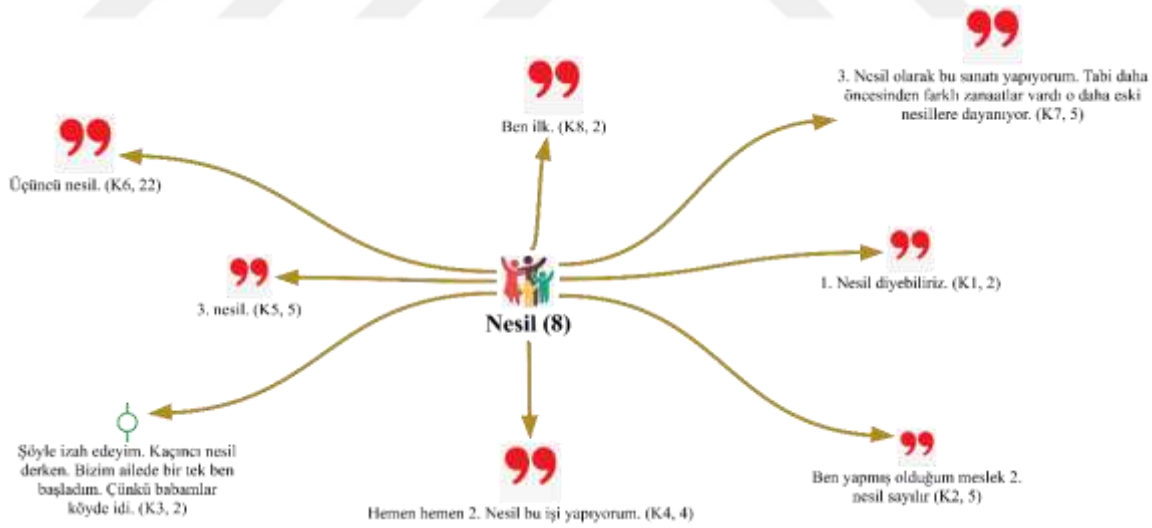

Şekil 4.3. Nesil Alt Temasına İlişkin Kodlu Bölümler

Şekil 4.3' de gösterilen "nesil" alt temasına ait kodlu bölümler, Süryanilerin mesleklerini sürdürürken "Siz bu mesleği kaçıncı nesil olarak yapıyorsunuz?" sorusuna verilen cevapların kayıt altına alınıp elde edilen veriler MAXQDA 24 nitel veri analiz

programında kodlanarak elde edilmiştir. Katılımcıların mesleklerini kaçıncı nesil olarak yaptıklarına dair belirtilen nesil alt temasına ilişkin aktarılan bazı ifadeler şunlardır:

- *"Hemen hemen 2. Nesil bu işi yapıyorum (K4,4)".*
- *"Üçüncü nesil (K6, 22)".*
  "Ben yapmış olduğum meslek 2. nesil sayılır (K2, 5)".
- *"Üçüncü nesil olarak bu sanatı yapıyorum. Tabi daha öncesinden farklı zanaatlar vardı o daha eski nesillere dayanıyor (K7, 5)".*
- *"Şöyle izah edeyim. Kaçıncı nesil derken. Bizim ailede bir tek ben başladım. Çünkü babamlar köyde idi (K3, 2)."*

Nesil alt temasına ilişkin yapılan görüşmeler neticesinde Süryanilerin mesleklerine dair yaptıkları sanat ve zanaatlar büyüklerinin mirasına sahip çıkarak nesiller boyu mesleklerini devam ettirdikleri ve gelecek nesillere aktarmaya çalıştıkları görülmektedir.

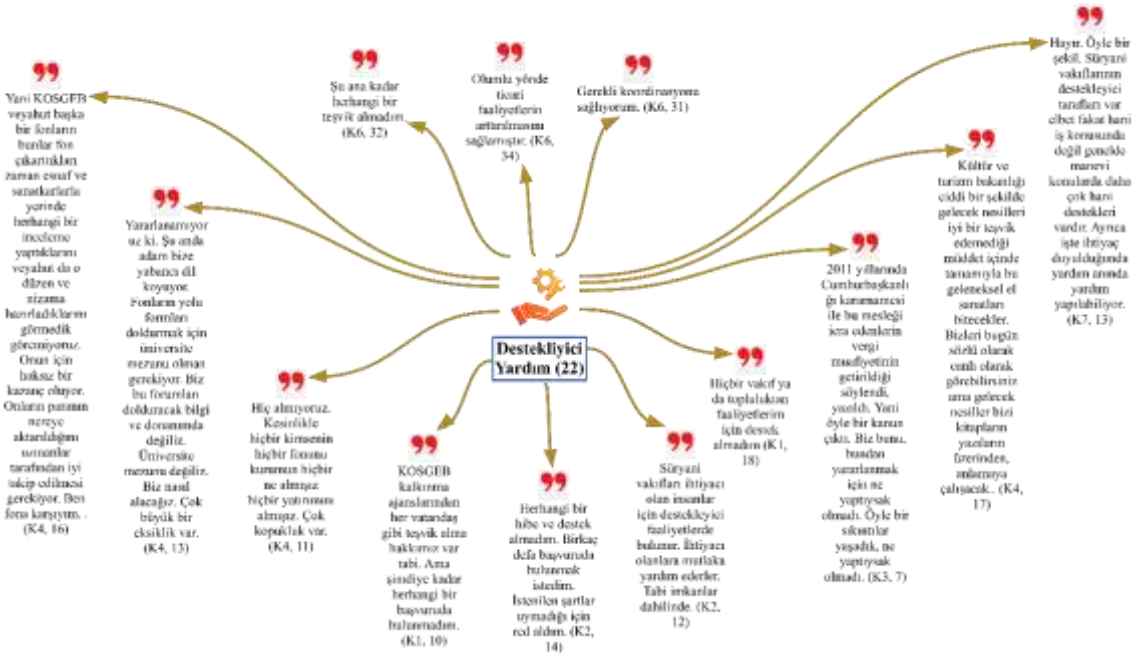

Şekil 4.4. Destekleyici Yardım Alt Temasına İlişkin Seçilmiş Kodlu Bölümler

-

Şekil 4.4' de gösterilen "destekleyici yardım" alt temasına ait kodlu bölümler, Süryanilerin mesleklerini sürdürürken;

- Herhangi bir Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı'ndan (KOSGEB) ya da kalkınma ajanslarından teşvik ve ekonomik yardımlar söz konusu oluyor mu?
- Süryani vakıfların ticari faaliyetlerinizi destekleyici yardımları var mı?
  İlgili bakanlık, KOSGEB, kalkınma ajanslarından hibe destek gibi ekonomik teşvik alıyor musunuz?
- Yaptınız iş ile alakalı vergi muafiyeti desteği oluyor mu?
- Mardin İli ekonomik faaliyetleri destekleyici yardımlar ve teşvikler Süryanilerin ekonomik etkinliğini nasıl etkilemiştir? sorularına cevap alınmıştır.

Yukarıdaki sorulara verilen cevaplar kayıt altına alınıp elde edilen veriler, MAXQDA 24 nitel veri analiz programında kodlanarak elde edilmiştir. Katılımcıların meslekleri ile alakalı destekleyici yardım alt temasına ilişkin aktardıkları bazı ifadeler şunlardır:

- "*Yani KOSGEB veyahut başka bir fonların bunlar fon çıkarttıkları zaman esnaf ve sanatkarlarla yerinde herhangi bir inceleme yaptıklarını veyahut da o düzen ve nizama hazırladıklarını görmedik göremiyoruz. Onun için haksız bir kazanç oluyor. Onların paranın nereye aktarıldığını uzmanlar tarafından iyi takip edilmesi gerekiyor. Ben fona karşıyım (K4, 16)".*
- *"Yararlanamıyoruz ki. Şu anda adam bize yabancı dil koyuyor. Fonların yolu formları doldurmak için üniversite mezunu olman gerekiyor. Biz bu forumları dolduracak bilgi ve donanımda değiliz. Üniversite mezunu değiliz. Biz nasıl alacağız. Çok büyük bir eksiklik var (K4, 13)"*
- *"2011 yıllarında Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile bu mesleği icra edenlerin vergi muafiyetinin getirildiği söylendi, yazıldı. Yani öyle bir kanun çıktı. Biz bunu, bundan yararlanmak için ne yaptıysak olmadı. Öyle bir sıkıntılar yaşadık, ne yaptıysak olmadı. (K3, 7)".*

- *"Hiç almıyoruz. Kesinlikle hiçbir kimsenin hiçbir fonunu kurumun hiçbir ne almışız hiçbir yatırımını almışız. Çok kopukluk var (K4, 11)".*
- *"Süryani vakıfları ihtiyacı olan insanlar için destekleyici faaliyetlerde bulunur. İhtiyacı olanlara mutlaka yardım ederler. Tabi imkanlar dahilinde (K2, 12)".*
- *"Olumlu yönde ticari faaliyetlerin arttırılmasını sağlamıştır (K6, 34)".*
- *"Kültür ve turizm bakanlığı ciddi bir şekilde gelecek nesilleri iyi teşvik edemediği müddetçe bu geleneksel el sanatları bitecektir. Bizleri bugün sözlü olarak canlı*

olarak görebilirsiniz ama gelecek nesiller bizi kitapların yazıların üzerinden, anlamaya çalışacak (K4, 17)".

- *"Hayır. Öyle bir şekil. Süryani vakıflarının destekleyici tarafları var elbet fakat hani iş konusunda değil genelde manevi konularda daha çok hani destekleri vardır. Ayrıca işte ihtiyaç duyulduğunda yardım anında yardım yapılabiliyor (K7, 13)".*
- *"Gerekli koordinasyonu sağlıyorum (K6, 31)".*
- *"KOSGEB kalkınma ajanslarından her vatandaş gibi teşvik alma hakkımız var tabi. Ama şimdiye kadar herhangi bir başvuruda bulunmadım (K1, 10)".*

"Şu ana kadar herhangi bir teşvik almadım (K6, 32)"

- *"Gerekli koordinasyonu sağlıyorum (K6, 31)".*

Destekleyici yardım alt temasına ilişkin yapılan görüşmeler neticesinde Süryanilerin mesleklerinin sürdürülebilirliği ve gelecek nesillere aktarılması hususunda destekleyici yardım konusunda aşağıdaki hususlar üzerinde durmuşlardır:

- İlgili bakanlıkların teşvik, hibe vb. programlarına başvuru şartlarının ağır olmasından dolayı destekleyici yardımlara başvuramadıklarını ve başvursalar dahi kabul alamadıklarını,
- Destekleyici yardımların ekonomik faaliyetlerini artırmasında yardımcı olduğunu,
- Süryani vakıflarla koordinasyon içinde olduklarını ve vakıfların gerek görüldüğünde ihtiyaç dahilinde destekleyici yardımda bulunabileceklerini ve diğer hususlarda da yanlarında olduklarını aktarmışlardır.

Son olarak Süryanilerin ekonomik faaliyetlerin devamında kalkınma ajansları ve ilgili meslek kuruluşlarında da önemli rolü bulunmaktadır. Bu bakımdan Mardin İlinde bulunan Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA) bünyesindeki Araştırma ve Planlama Birimi, Mardin Esnaf ve Sanatkarlar Odası Birliği ve Mardin Esnaf ve Sanatkar Kredi ve Kefalet Kooperatif meslek kuruşları ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Bölgeler arası dengesizlikleri gidermek amacıyla bölgelerin kalkınmasını amaçlayan kalkınma ajansları ekonomik faaliyetleri desteklemesi yönünden bağlı olduğu bölgeleri kalkındırmasında önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda kurulan Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA) TRC3 Düzey 2 Bölge İllerini kapsayan Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt'te bölgeler arası dengesizliği gidermek amacıyla sürdürülebilir kalkınmayı

hedefleri doğrultusunda yerel ve bölgesel aktörleri de kapsayıcı uygulamalar ile ekonomik faaliyetleri destekleyici ve teşvik edici programları yürütür (DİKA, 2024: 2). Bu bakımdan DİKA şu destekleri bölge paydaşlarına ekonomik faaliyetleri destekleyici olarak sunmaktadır:

- Ajans Destekleri,
- Açık Destek Programları,
- Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı (SOGEP)
- Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı (CMDP) (DİKA, Destekler: https://www.dika.org.tr/destekler).

DİKA' nın bölgedeki ekonomik faaliyetleri desteklemesi bakımından, bünyesinde bulunan Araştırma ve Planlama Birimi ile 20 Mayıs 2024 günü gerçekleştirilen görüşme kapsamında, "DİKA' nın kurulduğu günden bugüne kadar Mardin İli sınırları içinde vermiş olduğunuz proje bazında destekler hakkında bilgi talep ediyorum" dilekçesi ile başvuruda bulunarak bilgi talebi istenilmiştir. Dilekçenin sonucunda gönderilen proje bilgilerinin içeriğinden Süryanilerin almış olduğu proje kapsamı ve içerikleri araştırılmıştır. Elde edilen proje bilgileri sonucunda tek olan "NİNVE GIDA MEŞRUBAT TARIM TURİZM MEDİKAL SAN.TİC.LTD.ŞTİ bünyesinde KÜLTÜREL SÜRYANİ ŞARAP EVİ' nin" proje başvurusuna ve sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla Süryanilerin ekonomik faaliyetlerinin sürdürülmesinde ve diğer nesillere aktarılmasında yardımcı olacak destekleyici yardımlar, Süryanilerin de görüşmelerde aktardığı gibi "başvuru şartlarının ağır ve katı olması" hususu bakanlıkların destekleyici yardım başvurularında sınırlı kaldığı elde edilen proje bilgilerinde de görülmüştür.

Mardin İli meslek kuruluşlarından olan Mardin Esnaf ve Sanatkârlar Odası Birliği ve Mardin Esnaf ve Sanatkar Kredi ve Kefalet Kooperatif yetkilileri ile 26-28 Haziran 2024 tarihleri arasında, yapılan araştırmanın içeriği ve kendilerinden araştırma için bilgilerine başvurulacağı istenilmiştir. Bu bakımdan yapılan yüz yüze görüşmeler neticesinde Süryanilerin krediye erişim ve kullanım sıklığı ve Süryani esnaf sayısı hakkında bilgiler talep edilmiştir. Mardin Esnaf ve Sanatkar Kredi ve Kefalet Kooperatif yetkilisinden, "Süryani esnafların kredi kullanım sıklığı nasıl ve kredi kullandırma da kolaylıklar sağlanıyor mu" sorusunu yönelttiğimizde, yetkili şunları aktarmıştır:

> "Onlar bizim vatandaşımız. Süryanilerle aynı tarih aynı kültürle yaşıyoruz. Mardin'in en yerlileriyim. 700-800 yıllık geçmişimiz var. 15 sene nasıl kredi kullanmışlarsa şimdide geçen senede

aynı kredi kullanmışlar. İhtiyacı olana gelip kullandırıyoruz. Ayrımcılık yok. Vermiyoruz gibi bu sene vermeye başladık gibi yok. Hiçbir ayrımcılık yok. İhtiyacı olana veriyoruz".

Tablo 4.7. Mardin Esnaf ve Sanatkarlar Odalar Birliği Bünyesindeki Esnaf Dağılımı

Oda Adı	Esnaf Sayısı
Mardin Demirciler Esnaf ve Sanatkarlar Odası	**421**
Mardin Berberler ve Kuaförler Esnaf ve Sanatkarlar Odası	**372**
Mardin Marangozlar ve Mobilyacılar Esnaf ve Sanatkarlar Odası	**261**
Mardin Şoförler ve Otomobilciler Esnaf Odası	**1411**
Mardin Fırıncılar Lokantacılar Tatlıcılar Esnaf ve Sanatkarlar Odası	**470**
Mardin Bakkallar ve Sebzeciler Esnaf Odası	**764**
Mardin Kahveciler Esnaf Odası	**395**
Mardin Oto Tamircileri Esnaf ve Sanatkarlar Odası	**504**
Mardin Terziler Esnaf ve Sanatkarlar Odası	**546**
Toplam	**5145**

Diğer taraftan Mardin Esnaf ve Sanatkarlar Odası Birliği yetkilisi ile yapılan yüz yüze görüşmede Mardin İlindeki esnaf sayısı içinde Süryani esnaf sayısının kaç olduğu sorulmuştur. Yetkilinin Süryani esnaf sayısı hakkında bilgilerinin olmadığı ve herhangi bir din, dil ve ırka göre esnaf sayısı tutulmadığının bilgisini vermiştir. Yetkiliden alınan bilgi kapsamında Mardin Esnaf ve Sanatkarlar Odalar Birliğinin bünyesinde bulunan esnaf dağılımı Tablo 4.7' de gösterilmiştir. Tablo 4.7' e göre Mardin Esnaf ve Sanatkarlar Odalar Birliği bünyesindeki esnaf dağılımı 28 Haziran 2024 tarihi itibariyle 5145 esnaf olarak gösterilmiştir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada kültürel iktisat kapsamında toplumun aktörlerinden olan farklı kültürlerin ekonomik faaliyetleri üzerindeki etkisi, Mardin Süryanileri örneğinde

araştırılmıştır. Bu çalışma ile analiz edilen kültürel farklılıkların ekonomik faaliyetler üzerindeki etkileri nitel araştırma yöntemi ile analiz edilmiştir. Beraberinde alan araştırması ile kültürel iktisadın alanı içerisinde yer alan kültürel farklılıklar, dini inanışlar ve kültürel bağ ile ekonomik faaliyetler ilişkisine yönelik tanımlayıcı bulgular elde edilmiştir. Çalışma Mardin İlindeki seçilmiş Süryani esnafı, akademisyen, din görevlisi, turizm rehberi ve kamu kuruluşları ile sınırlıdır. Araştırma bulgularına göre kültürel farklılıklar ile ekonomik faaliyetler arasında ilişki olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmalarda Pejovich (1998), enformel kurumlar içerinde yer alan gelenek, görenek ve dini inanışların toplumun kültürünü oluşturduğunu göstermiştir. North (1991,2002) araştırmalarında enformel kurumların kaynağını toplumdan topluma aktarılan bilgiden ve mirasın parçası bir parçası olan kültürün olduğunu ifade etmiştir. Diğer taraftan Pamuk (2015) dini inanışlar ile ilişkilendirilen enformel kurumların toplumsal bağ ile arasında bilgi alışverişinde kontak görevi üstelenerek güveni oluşturmada ve ekonomik faaliyetleri desteklemesi bakımından geniş alana yayılmasında etkisini ortaya koymuştur.

İktisat literatüründe kültür ve ekonomik faaliyetler üzerinde yapılan çalışmalar incelendiğinde (Ostrom, 1990; Milgrom vd., 1990; North 1991, 2002; Greif, 1993, Dumludağ, 2014; Pamuk, 2015) formel kurumların yanı sıra enformel kurumların da ekonomik performansları etkilemesinde ve toplumun dini inanış, gelenek, görenek ve kültürel bağların enformel kurumların oluşmasında katkı sunduğu görülmüştür. Bu bakımdan yapılan çalışma ile kültürel farklılıkların ekonomik faaliyetleri etkilemesinde ve sürdürülebilir olmasında katkı sunduğu görülmektedir. Bunun yanında ekonomik faaliyetleri şekillendirmesi ve etkilemesi bakımdan kültür faktörü kültürel bağların sürdürülmesinde etkili olmakta ve kültürel farklılıklar bölge ekonomisine değer katmaktadır. Araştırmanın bulguları, kültürel iktisat ile iktisadi faaliyetler ilişkisinde önem arz eden Mardin Süryanilerinin ekonomik faaliyetleri iktisat yazınında az sayıda araştırma olması sebebiyle alan yazınına katkı sunması beklenilmektedir.

Her toplumun kendi kültürüne ait özelliklerinin olması, ekonomik başarı kazanımının sürdürülebilir olmasını etkilemektedir. Alan çalışması bulgularında katılımcılardan bazıları bu sürdürülebilir ekonomi başarının kazanımının doğal yollardan öğrenme yolu yerine kopyalama ile sekteye uğrayabileceğini ifade etmiştir. Bunun yanında her toplumun kendine has çizgileri olduğunu ve sanatkarların geçmişe ait izleri geleceğe taşıyacak kültürel değerleri yalnızca kendilerine ait sanat çalışmaları ile ayırt edilebileceğini aktarmışlardır. Ayrıca kültürel bağların ekonomik faaliyetlerin diğer

nesillere aktarılmasında önemli olduğuna vurgu yapmışlardır. Süryanilerin kendilerine has ekonomik faaliyetleri özgün yapma biçimleri bakımından diğer bölge insanlarından ayrışmanın temelinde Süryani kültürünün ve toplumunun benzersiz özelliklerinin olduğunu aktarmışladır. Bu özellikler arasında ticarette uzmanlaşma, ağ kurma, çok dilli ve çok kültürlü etkileşim olduğunu ifade etmişlerdir.

Çalışmanın bulgularında katılımcılar, göçün işgücü piyasasına katılımında hem nitelikli hem de niteliksiz iş gücü sağlayabileceğini, farklı beceri ve deneyimle insan sermayesi zenginleştirebileceğini ve göçmenlerin beraberinde getirdikleri kültürel farklılıkların yenilikçi fikirler ve çeşitlilik getirerek ekonomik faaliyetlere etki edebileceğini belirtmişlerdir.

Çalışma bulguları ışığında, Süryanilerin ekonomik faaliyetlerinin sürdürülmesinde ve gelecek nesillere aktarılmasında göç birinci faktör olarak saptanmıştır. Diğer taraftan göçten sonraki faktör ise kültür olarak ikinci sırada yer aldığı belirlenmiştir. Dolayısıyla iktisadi faaliyetlerin azalmasında göç önemli oranda etki ederken, kültür ise bu faaliyetlerin sürdürülmesinde ve gelecek nesillere aktarılmasında ikinci planda yer aldığı belirlenmiştir. Özetle, göç hem Süryanilerin ekonomik faaliyetlerinin azalmasında hem de Süryani kültürünü etkilemesi bakımından Süryanilerin sosyal ve iktisadi yaşam dönüşümlerinde belirgin rol oynamıştır.

Çalışmanın bulguları başka bir açıdan ele alındığında, katılımcıların teknolojinin gelişmesi ile sahip oldukları mesleklerin yok olacağını ve gelecekte bu işi yapacak iş gücü bulamayacaklarını düşündükleri saptanmıştır. Teknolojinin sürekli gelişim göstermesi ve makineleşmenin artması ile el beceri ürünlerinin yerini kopya ürünlere bırakması telkari işini yapan sanatkarların beceri ve yetkinlik düzeyleri gibi işgücü yapısı içerisinde birçok faktörü de etkilemektedir. Bu bakımdan çalışmanın bulguları da katılımcıların teknolojik gelişmelerin hızla artması sonucu makineleşen işgücü dünyasında el becerilerinin gelecek nesillere aktarılması bağlamında birçok yönden etkilendiğini göstermektedir.

Çalışma bulguları kapsamında kültür ile birlikte günümüzün ekonomik faaliyetleri yapısının birçok yönden değişime uğrayacağı ve günümüzdeki farklı kültür yapıların değişen teknolojik gelişmelere göre korunması gerektiği saptanmıştır. Çalışmada ayrıca teknolojik gelişmelerin bireysel el becerilere dayalı sanatkarların varlığını yok edeceği ve orijinal el beceri ürünlerin yerine otomasyona ve seri üretime dayalı imitasyon/fabrikasyon ürünlerinin artmasının beklendiği sonuca ulaşılmıştır.

Genel olarak katılımcıların teknolojik gelişmelere bağlı makineleşme birlikte el beceri ürünlerinin imalatında gerek orijinal ürünlerin kontrolünde gerekse sanatkarların varlığını devam ettirilmesi konusunda telkari sanatının geleceği hususunda ve değişen koşullara uyum sağlayabilmesi adına endişelerinin olduğu saptanmıştır. Katılımcılar el sanatkarların ve kültürel varlıkların korunması ve geleceğe ve yeni nesillere aktarılmasında ilgili bakanlıkların gerekli denetim ve düzenlemelerin yapılmasının el becerilere dayalı sanatkarların el sanatlarını yapma ve geleceğe aktarılmasında değişen işgücü koşullarında rahat hareket etme ve sanatlarının kaybolma riski endişesini ortadan kaldıracağını ifade etmişlerdir.

Genel olarak katılımcılar teknolojik gelişmelerin getirdiği makineleşme ile birlikte el sanatlarının varlığını koruma planlamasının gerek ilgili bakanlıklardan gerekse yerel yönetimlerden yeterince ilgi ve destek olmaları konusunda farkındalığın artırılmasının sağlanmasını gerektiğine önem vermektedirler. Katılımcılar, el sanatlarının kültürel miras olarak korunmasının önemini vurgulamış, denetim mekanizmaların artırılarak farklı kültürlere ait sanatkarlarının kaybolmamasının önüne geçilmesine hazırlıklı olabileceğini ifade etmişlerdir.

Çalışma bulguları göstermektedir ki günümüz koşullarında ekonomik faaliyetlerde kültür olgusunun önemini göz ardı edemeyiz. Mevcut kültürel değerlerimizden olan el sanatkarlarının varlığını devamı için kısa vadeli politikalar yetersiz olabilecekken, geleceğin sanatkarlarının eğitilmesi noktasında bölgesel, ulusal hatta küresel eğitim politikaları oluşturulması gerekmektedir. Ancak bu şekilde farklı kültürlere ait mesleklerin devamına katkı sağlayabilecek ve yeni nesillere aktarılmasında rol oynayarak kültür ve ekonomik faaliyetler ilişkisi devam edebilecektir.

Ölçülmesi ve izlenmesi zor bir kavram olan kültürü ekonomik sonuçların belirleyicisi olarak ele almayan çalışmaların olması yerini zamanla yeni araştırma tekniklerinin ortaya çıkması ve daha iyi verilere erişim sağlanması bakımından kültürün ekonomi üzerine araştırmaların yapılmasına olanak sağlamış ve kültürün ekonomi ile etkileşiminin izlerini ortaya çıkararak daha kapsamlı araştırmalara bırakmıştır (Howard, 2021: 5).

Son yıllarda ekonomistler analitik çerçevelerini ve ampirik araçlarını kültür ve ekonomik sonuçlar konusunda uygulamaya başlamışlardır. Daha iyi teknikler ve genişletilmiş veriler, insanların tercihlerindeki sistematik farklılıkları tespit etmeyi mümkün kılmıştır. Araştırmalarda belgelendiği üzere, kültürel hipotezler titizlikle test

edilebilmekte ve ulusal tasarruf oranları gibi temel ekonomik konularda önem taşımaktadır. Kültür ve ekonomik sonuçlar üzerine yapılan bu araştırmalar genişledikçe, heyecan verici bir dizi soruyu da beraberinde getirmektedir. Kültür nasıl ortaya çıkar ve nasıl devam eder? Üretim teknolojisi, siyasi güç, verimlilik kaygıları ve hatta hijyenik hususlar gibi faktörler ne gibi roller oynamaktadır? Kültürel özelliklerin kalıcılığını ne belirler? Kültür ve resmî kurumlar arasındaki etkileşim nedir? gibi sorular araştırma alanını zenginleştirmektedir. Kültürel unsurların ithal edilmesi ekonomik söylemi daha zengin, gerçek dünyanın nüanslarını daha iyi yakalayabilen ve nihayetinde daha faydalı hale getirecektir (Guiso vd. 2006: 25).

Kültür ve ekonomi arasındaki ilişki üzerine uzun bir geçmişe sahip olan sosyal bilimciler olmasına rağmen, modern neoklasik ekonominin genel olarak kültür konusuna sessiz kalmasının yanında, son yıllarda ekonomistlerin kültürün ekonomik olguları açıklamaya nasıl yardımcı olabileceği konusunda yeniden ciddi olarak üzerinde düşünmeye başladıkları görülmektedir.

Çalışmanın önerileri kapsamında, göçün ve kültürel bağın etkisiyle Süryanilerin ekonomik faaliyetlerinin sürdürülebilirliği ve gelecek nesillere aktarılması hususuna dair uygulanabilecek politikalar konusunda bazı kılavuz öneriler bulunmaktadır. Bu bağlamda, kültürel farklılıkların Süryanilerin ekonomik faaliyetlerini sürdürebilmeleri adına genel önerileri şu şekildedir:

- Mevcut el sanatları ustalarının korunması,
- Teknolojik gelişmelerin getirdiği makineleşme sürecinde el sanatları ürünlerinin kopya ürünlere karşı koruma politikalarının hazırlanması ve uygulanması,
- Sanatkarların değişen koşullara göre taleplerinin değerlendirilmesi,
- Yeni nesillerin mesleklerinin devamında ve sürdürülebilirliği konusunda gerekli işgücü koşullarının iyileştirilmesi,
- Süryanilerin kültürel miraslarının korunmasına yönelik ilgili bakanlıkların gerekli denetim ve kontrol mekanizmalarının görünür şekilde uygulanması,
- Mevcut el sanatkarlarının ve yetişen sanatkarların gelişen teknolojiye uyum sağlaması bakımından eğitim politikalarının geliştirilmesi gerektiği şeklinde sıralanabilmektedir.

Çalışma sonucunda yukarıda belirtilen öneriler göçün oluşturduğu iktisadi ve sosyal değişimlere uğrayan Süryanilerin ekonomik faaliyetlerini sürdürmesi ve gelecek nesillere

aktarması konusunda önemli bir rol üstlenmektedir. Teknolojinin getirdiği makineleşme koşulların uyum sağlayabilmek ancak değişen şartlara göre pozisyon almak ile mümkün olmaktadır. Bu bağlamda Süryanilerin mevcut el sanatkarların korunması, mesleklerinin değişen koşullara göre uyum göstermesinin sağlanması, yetişen el sanatkarların da teknolojiye yatkınlığının geliştirilmesi hedeflenmesi gerekmektedir. Böylelikle kültürel farklılıklarımızın zenginliği hem iktisadi faaliyetler hem de toplumsal hareketler üzerindeki niteliği daha belirgin hale gelecektir.

KAYNAKÇA

Acemoğlu, D., S. Johnson & J. Robinson (2006), Institutions as the Fundamental Cause of Long Run Growth. Philippe Aghion ve Steven Durlauf (Eds.) Handbook of Economic Growth. Volume 1A, içinde (s.385-472). Amsterdam, New York: Elsevier, North Holland.

Açıkyıldız, B. (2017). Mardin'de Kültürlerarası Yaşam: Konut Mimarisi Bağlamında Bir Değerlendirme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları* (HÜTAD), (27), 760

Akerlof, G., & R. Kranton, R. (2006). Economics and Identity. Quarterly Journal of Economics.

Aktan, C. C., & Yay, S. (2018), Nobel Ekonomi Ödülü Sahibi Douglass C. North'un İktisat Bilimine Katkıları: Yeni İktisat Tarihi ve Kurumsal İktisat. Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 10(2), 62-82.

Aktan, C.C. & S.Yay & S. Göcen (ed.) 2021. İktisat ve Metodoloji, (İktisat Biliminde Kapsam, Yöntem ve Sınırlar), İzmir: SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Yayınları, ekitap Serisi.

Aktaş, M. T. (2014). Göç Olgusu Ekonomik Kalkınmada İtici Güç Olabilir Mi?. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 7(1), 37-48.

Akyüz, G., (1998), Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi, Resim Matbaacılık, İstanbul.

Akyüz, G. (1999). Diyarbakır'daki Meryem Ana Kilisesi'nin Tarihçesi MS. 3. Yüzyıl.

Akyüz, M. (2020), "1936 Beyannamesi Sürecinde Mardin Süryani Kadim Vakfı Başkanı Hanna Dolabani", Doru, N., Duygu, Z., & Akyüz, M. (Eds.): Hikmet'in İzinde Bir Ömür Metropolit Hanna Dolabani, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.

Albayrak, K. (2011). Günümüz Ortadoğu Coğrafyasında Süryaniler. Middle East Yearbook/Ortadoğu Yıllığı.

Alesina, A. F., Glaeser, E. L., & Sacerdote, B. (2001). Why doesn't the US have a European-style welfare system?, *Brookings Papers on Economic Activity*, 2001(2): 187-254.

Alesina, A., & Angeletos, G.-M. (2005). Fairness and redistribution. *American Economic Review*, 960- 980.

Alesina, A., & Fuchs-Schündeln, N. (2007). Good-bye Lenin (or not?): The effect of communism on people's preferences. *American Economic Review*, *97*(4), 15071528.

Alesina, A., & Glaeser, E. L. (2004). Fighting poverty in the US and Europe: A world of difference. Oxford University Press.

Alesina, A., & P. Giuliano, (2007). "The Power of the Family," NBER working paper no. 13051.

Alesina, A., & P. Giuliano, (2015). Culture and Economics. Journal of Economic Literature, 53(4), 898-944.

Alexander, K.C & P.P. Kumaran. (1992). Culture and Development: Cultural Pattern in Areas of Unveven Development, Cambridge: Sage Publications.

Algan, Y., & Cahuc, P. (2010). Inherited Trust and Growth. American Economic Review, 2060-2092.

Algan, Y., & Cahuc, P., (2006). "Minimum Wage: The Price of Distrust." Working Paper, CREST-INSEE.

Algan, Y., & Cahuc, P., (2007), "Social Attitudes and Economic Development: An

Epidemiological Approach," IZA Discussion Paper No. 2935.

Almroth, L., Elmusharaf, S., El Hadi, N., Obeid, A., El Sheikh, M. A., Elfadil, S. M., & Bergström, S. (2005). Primary infertility after genital mutilation in girlhood in Sudan: a case-control study. The Lancet, 366(9483), 385-391.

Anderson, G. M. (1988). Mr. Smith and the preachers: the economics of religion in the wealth of nations. *Journal of Political Economy*, 96(5), 1066-1088.

Antecol, H. (2000). An examination of cross-country differences in the gender gap in labor force participation rates. *Labour Economics*, 7(4), 409-426.

Antecol, H. (2001). Why is there interethnic variation in the gender wage gap?: The role of cultural factors. *Journal of human Resources*, 119-143.

Arrow, K. J. (1972). Gifts and Exchanges. *Philosophy & Public Affairs*, 343-362.

Ashraf, Q., & Galor, O. (2011). Cultural Diversity, Geographical Isolation, and the Origin of the Wealth of Nations. NBER Working Paper No. 17640.

Atalay, T. (2005). Günümüz Süryani Kilise ve Manastırlarında Din Eğitimi. *Dini Araştırmalar*, 8(23), 39-68.

Baç, M. (2007), "İktisadi Analizin Disiplinlerarası Uygulamalarında Durum ve Öngörüler", http://research.sabanciuniv.edu/848/1/BacTUBAmakale.pdf, (06.06.2025).

Bal, H. (2014). Sosyolojide Yöntem ve Araştırma Teknikleri. İstanbul: Sentez Yayıncılık.

Baldwin, R., (2006), "The Euro's Trade Effects," European Central Bank Working Paper No. 594.

Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (2), 368-388.

Banfield, E .C. (1958), The Moral Basis of a Backward Society. New York: Free Press.

Barro, R. J., & McCleary, R. M. (2003). Religion and Economic Growth across Countries. *American Sociological Review*, 68(5), 760-781.

Barro, R.J. (1991). "Economic Growth in a Cross Section of Countries " *Quarterly Journal of Economics*, May, 407-443.

Barro, R.J. (2000). "Inequality and Growth in a Panel of Countries," *Journal of Economic Growth*, March, 5-32.

Barro, R.J. and X. Sala-i-Martin (2003). Economic Growth, 2nd edition, MIT Press,forthcoming.

Battal, M. R., & Durak, N. (2025). Türkiye'deki Süryanilik Çalışmalarının Betimsel Bibliyometrik Analizi. *Ordu İlahiyat*, (5), 85-118.

Becker G. 1996. “Preferences and Values,” in Accounting for Taste. Gary Becker, ed. Cambridge: Harvard University Press.

Becker, Garry S. (1975), Human Capital: A Theoratical and Emprical Analysis, with Special Reference to Education, NBER, New York.

Becker, Gary S. (1962), "Investment in Human Capital: A Theoretical Analysis," *The Journal of Political Economy*, Volume:70, No:5, Part:2 (Supplement), October.

Becker, Gary S. (1992), “The Economıc Way Of Lookıng At Lıfe” Nobel Lecture, December.

Becker, Gray B. And Barro Robert J. (1986), “A Reformulation of The Economic Theory of Fertilty”, NBER Working Paper Series, No: 1793. Nobel; http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/1992/becker-autobio.html

Benabou, R., & Tirole, J. (2006). Belief in a just world and redistributive politics. *The Quarterly journal of economics*, 121(2), 699-746.

Benson, L. (1966). The concept of Jacksonian democracy: New York as a test case. New York: Atheneum.

Beugelsdijk, S., & Maseland, R., (2010), Culture İn Economics: History, Methodological Reflections And Contemporary Applications. Cambridge University Press.

Bilge, Y. (1991). *Süryanilerin Kökeni ve Türkiyeli Süryaniler*. İstanbul: Zafer Matbaası,

Bilge, Y. (1996). Süryaniler: Anadolu'nun solan rengi. İstanbul: Yeryüzü Yayınları, İstan

Bisin, A., & Verdier, T. (2000). “Beyond the melting pot”: cultural transmission, marriage, and the evolution of ethnic and religious traits. *The Quarterly Journal of Economics*, *115*(3), 955-988.

Blau, F. D., (1992). “The Fertility of Immigrant Women: Evidence from High Fertility Source Countries,” in *Immigration and the Workforce: Economic Consequences for the United States and Source Areas*, George Borjas and Richard Freeman (eds), Chicago: University of Chicago Press, 93-133.

Bokförlag, B., (2008), Mezopotamya Uygarlığında Süryani Halkı, Anadolu Ofset, İstanbul.

Bornhorst, F., Ichino, A., Schlag, K. H., & Winter, E. (2004). Trust and trustworthiness among Europeans: South-North comparison. Available at SSRN 549282.

Bottazzi, L., Da Rin, M., & Hellmann, T. (2016). The importance of trust for investment: Evidence from venture capital. *The Review of Financial Studies*, 29(9), 2283-2318.

Bottazzi, L.,Da Rin,M., & Hellmann, T., (2007) "The Importance of Trust for Investment: Evidence from Venture Capital," ECGI-Finance Working Paper No. 187/2007.

Botticini, M., & Eckstein, Z. (2005). Jewish occupational selection: education, restrictions, or minorities?. *The Journal of Economic History*, 65(4), 922-948.

Botticini, M., & Siow, A. (2003). Why dowries?. *American Economic Review*, 93(4), 1385-1398.

Buğra, A. (1995). İktisatçılar ve İnsanlar. İstanbul: İletisim Yayinlari.

Bülbül, M. (2005). "Türkiye'nin Süryanileri", Tasam Yayınları.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş.&Demirel, F. (2018). Bilimsel araştırma yöntemleri, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Carroll, C. D., Rhee, B. K., & Rhee, C. (1994). Are there cultural effects on saving? Some cross-sectional evidence. The Quarterly Journal of Economics, 109(3), 685-699.

Castellani, M. (2019). Does culture matter for the economic performance of countries? An overview of the literature. Journal of Policy Modeling, 41(4), 700-717. https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2018.06.006, (06.06.2025).

Çelebi, M. (Ed.). (2021). Nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Çelik, H., Baykal, N. B., & Memur, H. N. K. (2020). Nitel veri analizi ve temel ilkeleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 379-406.

Çelik, M., (1988), Süryani Kilisesi Tarihi, Yaylacık Matbaası, İstanbul.

Chinese Culture Connection. (1987). Chinese values and the search for culture-free dimensions of culture. *Journal Of Cross-Cultural Psychology*, 18(2), 143-164.

Coase, R. (1998): "The New Institutional Economics", *American Eco-nomic Review*, Papers and Proceedings, 88(2), 72-74.

Cole, H. L., Mailath, G. J., & Postlewaite, A. (1992). Social norms, savings behavior, and growth. *Journal of Political economy*, 100(6), 1092-1125.

Coleman, J. (1988)."Social Capital in the Creation of Human Capital." *American Journal of Sociology*, 94: 95–120.

Corneo, G., & Grüner, H. P. (2002). Individual preferences for political redistribution. *Journal of public Economics*, *83*(1), 83-107.

Courtois, De S., (2011), Süryaniler,(Çev. Ersel Topraktepe), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Creswell, J. W. (2016), Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma Ve Araştırma Deseni (3. Baskı), Ankara: Siyasal Kitabevi.

Demir, H. (2011), Özgün Baskı Resim Sanatı Ve Sanatta Demokratik Paylaşım, *Sanat Dergisi*, Sayı: 20.

Demir, N., & Özmutaf, N. M. (2018). Sivil Toplum Kuruluşlarının Süryani Kültürü Kapsamında Bölgesel Ticarete Olan Etkileri: Ampirik Bir Çalışma. *Sosyoekonomi*, *26*(35), 41-58.

Demir, Ö. (1996). Kurumcu İktisat, Ankara: Vadi Yayınları.

Dicle Kalkınma Ajansı, DİKA, Destekler, https://www.dika.org.tr/destekler, (06.06.2025).

Dicle Kalkınma Ajansı, DİKA, Kurumsal, Faaliyet Raporları, 2024 Yılı Faaliyet Raporu, https://www.dika.org.tr/dokumanflipbook/faaliyet-raporlari/14/0, (06.06.2025).

Dinar, G. B. (2015). İktisadi Sosyolojiden Yeni İktisat Sosyolojisine: İktisat Ve Sosyoloji İlişkisinin Değişen Yüzü. *Sosyoekonomi*, 23(26), 25-44.

Doğanay, A., Ataizi, M., Şimşek, A., Balaban Salı, J., & Akbulut, Y. (2012). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Dumludağ, D., (2014), "Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Kalkınma", Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar, Yayına Hazırlayanlar: Ahmet Faruk Aysan, Devrim Dumludağ, Ankara: İmge Kitabevi, ss.15-36.

Einarrson, A. (2016), Cultural Economics. Iceland: Bifrost University Press.

Eisenstadt, S. N. (1968). The Protestant ethic and modernization. New York: Basic Books.

Elster, J., (1989), " Social Norms and Economic Theory."Journalof Economic Perspectives, 3, 99-117.

Erdoğan, H. (2019). Atatürk ve Süryaniler. Presented at the 9. Uluslararası Atatürk Kongresi, Amasya.

Ergün, S., & Atay Polat, M. (2022). Göç, Cinsiyet ve İşsizlik Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye'de Gelişme Düzeyine Göre Bölgelerin Kıyaslanması. *Göç Dergisi*, 9(1), 107-126.

Ergün, S., & Atay Polat, M. (2022). Göç, Cinsiyet ve İşsizlik Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye'de Gelişme Düzeyine Göre Bölgelerin Kıyaslanması. *Göç Dergisi*, *9*(1), 107-126.

Ertugay, F. (2019). Sosyal bilimlerde nitel araştırma/esnek desen araştırması: Alana ilişkin zorluklar, sorunlar ve imkânlar. **Nitel Sosyal Bilimler**, 1(1), 48-68.

Ete, M. R. (2010). *Mardin Süryanilerinin halk kültürü üzerine monografik bir inceleme.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Everi, N. (2023). Süryani Köyleri: Tarihin Sessiz Tanıkları, İstanbul: E Yayınları.

Fairlie, R. W., & Meyer, B. D. (1996). Ethnic and racial self-employment differences and possible explanations. *Journal of human resources*, 31(4),757-793.

Falck, O., Fritsch, M., & Heblich, S. (2011). The phantom of the opera: Cultural amenities, human capital,and regional economic growth. *Labour Economics*, 755766.

Faure, G., and G. Sjostedt. (1993). "Culture and Negotiaton: An Introduction." In Culture and Negotiation, ed G. Faure and Rubin, Newbury Park: Sage Publications.

Fellner, A. (2008), Role of culture in economic development: Case study of China and Latin America, Theses and dissertations, Paper 236, University of South Florida, https://digitalcommons.usf.edu/etd/236, (06.06.2025).

Fernandez, R. & Fogli, A. (2005). "Culture: an empirical investigation of beliefs, work, and fertility," *NBER working paper 11268*. Cambridge, MA: NBER.

Fernandez, R. & Fogli, A. 2006. "Fertility: the role of culture and family experience," *Journal of the European Economic Association*, 4.2: 552–561.

Fernandez, R., (2006). "Culture and Economics." In the New Palgrave Dictionary of Economics, 2nd edition, edited by Steven N. Durlauf and Lawrence E. Blume, Palgrave Macmillan, forthcoming.

Fernandez, R., (2007), Women, Work, and Culture, *Journal of the European Economic Association*, 5(2-3): 305–332.

Fernandez, R., (2008), Culture and Economics. in: S. N. Durlauf & L. E. Blume (eds.). The New Palgrave Dictionary of Economics. New York: Oxford University Press. 330-340.

Fernandez, R., (2008), Culture and Economics. London: Palgrave Macmillan UK., 1-10.

Fernandez, R., (2011), Does culture matter?. Handbook of social economics, 1, 481-510.

Fershtman, C., & Weiss, Y. (1993). Social status, culture and economic performance. *The Economic Journal*, 103(419), 946-959.

Franke, R. H. (1987). Achievement motivation and national economic performance'. In Proceedings, *Southern Management Association*, 31-33.

Franke, R. H., Mento, A. J., & Brooks, W. W. (1985). Corporate culture across cultures. Paper presented, Academy of Management, San Diego, CA.

Franke, R.H., Hofstede, G. & Bond, M.H. (1991). Cultural roots of economics performance: a research note, *Strategic Management Journal*, 12: 165–173.

Gambetta, D.,(1988), Trust: Making and Breaking Cooperative Relations. Oxford: Blackwell.

Geertz, C. (1973), Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture. The Interpretation of Cultures içinde (3-30). (2000. Baskı). New York: Basic Books.

Giuliano, P. (2007a). "On the Determinants of Living Arrangements inWestern Europe: Does Cultural Origin Matter?" *Journal of the European Economic Association*, forthcoming.

Giuliano, P. (2007b). Living arrangements in Western Europe: Does cultural origin matter?. *Journal of the European Economic Association*, 5(5), 927-952.

Giuliano, P., (2020), Gender and culture. *Oxford Review of Economic Policy*, 36(4), 944961.

Glaeser, E. L. (2005). Review of Richard Florida's The Rise of the Creative Class. *Regional Science and Urban Economics*, 593-596.

Glaeser, E. L., & Shleifer, A. (2002). Legal Origins. *Quarterly Journal of Economics*, 1193-1229.

Gordon, F.L. & Carillet, J.B. (2003). Lonely Planet: Ethiopia and Eritrea. London.

Gorodnichenko, Y., & Roland, G. (2011). Which Dimensions of Culture Matter for LongRun Growth?, *American Economic Review*, 492-498.

Gorodnichenko, Y., & Roland, G. (2017), Culture, institutions, and the wealth of nations. *Review of Economics and Statistics*, 402-416.

Gorodnichenko, Y., & Roland, G., (2010), "Culture, Institutions and the Wealth of Nations." *National Bureau of Economic Research Working Paper 16368*.

Gramsci, A. (1949), Il materialismo storico e la filosofia di Benedetto Croce, Einaudi, Torino.

Granato, J., Inglehart, R. & Leblang, D., (1996), The effect of cultural Values on economic development: theory, hypotheses, and some empirical tests, *American Journal of Political Science***,** 40: 607–631.

Greenwood, J., & Guner, N., (2005). Social change. *Economie d'Avant Garde Research Reports*, No. 9, Economie d'Avant Garde.

Greenwood, J., Seshadri, A., & Yorukoglu, M. (2005). Engines of liberation. *The Review of economic studies*, 72(1), 109-133.

Greif, A. (1993). Contract enforceability and economic institutions in early trade: The Maghribi traders' coalition. The American economic review, 525-548.

Greif, A. (1994). Cultural beliefs and the organization of society: A historical and theoretical reflection on collectivist and individualist societies. *Journal of political economy*, 102(5), 912-950.

Greif, A., (2005), Institutions: Theory and History. Comparative and Historical Institutional Analysis. Cambridge University Press.

Greif, A., (2006), Institutions and The Path to The Modern Economy: Lessons from Medieval Trade. Cambridge and New York: Cambridge University Press.

Grusec, J. E., & Kuczynski, L. E. (1997). Parenting and children's internalization of values: A handbook of contemporary theory. John Wiley & Sons Inc.

Guinnane, T. W., Moehling, C. M., & Gráda, C. Ó. (2006). The fertility of the Irish in the United States in 1910. *Explorations in economic history*, 43(3), 465-485.

Guiso, L., Sapienza P., & L. Zingales, (2006). Does Culture Affect Economic Outcomes? *Journal of Economic Perspectives*, 20(2), 23-48

Guiso, L., Sapienza, P., & Zingales, L. (2003). "People's opium? Religion and economic attitudes," *Journal of Monetary Economics* **50**: 225– 282.

Guiso, L., Sapienza, P., & Zingales, L. (2004). The role of social capital in financial development. American economic review, 94(3), 526-556.

Guiso, L., Sapienza, P., & Zingales, L. (2005). "Cultural Biases in Economic Exchange." *NBER Working Paper No. 11005.*

Guiso, L., Sapienza, P., & Zingales, L. (2006). Does culture affect economic outcomes? *NBER working paper no*. 11999, http://www.nber.org/papers/w11999, (06.06.2025).

Guiso, L., Sapienza, P., & Zingales, L. (2009), "Cultural biases in economic exchange," *Quarterly Journal of Economics* 124.3: 1095–1131.

Günal, V. (2006). Mardin ilinde kültürel çekicilikler ve turizm amaçlı kullanım olanakları. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1-7.

Günel, A. (1970). Türk Süryaniler Tarihi, Diyarbakır: Yayl. Yayınları.

Güneş, D. & Erdem, R. (2022). Nitel araştırmaların analizi: Meta-sentez. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 81-98. doi:10.18037/ausbd.1227313.

Güneş, D. ve Erdem, R. (2022). Nitel araştırmaların analizi: Meta-sentez. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 81-98. doi:10.18037/ausbd.1227313

Güvenç, B., (1979), İnsan ve Kültür, (3. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Harrison, L.E. (1992), Who Prospers? How Cultural Values Shape Economic and Political Success. New York: HarperCollins, Basic Books.

Helmke, G., & Levitsky, S. 2004. "Informal Institutions and Comparative Politics: A Research Agenda", *Perspectives on Politics*, 2 (04), 725-740.

Helmke, G., & Levitsky, S. 2006. Informal Institutions and Democracy: Lessons from Latin America. Baltimore, MA: John Hopkins University Press.

Henrich, J., Boyd, R., Bowles, S., Camerer, C., Fehr, E., Gintis, H., & McElreath, R. (2001). In Search of Homo Economicus: Behavioral Experiments in 15 Small-Scale Societies. *American Economic Review*, 73-78.

Hofstede, G. 1980. Culture's Consequences: International differences in work-related values. Beverly Hills, CA, London: Sage Publications.

Hofstede, G. 1983. "The cultural relativity of organizational practices and theories," Journal of International Business Studies **14**: 75–89.

Hofstede, G. 1991. Cultures and Organizations: Software of the mind. London: McGrawHill.

Hofstede, G. 2001. Culture's Consequences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations (2nd edn.). Beverly Hills, CA: Sage Publications. References 343

Hofstede, G. 2006. "What did GLOBE really measure? Researchers' minds versus respondents' minds," *Journal of International Business Studies*, 37: 882– 896.

Hofstede, G. and Bond, M.H. 1988. "The Confucius connection: from cultural roots to economic growth," *Organizational Dynamics*, 16: 4–21.

Hofstede, G., & Bond, M. H. (1984). Hofstede's culture dimensions: An independent validation using Rokeach's value survey. *Journal of cross-cultural psychology*, 15(4), 417-433.

Hofstede, G., Neuijen, B., Ohavy, D. & Sanders, C. (1990). Measuring organizational cultures: a qualitative and quantitative study across twenty cases, Administrative Science Quarterly, **35**: 386–416.

Howard, F. (2021), "Culture and Economics: A Literature Review", Honors Theses. 663, https://repository.lsu.edu/honors_etd/663, (06.06.2025).

Huntington, S. P. (2000). Cultures count. In L. E. Harrison & S. P. Huntington (Eds.), Culture matters: How values shape human societies. New York, NY: Basic Books.

Huntington, S.P. (1996). The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order, New York, Simon & Schuster.

Iannaccone, L. R. (1998). Introduction to the Economics of Religion. *Journal of economic literature*, 36(3), 1465-1495.

Ichino, A., & Maggi, G., (2000). "Work Environment and Individual Background: Explaining Regional Shirking Differentials in a Large Italian Firm*." Quarterly Journal of Economics*, 115(3), 1057–1090.

Inglehart, R. and W.E. Baker (2000). Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values, *American Sociological Review*, February,19-51.

İris, M. (2003), Bütün Yönleriyle Süryaniler, Ekol Yayıncılık, İstanbul.

Işık, G., & Güneş, M. (2015). Çok kültürlülüğün mirasını geleceğe taşımak: Mardin örneği. TÜCAUM VIII. Coğrafya Sempozyumu, 449, 462.

Işık, O., & Pınarcıoğlu, M. M. (2011), Nöbetleşe yoksulluk: Gecekondulaşma ve kent yoksulları: Sultanbeyli örneği (8. Baskı). İletişim Yayınları.

Jackman, R. W., & Miller, R. A. (1996). A renaissance of political culture?. *American journal of political science*, 40: 632-659.

Jenks, C. (2007). *Altkültür: toplumsalın parçalanışı*, çev. Nihal DEMİRKOL, İstanbul:Ayrıntı Yayınları.

Jourdain, A., & Naulin, S. (2016). Pierre Bourdieu'nün Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları, Çev. Öykü Elitez, İstanbul: İletişim Yayınları.

Kaplan, N. (2022). Mardin Merkez Hristiyan Dini Mimarisi, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Keser, E. (2002). Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi, Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.

Keske, M. (2010). *Mardin'de Süryaniler: nüfus hareketlilikleri ve nedenleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Van.

Kılıç, C. (2022). *Endüstri 4.0'ın işgücü ve istihdam ile ilişkisi: Seçilmiş ülkeler üzerine niteliksel bir analiz*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Isparta (Türkiye).

Kitapcı, İ. (2018). İktisat Sosyolojisi: İktisadi Davranışlara Sosyolojik Bir

Bakış. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 4(3), 23-41.

Knack, S., & Keefer, P. (1997). Does Social Capital Have an Economic Payoff? A CrossCountry Investigation. *Quarterly Journal of Economics*, 1251-1288.

Knight, J. 1992. Institutions and Social Conflict. Cambridge: Cambridge University Press.

Knight, J. 1998. "Models, Interpretations, and Theories: Constructing Explanations of Institutional Emergence and Change". Explaining Social Institutions. Editörler: Knight, J., & Sened, I. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Korkunç, O. (2017). *Süryani basmacılığı ve Süryani basmacılığında kullanılan motif ve ikonografik simgeler* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Tekstil ve Moda Tasarımı, Nişantaşı Üniversitesi,İstanbul.

Koyuncu Okca, A. (2016), "Geleneksel Dokumalarda Kadın-Women İn Tradition Weaving", *Akademik Bakış Dergisi-Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler EDergisi,* Sayı: 54.

Kroeber, A.L. & C. Kluckhohn. (1952). Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions, Cambridge: Papers of the Peabody Museam of American Archeology and Ethnology, Harvard University.

Kroeber, A.L. (1948). Anthropology (2nd ed.). Harcourt, Brace.

Küçük, Z. G. (2018), *Mardin ve Çevresinde Süryaniler*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana.

Kümbetoğlu, B. (2008). Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma. Ankara: Bağlam yayıncılık.

Kuran, T. 2003. "The Islamic commercial crisis: institutional roots of economics underdevelopment in the Middle East," *The Journal of Economic History*, 63(2): 414–447.

La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., & Shleifer, A. (2008). The Economic Consequences of Legal Origins. *Journal of Economic Literature*, 285-332.

La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., & Vishny, R. W. (1997). Trust in Large Organizations. *American Economic Review*, 333-338.

Lal, D. (1998). Unintended consequences: The impact of factor endowments, culture, and politics on long-run economic performance ,Cambridge: MIT Press.

Landes, D. S., (1998). The Wealth and Poverty of Nations. London: Abacus.

Landes, D.S.,(1999). The Wealth and Poverty of Nations: Why Some Are so Rich and Some So Poor, New York, Norton.

Lavenda, RH., & Schultz, EA. (2018). Kültürel Antropoloji-Temel Kavramlar. (D. İşler ve O. Hayırlı, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Leamer, E. E. (1983). Let's take the con out of econometrics. *The American Economic Review*, *73*(1), 31-43.

Levine, R., & Renelt, D. (1992). A sensitivity analysis of cross-country growth regressions. *The American Economic Review*, 82(4),942-963.

Lewis, W. A. (1955). The theory of economic growth. Homewood, IL: Richard D. Irwin

Lipset, S. M., & Marks, G. (2000). It didn't happen here: why socialism failed in the United States. WW Norton & Company.

Luttmer, E. & Singhal, M. 2008. "Culture, context, and the taste for redistribution," *NBER working papers* 14268.

Luttmer, E. F. P., & Singhal, M. (2011). Culture, context, and the taste for redistribution. *American Economic Journal: Economic Policy*, *3*(1), 157-179.

Mailath, G., & Postlewaite, A., (2003). "The Social Context of Economic Decisions." *Journal of the European Economic Association*, 1(2–3), 354–362.

Manski, C. F. (2000). Economic analysis of social interactions. *Journal of economic perspectives*, 14(3), 115-136.

Marx, K. (1911), A contribution to the critique of political economy. CH Kerr.

Marx, K. (1959), Das Kapital, a critique of political economy. Chicago :H. Regnery,

Marx, K., (1859), A Contribution to the Critique of Political Economy, International Publishers, New York, 1979.

Mayhew, A. (1987). The beginnings of institutionalism. *Journal of Economic Issues*, 21(3), 971-998,

Mayhew. A. (1988). "The Beginnings of Institutionalism". İçinde M. R. Tool (der.). Evolutionäry Econom ics Vol. / Foundations of Institutional Thought, (21-48), London: M. E. Sharpe, Inc.

McCleary, R. M., & Barro, R. J. (2006). Religion and economy. *Journal of Economic Perspectives*, 49-72.

McCormick, R. L. (1974). Ethno-cultural interpretations of nineteenth-century American voting behavior. *Political Science Quarterl*y, 89(2), 351-377.

Meltzer, A. H., & Richard, S. F. (1981). A rational theory of the size of government. *Journal of political Economy*, 89(5), 914-927.

Milgrom, P. R., North, D. C., & Weingast, B. R. 1990. "The Role of Institutions in the Revival of Trade: The Law Merchant, Private Judges, and the Champagne Fairs", *Economics & Politics,* 2 (1), 1-23.

Mirowski, P. (1988). The Philosophical Bases of Institutionalist Economics. içinde: Evolutionary Economics 1. Foundations of Institutional Thought. (ed: M. Tool). London: M. E. Sharpe Inc. 51-87.

Montalvo, J. G., & Reynal-Querol, M. (2014). Cultural Diversity, Conflict, and Economic Development. V. A. Ginsburgh, & D. Throsby içinde, Handbook of the Economics of Art and Culture (s. 485- 506). Elsevier.

Neuman, L.W., (2012), *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar, Cilt I-II*, (Çev: Özge, S.), İstanbul: Yayın Odası Yayınları.

Ng, S. H., Hossain, A. B. M. A., Ball, P., Bond, M. H., Hayashi, K., Lim, S. P., ... & Yang, K. S. (1982). Human values in nine countries. Diversity and unity in crosscultural psychology, 1(17), 169-172.

Noland, M. (2005), "Religion and economic performance," *World Development*, 33(8): 1215–1232.

North, D. C., (1990), Institutions, Institutional Change and Economic Performance, Cambridge: Cambridge University Press.

North, D. C., (1991), Institutions. *Journal of Economic Perspectives*. 5 (1): 97-112.

North, D. C., (2002)*, Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans*, (Çev. G. Ç. Güven), İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları,

Okyay, G., (2008). *Trabzon Yöresi Geleneksel El Sanatlarında Hasır Örgüsü ve Kazazlığın Araştırılması ve Öğretim Programı Önerisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ostrom, E. (2005) Understanding Institutional Diversity, Princeton University Press.

Ostrom, E., (1990), Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action, London: Cambridge University Press.

Öz, E. (2011). Kültepe tabletlerine göre Asur ticaret kolonileri döneminde Anadolu'da üzüm yetiştiriciliği ve bağcılık. *Gazi Akademik Bakış*, (09), 285-294.

Öz, H., & Dönmez, B., (2018). Yerel gıda ve coğrafi işaretleme kapsamında Süryani şarabının değerlendirilmesi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 260-269.

Özbugday, F. C., (2019), Kültür ve Ekonomik Başarı. https://mpra.ub.unimuenchen.de/96734, https://mpra.ub.uni-muenchen.de/96734 (06.06.2025).

Özcoşar, İ. (2006). *19. Yüzyılda Mardin Süryanileri*. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Dalı, Doktora Tezi, Kayseri.

Özcoşar, İ., (2009), Diyarbakır'ın Kadim Cemaati Süryaniler. Presented at the 1. Uluslarası Nebiler, Sahabiler, Azizler ve Krallar Kenti Sempozyumu .

Özdemir, B. (2014). Süryanilerin Dünü Bugünü: I. Dünya Savaşında Süryaniler.

Palgrave Dictionary of Economics (2nd edn.). London and New York: Macmillan.

Pamuk, Ş. (2015). Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Pathak, V., Jena, B. ve Kalra, S. (2013). Qualitative research, *Perspectives in Clinical Researc*h, 4(3), 192.

Pejovich, S. (1998). The Effects of the Interaction of Formal and Informal Institutions on Social Stability and Economic Development. *Journal of Markets & Morality,* 2(2), 164-181.

Peters, B. G. 2019. Institutional Theory in Political Science: The New Institutionalism.

Piketty, T. (1995). Social mobility and redistributive politics. *The Quarterly journal of economics*, 110(3), 551-584.

Polanyi, K. (1957), Trade and Market in the Early Empires. Glencoe, IL: Free Press.

Polat, A. (2022). Nitel araştırmalarda yarı-yapılandırılmış görüşme soruları: Soru form ve türleri, nitelikler ve sıralama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 22(Özel Sayı 2), 161-182.

Porter, M. E. (1990a). The competitive advantage of nations. *Harvard business review*, 68(2), 73-93.

Porter, M. E. (1990b). " The Competitiv Advantage of Nations: Free Press. New York.

Pryor, F.L (2008), "Culture rules: a note on economic systems and values," *Journal of Comparative Economics*, 36: 510–515.

Pryor, F.L. (2005), National values and economic growth, *American Journal of Economics and Sociology*, 64.2: 451–483.

Putnam, R., D., (2000), Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. New York: Simon and Schuster.

Putnam, R.D., Robert, L., & Raffaella Y. N., (1993), Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Putnam, Robert D. (1993). Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. Princeton: Princeton University Press.

Rao, M. G., & Sen, K. (1997). Internal migration, center-state grants, and economic growth in the states of india: A comment on Cashin and Sahay. *Staff Papers (International Monetary Fund)*, *44*(2), 283-288.

Rice, T. W., & Feldman J., (1997), Civic Culture and Democracy from Europe to America, *Journal of Politics*, 59: 1143–72.

Richerson, P. J., & Boyd, R. (2008). Not by genes alone: How culture transformed human evolution. University of Chicago press.

Rodrik, D. (2009). Tek Ekonomi – Çok Reçete: Küreselleşme, Kurumlar, ve Ekonomik Büyüme. (N. Domaniç, Çev.) Ankara: Efil Yayınevi.

Roland, G. (2004). Understanding institutional change: Fast-moving and slow-moving institutions. *Studies in comparative international development*, 38(4), 109-131.

Roland, G. (2015). Economics and culture. *Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences: An Interdisciplinary*, Searchable, and Linkable Resource, 1-18.

Rose, A. K. (2000). One money, one market: the effect of common currencies on trade. *Economic policy*, *15*(30), 08-45.

Salamon, S. (1992). *Prairie patrimony: Family, farming, and community in the Midwest*.
University of North Carolina Press, Chapel Hill.

Salim, Y. (2003). "*Dört Dilli Midyat'ın Öyküsü".Nsibin,* 18(69). ss.75-78. https://drive.google.com/file/d/1-7ILPsDgss2BLVqsCaiKeG-DOg5USxcy/view. (06.06.2025).

Sarı, E. (2009). Mardin'de Kültürlerarası İletişim Ve Kültürel Kimliğin/Farkın İnşasıEngin. *Alternatif Politika*, *1*(2), 227-259.

Serçek, G. Ö., & Akyüz, İ. (2021). Telkari Sanatı 'nın Kültürel Miras ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi. *International Journal of Mardin Studies*, 2(2), 18-30.

Sığrı, Ü. (2021). Nitel araştırma yöntemleri. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Sığrı, Ü., Altunışık, R., Boz, H., Gegez, E., Koç, E., Yıldız, E., & Yüksel, A. (2023). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: Yeni perspektifler. (2. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Şimşek, M. (2003), Süryaniler ve Diyarbakır, İstanbul: Çivi Yazıları Yayınevi.

Sipahioğlu, O. ve Kavcı Özdemir, E. (2012), "Ev-Atölye Sistemi İçerisinde Geleneksel Yazma Baskıcılığının Üretimine Mardin Ve İzmir'den Birer Örnek", *Sanat Dergisi,* Sayı: 21.

Stacey, J., & Rittberger, B. 2003. "Dynamics of Formal and Informal Institutional Change in the EU", *Journal of European Public Policy*, 10 (6), 858-883.

Swank, D. (1996). "Culture, institutions, and economic growth: theory, recent evidence, and the role of communitarian polities," *American Journal of Political Science,* 40.3: 660–679.

Swartz, D. (2011). Kültür ve iktidar. Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi (Çev. E. Gen) İstanbul: İletişim Yayınları.

Tabellini, G., (2005). "Culture and Institutions: Economic Development in the Regions of Europe." *CESifo Working Paper No. 1492*.

Tabellini, G., (2007a). "Institutions and culture," Presidential lecture European Economic Association (EEA), Budapest meeting, August 30.

Tabellini, G., (2007b). "Culture and institutions: economic development in the regions of Europe," *Working paper IGIER Bocconi University* (version April 2007, first version 2005).

Tabellini, G., (2008). Institutions and culture. *Journal of the European Economic Association,* 255–294.

Tabellini, G., (2008a). "The scope of cooperation: values and incentives," *Quarterly Journal of Economics* **123**.3: 905–950.

Tabellini, G., (2008b). "Institutions and culture," *Journal of the European Economic Association* **6**.2/3: 255–294.

Tabellini, G., (2010). Culture and Institutions: Economic Development in the Regions of Europe. *Journal of the European Economic Association*, 677-716.

Taşğın, A. (2005), "Süryani Puşiciler", Süryaniler Ve Süryanilik, Cilt: IV, Ankara.

Temren, B. (1995). Tasavvuf düşüncesinde demokrasi (Vol. 8). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

Throsby, D. (2001). Economics and Culture. Cambridge: Cambridge University Press.

Tomlinson, J. (2004), Küreselleşme ve Kültür, (Çev. Arzu Eker), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Tunçalp, D. (2021). Nitel araştırmalarda paradigmalar, yöntembilimleri ve araştırma titizliği. *Yönetim ve Organizasyon Araştırmaları Dergisi*, *6*(2), 1-47.

Turgut, R. (2016). Bir halkın göç hikayesi: Süryanilerin XX. yüzyılda Türkiye'den Avrupa'ya göç süreci. *Mukaddime*, 7(2), 275-294.

Tylor, E. B., (1871), Primitive Culture: Researches into the Development of Mithology, Philosophy, Religion, Language, Art and Custom, Londra: T. Murray.

Ülgener, S. F. (1981). İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası (2. Baskı), İstanbul: Der yayınları.

Ürek, M., (2021), Süryanilerin Tarihi ve Sosyolojik Yapısı, Tarihleri Kültürleri İnançları ve Tüm Yönleriyle Süryaniler: Hazırlayanlar: Ergül, R., Turhan, S., & Sabah, C.; Editör: Turhan, S., 23-30.

Uygur, H. K., Okca, A. K., & Öz, N. D. (2017). Bir Kültürün Son Temsilcisi: Mıksiye (Muqsiye) Nasra Şimmes Hindi-ܡܘܩܣܝܐ ܢܨܪܐ ܫܡܫ ܗܘܢܕܝ Ve Ardında Bıraktıkları. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 5811), 221- 241.

Veblen. T (1990). The Place of Science In Modern Civilization. London: Transaction Publishers.

Weber, M. (1905/2002). The protestant ethic and the ‘‘spirit’’ of capitalism and other writings. New York: Penguin Books.

Weber, M. (1930). The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism, London, Allen & Unwin.

Weber, M., (1905), The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism, Routledge Classic, London, 2001.

Weber, M., (1905). The Protestant ethic and the spirit of capitalism. Routledge.

Weber, M., (2002)., The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism, trans. Stephen Kalberg (Oxford: Oxford University Press).

Williamson, O.E. 2000. “The new institutional economics: taking stock, looking ahead,” *Journal of Economic Literature*, 38: 595–613.

Wright, W., & Eppink, F. (2016). Drivers of heritage value: A meta-analysis of monetary valuation studies of cultural heritage. *Ecological Economics*, 277-284.

Xian, Gao. (1996). *Culture and Development: Macro-cultural Reflection on Development*, in Culture link. https://www.culturelink.org/review/20/cl20xian.html. (06.06.2025).

Yay, G. G. (2007). Milton Friedman’ın ‘Pozitif İktisat Metodolojisi’ Üzerine. T. Yay ve G. G. Yay, İktisat Yazıları, içinde (79-85). Ankara: Nobel,

Yay, T. (1990). 1930’lar Türkiyesinde İktisat Politikaları Tartışmaları. İktisat Dergisi, Aralık, 33-40.

Yay, T. (2007). James M. Buchanan’ın ‘Penceresinden’ İktisatta Kapsam ve Yöntem. T. Yay ve G. G. Yay, İktisat Yazıları, içinde (87-106). Ankara: Nobel,

Yay, T. (2009). Bilim Felsefesi, Karl Popper, Eleştiri ve İktisat. Ekonomik Yaklaşım, 20 (70), 1-29.

Yay, T. (2019). Atatürk Dönemi Türkiye Ekonomisi ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan Devralınan Miras. *İktisat ve Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar*, 3 (1), 77-113.

Yay, T. (2021). Kültür İktisadı ve İktisat Kültürü: Ülgener-Sayar Araştırma Programının Metodolojik Temelleri Üzerine. *SİYASAL: Journal of Political Sciences*, 30(1), 23–43.

Yıldırım A. & Şimşek H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (10 Baskı). Ankara: Seçkin.

EKLER

Ek-1. Etik Kurulu Onayı

Ek-2. Katılımcılara Uygulanan Bilgilendirilmiş Onam Formu

EK-3. Katılımcılara Uygulanan Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

KÜLTÜREL İKTİSAT PERSPEKTİFİNDEN SÜRYANİLERİN EKONOMİK FAALİYETLERİ: MARDİN SÜRYANİLERI ÜZERİNE NİTEL BİR ANALİZ"

DOKTORA TEZİ ARAŞTIRMA SORULARI

1) **Sizce insanları göçe sürükleyen nedenler neler olabilir?**
2) **Sizce göçler ekonomik faaliyetleri nasıl etkilemiştir?**
3) **Süryaniler hangi meslekleri yoğun olarak yapmakta ve hangilerini hala sürdürmektedirler?**
4) **Mardin'de yaşayan Süryanilerin yürüttükleri ekonomik faaliyetler günümüze kadar nasıl devam etmiştir?**
5) **Siz yapmış olduğunuz mesleği kaçıncı nesil olarak yapıyorsunuz?**
6) **Kaç yıldır bu mesleği, işi yapıyorsunuz?**
7) **Mesleğinizle alakalı herhangi bir eğitim aldınız mı ya da eğitim almayı düşüyor musunuz?**
8) **Mesleğiniz ile ilgili karşılaştığınız güçlükler nelerdir?**
9) **Süryani kültürü ile mesleğiniz arasında bir bağ var mı?**
10) **Süryani kültürü ile mesleğiniz arasındaki bağ sizi nasıl motive ediyor?**
11) **Süryani kültürü ile var olan mesleklerinizin zamanla yok olduğunu düşünüyor musunuz?**
12) **Ekonomik faaliyetler bakımından Süryanileri diğer bölge insanlarından farklı kılan kendine has özellikleri nelerdir?**
13) **Süryani vakıfların ticari faaliyetlerinizi destekleyici yardımları var mı?**
14) **Süryani vakıfların ticari faaliyetlerinizde diğer kurumlarla koordinasyon sağlıyor musunuz?**

15) İlgili bakanlık, KOSGEB, kalkınma ajanslarından hibe destek gibi ekonomik teşvik alıyor musunuz?

16) Yaptınız iş ile alakalı vergi muafiyeti desteği oluyor mu?

17) Mardin İli ekonomik faaliyetleri destekleyici yardımlar ve teşvikler Süryanilerin ekonomik etkinliğini nasıl etkilemiştir?

18) Kültürel farklılıklar bazı dönemlerde belli iktisadi ve ekonomik faaliyetlere neden olmaktadır. Fakat daha sonra bazı dönemlerde de ise kültürel farklılık ekonomik faaliyetlerden geri kalmalara da neden olduğu görülmektedir.

Bu gelişmelere istinaden;

A) Hangi yıllarda ekonomik faaliyetlerinizde azalma ve artma olmuştur?

B) Hangi dönemlerde ekonomik faaliyetlerinizde rahatlama olmuştur?

C) Hangi dönemde ekonomik faaliyetlerinizde kısıtlama olmuştur?

D) Diğer taraflar (Türk, Kürt, Arap vs.), sizin iktisadi faaliyetlerinize karşı olduklarında nasıl aksiyon almıştınız? Herhangi bir topluluk, dernek etrafında faaliyetlerinize devam ettiniz mi yoksa kendi imkanlarınızla mı ekonomik faaliyetlerinizi sürdürdünüz?

19) Ekonomik faaliyetleriniz olan Süryani şarapçılık mesleğinizi sizden olmayan biri yapabilir mi ve sizlerin dışında meslek çalışanı yetişiyor mu?

20) Sizin meslekte Süryani olmayan çalışamaz diye kesin bir kural var mı?

21) Başkalarının Süryani olmayan kesimlerin bu işleri öğrenme kavrama davranışları var mı?

22) Süryani kültürünün ekonomik faaliyetlerinize etkisi nedir ne değildir bakımdan aktarır mısınız?

23) Hangi yıllara kadar bu iş kolları yapıldı hangileri bırakıldı?

24) Göç sürecinde dahi mesleklerinizde azalma oldu görüldü mü? Ustalarınızdan göç eden oldu mu? Atölye sayınızdaki artış ve azalış değişimi nasıl olmuştur?

25) Bu hükümetten önce de böyle mesleğinizi devam ettirdiniz mi? 2000 öncesi ve sonrası kısa değerlendirme yapabilir misiniz?

26) Sizin bu soruların dışında eklemek istediğiniz bir şey var mı?